

**T.C.
NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**15 TEMMUZ 2016 ASKERİ DARBE GİRİŞİMİNİN
ULUSAL GÜVENLİK ALGILARINA TEPKİSEL
ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ahmet TARHAN

**Enstitü Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler**

TEZ DANIŞMANI: Prof. Dr. Süha ATATÜRE

TEMMUZ-2017

T.C.
NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

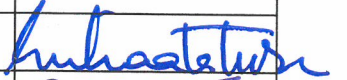

**15 TEMMUZ 2016 ASKERİ DARBE GİRİŞİMİNİN
ULUSAL GÜVENLİK ALGILARINA TEPKİSEL
ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ahmet TARHAN

Enstitü Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

“Bu tez 13 / 07 / 2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / ~~Oycokluğu~~ ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Süha ATATÜRE	Başarılıdır	
Doc. Dr. Birsen TALAY KEŞOĞLU	Başarılı bulunmuştur	
Yrd. Doc. Dr. Savaş BİGER	Başarılı	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Ahmet TARHAN

13.07.2017

ÖNSÖZ

Tezimin şekillenmesinde, ilerlemesinde ve tamamlanmasında değerli katkılarını ve zorlandığım zamanlarda yardımını esirgemeyen tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Süha ATATÜRE' ye çok teşekkür ederim.

Ahmet TARHAN

13.07.2017

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
TABLOLAR LİSTESİ.....	iv
ÖZET.....	v
SUMMARY	vi
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: GÜVENLİK KAVRAMI VE ULUSAL GÜVENLİK.....	3
1.1. Güvenliğin Tanımı ve Önemi	3
1.2. Güvenlik Yaklaşımları	4
1.2.1. Tradisyonel Güvenlik.....	4
1.2.2. Eleştirel Güvenlik Yaklaşımı	9
1.2.3. Yeni Güvenlik Yaklaşımı.....	12
1.3. Ulusal Güvenlik Kavramı	14
1.4. Milli Güvenliğe Yönelik Tehditler.....	16
1.4.1. Terör.....	17
1.4.2. Örgütlü Suç	18
1.4.3. İktisat.....	19
1.4.4. Bilişim Suçları.....	21
1.5. Ulusal Güvenlik Politikaları.....	24
BÖLÜM 2: ULUSAL GÜVENLİK VE İSTİHBARAT İLİŞKİSİ	29
2.1. İstihbarat Kavramı.....	29
2.2. İstihbarat Türleri.....	31
2.2.1. Politik İstihbarat	31
2.2.2. Askeri İstihbarat	33
2.2.3. Ekonomik İstihbarat	34
2.2.4. Kültürel İstihbarat	35
2.3. Ulusal Güvenlik ve İstihbarat İlişkisi.....	36
BÖLÜM 3: DARBE KAVRAMI VE 15 TEMMUZ 2016 DARBE GİRİŞİMİ	38
3.1. Kavram Olarak Askeri Darbe.....	38
3.2. Türkiye'nin Darbe Geçmişi	39

3.2.1. 27 Mayıs 1960 Darbesi ve 1963 Albay Talat Aydemir Olayı	39
3.2.2. 12 Mart 1971 Askeri Muhtırası.....	44
3.2.3. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi	46
3.3. 15 Temmuz 2016 Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) Askeri Darbe Girişimi..	49
3.3.1. Bir Cemaat Olarak Fethullah Gülen Harekatı.....	50
3.3.2. Cemaatten Terör Örgütüne FETÖ Askeri Darbe Girişimi	56

BÖLÜM 4: 15 TEMMUZ 2016 ASKERİ DARBE GİRİŞİMİNİN ULUSAL GÜVENLİK ALGISINA TEPKİSEL ETKİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA .....

4.1. Araştırmanın Amacı	59
4.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	59
4.3. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları.....	59
4.3.1. Ulusal Kalıp Yargılar Ölçeği	60
4.3.2. Toplumsal Güvenlik Algıları Ölçeği.....	60
4.4. Araştırmanın Analizi	60
4.5. Bulgular ve Yorum.....	61
4.5.1. Demografik Bilgilere İlişkin Bulgular	61
4.5.2. Araştırma Değişkenlerine İlişkin Bulgular	64
4.5.3. Araştırma Değişkenleri ve Demografik Bilgiler Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular.....	67

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 89

KAYNAKÇA 97

EKLER.....105

ÖZGEÇMİŞ.....113

KISALTMALAR

CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	: Sivil Toplum Kuruluğu
yy.	: Yüzyıl

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Katılımcıların Cinsiyetlerine İlişkin Frekans Analizi Sonuçları.....	61
Tablo 2: Katılımcıların Yaşlarına İlişkin Frekans Analizi Sonuçları.....	61
Tablo 3: Katılımcıların Eğitim Durumlarına İlişkin Frekans Analizi Sonuçları.....	62
Tablo 4: Katılımcıların Aylık Gelirlerine İlişkin Frekans Analizi Sonuçları.....	62
Tablo 5: Katılımcıların Mesleklerine İlişkin Frekans Analizi Sonuçları	63
Tablo 6: Katılımcıların Yaşadıkları Şehre İlişkin Frekans Analizi Sonuçları	63
Tablo 7: Araştırma Değişkenlerine İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları.....	64
Tablo 8: Araştırma Değişkenleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları.....	65
Tablo 9: Cinsiyet ve Ulusal Kalıp Yargılar Arasındaki İlişkiye Yönelik Bağımsız Örneklem T Testi Sonuçları	67
Tablo 10: Yaş ve Ulusal Kalıp Yargılar Arasındaki İlişkiye Yönelik Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	68
Tablo 11: Eğitim Durumu ve Ulusal Kalıp Yargılar Arasındaki İlişkiye Yönelik Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	70
Tablo 12: Aylık Gelir ve Ulusal Kalıp Yargılar Arasındaki İlişkiye Yönelik Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	72
Tablo 13: Meslek ve Ulusal Kalıp Yargılar Arasındaki İlişkiye Yönelik Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	74
Tablo 14: Yaşanan Şehir ve Ulusal Kalıp Yargılar Arasındaki İlişkiye Yönelik Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	76
Tablo 15: Cinsiyet ve Toplumsal Güvenlik Algıları Arasındaki İlişkiye Yönelik Bağımsız Örneklem T Testi Sonuçları.....	78
Tablo 16: Yaş ve Toplumsal Güvenlik Algıları Arasındaki İlişkiye Yönelik Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	79
Tablo 17: Eğitim Durumu ve Toplumsal Güvenlik Algıları Arasındaki İlişkiye Yönelik Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	81
Tablo 18: Aylık Gelir ve Toplumsal Güvenlik Algıları Arasındaki İlişkiye Yönelik Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	83
Tablo 19: Meslek ve Toplumsal Güvenlik Algıları Arasındaki İlişkiye Yönelik Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	85
Tablo 20: Yaşanan Şehir ve Toplumsal Güvenlik Algıları Arasındaki İlişkiye Yönelik Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	87

Tezin Başlığı: 15 Temmuz 2016 Askeri Darbe Girişiminin Ulusal Güvenlik Algılarına Tepkisel Etkisi

Tezin Yazarı: Ahmet TARHAN **Danışman:** Prof. Dr. Sûha ATATÜRE

Kabul Tarihi: 13.07.2017 **Sayfa Sayısı:** vi (ön kısım) + 113 (tez)

Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

Bilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

Devlete bağlı askerlerin zaman bildirmeden, gizlice planlayarak, anayasaya aykırı bir şekilde ülkeyi yönetmekte olan hükümeti devirmesi ve iktidara el koymasına “askeri darbe” adı verilmektedir. Askeri darbeler nedeniyle ülkedeki demokrasi zarar görür ve temel hak ve özgürlüklerde kısıtlamalar yaşanır. Yönetim şekli demokrasi olan ülkelerde hukukun üstünlüğü esas alınmaktadır ve insan hakları korunarak halkın iradesine saygı gösterilmelidir. Bu nedenle ordular herhangi bir şekilde darbe yaparak halkın özgürlüklerine sınırlama getirmemelidir.

Bu çalışmanın amacı, 15 Temmuz 2016’da Türkiye’de yaşanan darbe girişimini ele almak ve bunun ulusal güvenlik algılarına ilişkin tepkisel etkilerini ortaya koymaktır. Çünkü bu darbe girişiminin; halka ateş açılarak büyük insan kaybına yol açması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin, Cumhurbaşkanlığı Külliyesinin ve Polis Özel Hareket Biriminin bombalanmasının halkın devlete olan güvenlik algısında negatif bir etki yaratacağı öngörülmektedir. Dolayısıyla bu çalışma esas itibariyle bu öngörünün doğruluğunu ya da geçersizliğini belirleme amacının değerlendirilmesini taşımaktadır. Bunun için; Ulusal Kalıp Yargılar Ölçeği ve Toplumsal Güvenlik Algıları Ölçeği kullanılmıştır. Bu anket 400 denek üzerinde ve Türkiye genelinde uygulanmış olup bu kapsamda çalışma dört bölüme ayrılarak tamamlanmıştır. Birinci bölümde güvenliğin ve ulusal güvenliğin kavramsal çerçevesi ele alınmıştır. İkinci bölümde ulusal güvenlik ile istihbarat arasındaki ilişki açıklanmıştır. Üçüncü bölüm, darbe kavramı ve 15 Temmuz 2016 darbe girişiminin açıklandığı bölümdür. Dördüncü bölümde ise araştırma metodolojisi ile bulgulara yer verilmiştir. Anket yöntemi kullanılarak elde edilen veriler, SPSS istatistik programında analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: 15 Temmuz, Askeri Darbe, Güvenlik, Ulusal Güvenlik

Title of the Thesis: The Reactive Impact of the 15 July 2016 Military Coup Attempt on National Security Perceptions

Author: Ahmet TARHAN

Supervisor: Prof. Dr. Sũha ATATũRE

Date: 13.07.2017

Nu. of pages: vi (pretext) + 113 (main body)

Department: Political Sciences and International Relations

Subfield : Political Sciences and International Relations

Planning sneakly without an indicated time by the soldiers, who rest upon government, in order to overthrow the government and seizure of power in a unconstitutional way is called “military coup”. Democracy is damaged due to military coups and this also cause restriction of fundamental rights and freedom. Countries which govern by democracy superiority of law is essential and national will should be respected under protected human rights condition. Because of these reasons, armies should not make a military coup and restrict rights and freedom of people unde any circumstances.

The purpose of this study is approaching the military coup which occurred on 15th of July 2016 and revealing reactive affects related national security clauses. As this military coup attempt it is foreseen that would be a negative effect on people’s trust on government by opening fire on people and bombing Grand National Assembly of Turkey, Presidential Place and Police Special Operations Unit. Therefore, goal of this study consideration is virtually foreseen to identify invalidity or trueness of the situation. Thus, National Pattern Judgements Scale and Societal Security Perceptions Scale were used for this purpose. This survey was practiced on 400 subjects across Turkey and within this scope the study was completed by separating into 4 chapters. In first chapter, conceptual framework of security and national security were dealt. In second chapter, the relationship between national security and intelligence was explained. In third chapter, coup concept and 15th July 2017 military coup attempt were explained. In addition, it was given a place for research method and findings. The data acquired by using survey method were analysed and interpreted with SPSS statistics program.

Keywords: 15th of July, Military Coup, Security, National Security

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu ve Amacı

Tezin konusunu, 15 Temmuz 2016 Askeri Darbe Girişiminin ulusal güvenlik algısına tepkisel etkileri oluşturmaktadır. Bu çalışmanın ana amacı, darbe girişiminin ulusal güvenlik bağlamında toplumda bıraktığı etkileri ortaya koymaya çalışmaktır.

Araştırmanın Önemi

15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi, Türkiye ve dünya demokrasi tarihinde büyük önem taşımaktadır. Çünkü tarih boyunca ilk defa bir darbe girişimi halk tarafından engellenmiştir. Darbe gecesi ve sonrasında yaşanan süreç, halk üzerinde derin yaralar bırakmıştır. Gerek görevleri halkı korumak olan askerlerin halka silah doğrultması ve girişimi engellemeye çalışan insanların öldürülmesi gerekse devletin neredeyse tüm kademelerine yerleşmiş bir terör örgütünün detaylıca ortaya çıkması Türk halkının güvenlik algılarında değişime yol açmıştır.

15 Temmuz 2016 darbe girişimi konusunda henüz literatürde akademik bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışma Türkiye'nin yakın geçmişinin belgelenmesi konusunda büyük önem arz etmektedir.

Araştırmanın Problemi ve Hipotezleri

Araştırmanın problemi, “15 Temmuz 2016 Askeri Darbe Girişimi ulusal güvenlik algısını tepkisel etkilemiş midir?” olarak belirlenmiştir. Hipotezler ise aşağıda sıralanmaktadır.

H₁. 15 Temmuz 2016 darbe girişimi, Türk halkının güvenlik algılarını olumsuz yönde etkilemiştir.

H₂. 15 Temmuz 2016 darbe girişimi, Türk halkının güvenlik algılarını etkilememiştir.

H₃. 15 Temmuz 2016 darbe girişimi sebebiyle Türk halkının güvenlik algıları ve cinsiyetleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₄. 15 Temmuz 2016 darbe girişimi sebebiyle Türk halkının güvenlik algıları ile yaşları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₅. 15 Temmuz 2016 darbe girişimi sebebiyle Türk halkının güvenlik algıları ile gelirleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₆. 15 Temmuz 2016 darbe girişimi sebebiyle Türk halkının güvenlik algıları ile eğitim durumları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Temel Tanımlar

Ulusal Güvenlik: 1789 Fransız Devrimi sonrasında oluşmaya başlayan ulus devletler, uluslararası ilişkilerin temel unsuru haline gelmişlerdir. Ulus devletle birlikte literatüre giren bir diğer yeni kavram ise ulusal güvenlik olmuştur. Ulusal güvenlik, devletlerin diğer devletlerden gelecek tehditleri ve terör örgütleri, ekonomi ve siber suçlar gibi iç unsurlardan kaynaklanan tehditleri içermektedir.

İstihbarat: En geniş ifadeyle, haber toplamak ve amaca uygun haber yapmak şeklinde tanımlanabilecek istihbarat, karar alıcılara karar verme süreçlerinde yardımcı olma amacıyla toplanan veri ve bilgileri içermektedir.

Darbe: Bir ülkedeki silahlı kuvvet mensuplarının silah zoruyla ülke yönetimini ele geçirme amacıyla yürüttükleri tüm faaliyetlerdir.

15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi: Kendilerini Yurtta Sulh Konseyi olarak tanımlayan ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nde görev alan askerlerin gerçekleştirdiği darbe teşebbüsüdür. Halkın karşı koyması neticesinde başarısızlıkla sonuçlanan bu girişimde çok sayıda sivil vatandaş hayatını kaybetmiştir.

BÖLÜM 1: GÜVENLİK KAVRAMI VE ULUSAL GÜVENLİK

1.1. Güvenliğin Tanımı ve Önemi

Güvenlik, tekil bireyden başlayıp, organize bir birliktelik olan toplum ve devlete kadar genişlemiş bir konsepttir. Amerikalı yazar Abraham Maslow'a göre güvenlik unsuru o kadar önemlidir ki; yazarın ihtiyaçlar piramidi teorisinde, yeme ve barınmadan sonra en önemli ikinci aşama olarak saptanmıştır (Aydın, 2008). Tehlike, korku ve gözdağı verme gibi unsurlardan kendini uzak hissetme, özgür hissetme durumu olarak tarif edilebilecek güvenliğin öznel, nesnel, fiziksel ya da psikolojik yorumlamalara tamamıyla açık olan bir kavramdır. Örneğin güvenlik kavramının duygusal açıdan; düşünsel etapları ihtiva etmesi; güvenliğin öznel boyutunun altını çizmektedir.

Zira öznel güvenlik durumu, kişisel değerlerin tehdidinin öncelenmesi ve bu tehditlerin giderilmesi ya da olmaması olarak betimlenmektedir. Öznel güvenliğin üzerine düşülmesi halinde tehdit ve ona karşı ihtiyatlı davranmanın ve tedbirlerin altını çizilmesi büyük önem arz etmektedir. Güvenliğin nesnel yorumlanmasında ise kişisel değerlerin tehdidinin yokluğu belirtilirken, ihtiyat ve tedbir üzerine öznel güvenlikte olduğu kadar yoğunlaşmamıştır (Uğurlu, 2009: 73). Düşünsel etaplar içerisinde güvenlik, başka insanlarca verilen yahut verilecek olan zarar ziyana karşı kendini emin hissetme durumuna karşılıkken (Page, 2000: 33); fiziksel güvenlik, sosyetenin yaşam çevresini saran ve yine toplumun kırmızı çizgilerinin başka insanlarca yapılacak olan tecavüzlerin uzağında bulunması olarak tanımlanmıştır (Dönmez, 2010: 1). Güvenliğin bir konsept olarak açıklanmasında: maddi olarak varlık gösterme hali ve öznel fikirselle değerler gibi iki farklı olgudan bahsedilebilir. Maddi nitelik açısından güvenlik olgusu var olma ile doğrudan ilişkilidir. Değer açısından ise (Dedeoğlu, 2008: 21), önem arz eden değerli şeylerin muhafaza edilmesidir. İnsanoğlu kendisinin fiziksel varoluşuyla birlikte, öznel açıdan değerli, fiziksel varlıkların korunması maksadına binaen güvenlik gereksinimi ve alanını artırmaktadır.

Güvenlik gereksiniminin artması hali, maliki bulunulan maddi varlık ve zenginlik ve bunun beraberinde kudretin doğru orantılıdır. Tarihi incelediğimizde güvenlik olgusu sadece fiziki güvenlik olarak ele alınıp devlet gibi organize politik yapıların

hudutlarının; diğerk ülkelerin muhtemel taarruzları ve hak ihlali korkularından uzak tutulması (Baldwin, 2004: 7) manasında olduğu saptanmaktadır. Bir ülkenin ve o ülkenin vatandaşlarının kendilerini güvende hissetmesi; fiziksel ve düşünsel kapsamlarla birlikte öznel bir fenomen haline gelmiş, emniyetsizlik ihtimallerinin lağvedilmesi durumuna karşılık gelmiştir. Bu durum, aynı zamanda güvensizliğin başlı başına bir tehdit unsuru olarak görülmesi şeklinde de açıklanabilmektedir. Tehdit ise, var olan kavramlara ve gelişmelere dayanmasıyla birlikte idrak ve öngörüler temelinde gerçekleşme olasılığınca da biçimlene gelmiştir. Güvenlikten bahsedilebilmesinin, güvenliğin varlığının devamı ve sürdürülebilirliğine karşı dahili veya harici tehlikeleri saptamaya ve öngörüü muhtaç olduğu ortadadır (Dönmez, 2010: 2). Güvenlik için ferdi idrak süreçlerinin; devlet ya da sosyete tarzındaki organizasyonel yapı tarzında yeniden üretilmesi güvenlik kavramının çeşitli düzeylerde ele alınması gerekliliğini doğurmuştur (Vogler, 2003: 48). Ortak güvenliğin - özellikle toplu yaşam alanlarında- altının çizilmesi geçmişten günümüze devletin milli güvenliğı olarak kabul edilmiştir, yani kolektif güvenlik kavramında devlet özne olarak rol almıştır.

1.2. Güvenlik Yaklaşımları

Güvenlik yaklaşımları 3 bölüm halinde incelenmektedir.

1.2.1. Tradisyonel Güvenlik

1648 Westfalya Antlaşması ile Avrupa'ya gelen barış ortamı; tradisyonel güvenlik anlayışının temellerini oluşturmuştur. Aynı zamanda çağdaş dünya düzeninin başı olarak kabul edebileceğimiz Westfalya Antlaşması Otuz Yıl Savaşları sonucunda imzalanmıştır; doğurduğu yenilikler ve değişmeler, çok uluslu imparatorlukları tek tek yıkıp yerlerini günümüze kadar uluslararası sistemin en temel yapıtaşlarından birisine yani ulus-devlet kavramına vermiştir. İlk olarak: devlet, "yeryüzünde sınırları belli olan bir parçası üzerinde bulunan, sınırlarının dokunulmazlığı tanınan ve toprak bütünlüğünü gözetken bir siyasi aktör" olarak tanımlanmıştır. İkinci olarak, bahsi geçen toprak parçası, "yöneticiye sadık, boynu kıldan ince ve kendi alanlarında ihtisaslaşmış bürokratların" görev aldığı bir takım oluşumlarca idare edilmeye ve bu oluşumlar, bu süreçte yöneticinin us politikaları oluşturmasında bu yönde mantıklı kararlar

vermesinde ve bu kararların adilce tatbikinde rol almaya başladılar. Üçüncü olarak, yine bahsi geçen toprak bütünlüğü, bir insan popülasyonunu barındırıyordu. Yani "devletin egemenliği" kavramı boyut değiştirmişti (Yılmaz, 2007: 244).

Westfalya Sistemi'nin mantığına göre devletlerin güvenliği; “devletin hegemonyasının, sınırlarının ve topraklarının bütünlüğünün teminat altında bulunması ve bu sebeple de kolluk kuvvetleri olarak zikredilebilecek asker, jandarma ve polis gücünün tüm imkânlarından yararlanılması ve siyasi gücün olabilecek en son raddede tutulması” olarak tanımlanabilir (Bislev, 2004: 282). Tradisyonel güvenlikte; güvenlik ve devlet nosyonları kelimenin tam anlamıyla iç içe geçmiş, birbirinden ayırt edilemez olmuştur zira devlet, güvenliğin varlık sebebiyken; güvenlik de devletin varlık sebebi haline gelmiştir (Bilgin, 2002: 102). Tradisyonel güvenlik aşağıdaki üç ana soruya verdiği yanıtlarla açıklanabilmektedir (Dunne & Wheeler, 2004: 11):

Kimin Güvenliği? - Devletlerin güvenliği.

Nasıl Güvende Olunur? - Ulusal değerleri koruyarak.

Kime Karşı Güvenlik? - Düşmana.

Tradisyonel güvenlik disiplini kuramsal açıdan incelendiğindeyse “savaş”, “barış” ve “güç” kavramları etrafında biçimlendiğini görebiliriz (Blanchard, 2003: 1289). Bunun en başta gelen nedeni önceleri idealist yazarların, fakat daha sonrasında ise Hans Morgenthau ve E. H. Carr gibi realistlerin, uluslararası ilişkiler düzeni üzerine olan çalışmalarındadır (Buzan, 1991: 2). Bu bağlamda tradisyonel güvenlik kavramının idealizm ve realizm etkisi altında geliştiğini söylemekte bir sakınca yoktur. Ne kadar bahsi geçen iki teoriden haricen neorealizm de tradisyonel anlayışta kendine yer bulsa da, Buzan isimli neorealist yazar liderliğinde geliştirilen Kopenhag Ekolü tradisyonel güvenlik anlayışının terk edilerek yeni güvenlik anlayışına geçilmesini simgelemektedir.

Hugo Grotius, Immanuel Kant, John Lock, Jeremy Bentham ve John Stuart Mill gibi fikir insanlarının idealizmin düşünsel esaslarını oluşturduğu söylenebilir (Eralp, 1997: 62). Edward Carr, 18. yüzyıl Aydınlanma Felsefesi'nin, 19. yy. liberalizminin ve 20. yüzyıl Wilsonculuk'unun ortak paydasının idealizm olduğunu ve idealizmin yine onları simgeleyen bir fenomen olduğu belirtmiştir (Koçer, 2007: 92). Bu bağlamda uluslararası kurumsallaşmayı savunan idealistler Woodrow Wilson'ın liderliğinde savaştan sonra kurulacak olan düzenin "akılcı" temeller üzerine bina edilmesini

savunmuştur. Bu gaye doğrultusunda Wilson, Milletler Cemiyeti'nin kurulmasında önemli bir rol oynayarak, "kolektif savunmayı" değil de "kolektif güvenliği" esas alan bir örgütlenmeye gidilmesini öngörmüştür. Ortaklaşa bir güvenlik anlayışına dayalı bu yeni düzenin; birtakım çağdışı iktidar oyunlarını ve güç dengesi politikalarını ortadan kaldıracığı ve daha pasifist bir dünyanın tesis edilmesinin önünü açarak savaş olgusunu tarihin tozlu sayfalarında bırakacağı Wilson tarafından öngörülmüştür (Bozdağlıoğlu, 2007: 137). Ne var ki, bu idealist fikrin geçerliliği, yok sayılabilecek kadar kısa bir zaman içinde tükenmiştir. İdealizm iki savaş arası süreçte aktif rol oynamışsa da hem İkinci Dünya Savaşı, hem de Milletler Cemiyeti'nin muvaffakiyetsizliği gibi etmenlerden ötürü etkisini kaybetmiştir (Duncan, Jancar-Webster, & Switky, 2008).

İkinci Dünya Savaşı öncesinde Nazilerin ve Faşistlerin iktidara gelmesi, İtalya'nın günümüz Etiyopya topraklarını işgali, Hitler Almanyası'nın Versailles'ı reddederek; Dünya'ya azgın, kuduz bir köpek gibi davranması ve hepsinden daha vahim olan Milletler Cemiyeti'nin işlevsizleşmesi gibi kilometre taşları idealizmin çöküşünü simgelerken realizmin de şahlanışını ifade etmektedir (Arı, 2001: 58). Realizmin yükselişi idealist yaklaşımları adeta yok etmiş ve Soğuk Savaş dönemine bu yaklaşım egemen olmuştur.

İdealistlere göre güvenliğin tesisi problemi, beynelmilel hukuk ve organizasyonlar eliyle barış sağlandığından, eski önemini kaybetmektedir. Çünkü savaşın yokluğu otomatik olarak barış demektir ve savaş yoksa güvenlik de ziyadesiyle sağlanmış anlamına gelir. O zaman güvenlik probleminin tek çözüm yolu vardır; barışı sağlamak yani savaşı yok kılmak (Terriff, Croft, Morgan, & James, 1999: 117). Realizm ise barışı, güvende olmakla eş tutan idealizme karşı olarak barışın sadece ve sadece savaş halinin olmaması olarak tanımlayıp, barışın güvenlikle eş olamayacağını savunur. Yani realistler tarafından barışın varlığı, güveni tesis etmemekte olduğu anlamına gelmektedir ve devletler daima olası bir savaşa karşı tedbir almak mecburiyetindedirler. Başka bir deyişle, realizm barışın temininden ziyade, savaşın önlenmesi üstünde tez üretir. Bu iki grup arasındaki çatışma; iki yaklaşımın, optimist ve pesimist olarak, birbirine taban tabana zıt bakış açısını içselleştirmesinden ileri gelmektedir.

Esas savları savaşı önlemek olan realistler; güç, güç dengesi, güvenlik ve çatışma gibi olguları ceman ele almaktadırlar. Bununla beraber, devletlerin askeri yetkinlikleri ve tarafı buldukları ittifak sistemleri vasıtasıyla elde ettikleri güç dengesi milli güvenliğin korunması hususunda önem arz etmektedir. Beynelmilel hukuk ve organizasyonların güvenliği tesis ve temin edemeyeceğini savunan realistler; devletlerin, kendi güvenliklerinden yine kendilerinin sorumlu olduğunu kabul ederler (Steans, Pettiford, & Diez, 2005: 64). Realizmin ana varsayımları aşağıdaki gibidir (Dougherty & Pfaltzgraff, 1997: 58):

1. Uluslararası ilişkilerde ana unsur milli devletlerdir.
2. Uluslararası düzen, yapısı itibariyle anarşiktir. Bu kavgacı sistemde devletler; yaşam savaşı vermek için, kendi kendilerini savunabilecek güce erişmelidirler.
3. Devletler bölünemez bir bütündürler.
4. İç ve dış politika, birbirine bağımlı olmak zorunda değildir.
5. Devletler mantık dairesi içinde düşünebilen karar alıcılarca idare edilmektedirler.
6. Uluslararası temaslarda en önemli olgu "güç"tür.

Güvenliğe değin realist/tradisyonel perspektif askeri anlamda biçimlenmiştir. Realist savın savaş, yakın savaş durumu ve çatışma konseptleri yarattığı bir "tehlike" algısı vardır. Tradisyonel güvenlik yaklaşımının başlıca ilgilendiği; güçler dengesi, ittifak ve silahlanma girişimleri ve savunmaya yapılan yatırımlar; yine bu tanımın getirisidir (Maddock, 1996: 171). Zira realist güvenlik yaklaşımında devletin güvenliği esas unsur olup; bireylerin güvenliği, devletin içinde bulunduğu duruma bağlıdır. Yani realizm için halkın güvende olması, ulus devletin güvende olmasıyla örtüşmektedir denilebilir (Brown, 1994: 10). Devletin en önemli vazifesinin milli güvenliği sağlamak olduğunu belirten realistler çoğu zaman devletin dış politikasıyla, milli güvenlik konseptini birbiri yerine geçecek resiprok şekilde nitelemişlerdir (Foster, 2005: 37).

Realist yaklaşım; uluslararası ilişkilerin yapısında kendine yer bulan anarşi nedeniyle; devletlerin kendi güvenliklerinin diğer devletlere güvenerek sağlanamayacağını iddia eder, yani yeni müttefikler bulmak devletin güvenliği problemini çözecek bir şey değildir. Devletlerin varlığının sürdürülebilir olması için; milli savunma sistemlerini kurmaları gerekmektedir (Maddock, 1996: 172). Denilebilir ki; realist güvenlik anlayışı, devletleri daha çok silahlanmaya itmektedir.

Realist güvenlik yaklaşımının önerileri, siyasetin sahadaki işleyişine birebir uyan çözümler bulması idealist yaklaşımın çok kısa bir zaman içinde çözülmesine neden olmuş (Erhan, 2003) ve yaklaşık elli yıldır kabul gören tradisyonel güvenlik yaklaşımı, entelektüel realizm egemenliğiyle bir bütün haline gelmiştir (Booth, 2003: 58). Realist yaklaşımda stratejiyle alakalı hususlar ve askeri güvenlik, yüksek politika (highpolitics) olarak düşünülürken, sosyoekonomik sorunlar banal ve daha önemsiz düşük politikalar (lowpolitics) şeklinde ele alınmaktadır; öyleyse denilebilir ki realizm belki de güvenliğe hak ettiğinden daha çok ehemmiyet veren bir yaklaşımdır (Kıran, 2003: 98). Realizmin "indirgemeci" ve "dar görüşlü" olması eleştirisi ise tam da bu noktadan sivrilme şansı bulmuştur. Tradisyonel güvenlik yaklaşımının realizm entelektüel birikimiyle ettiği flört, onun da sorgulanmasına yol açmıştır. Öyleyse, soğuk savaş sonrası realist yaklaşımın eleştirilmesi tradisyonelciliğin de ona yakın reaksiyonlar almasına sebep olmuş denilebilir (Brown, 1994: 10). Buzan ise, realist güvenlik yaklaşımına en etkili tepkiyi veren ilk kişi olmuştur.

1979 senesinde yayımlanan Uluslararası Politika Teorisi (Theory of International Politics) isimli KennethWaltz eserinde neorealist yaklaşımın ana ilkeleri belirtilmiştir. (Duncan, Jancar-Webster, & Switky, 2008: 28) Bu eserde Waltz, klasik realist yaklaşımın noksan olduğu noktalara vurgu yapmış ve daha ziyade uluslararası siyasetin esas oyuncularını olan devletlere konsantre olmasını eleştirmiştir. Herhangi bir uluslararası ilişkiler kuramı yalnızca devletlere değil, bunun yanında sisteme de konsantre olması gerekliliğini belirtir. Başka bir deyişle, klasik realist yaklaşım üzerinde bulunduğumuz dünyayı, tehlikeli ve müphem bir atmosferde karar almak mecburiyetinde olan siyasetçilerin ve devlet büyüklerinin gözünden incelerken; neorealist yaklaşım daha ziyade uluslararası düzenin anarşi üzerine binasına vurgu yapmakta ve bunun devletlerin hal ve tutumlarının belirlenmesinde ne gibi bir rol oynadığını açıklamaya çalışmaktadır (Bozdağlıoğlu, 2007).

Uluslararası düzendeki anarşik yapı varsayımı, neorealist yaklaşımın güvenlik olgusuna yaklaşımına aşağıdaki gibi yansımıştır (Buzan, 1991: 22-23):

- Devletler güvenliğin ana nesnesidir.
- Devletler güvenliğin ana nesnelere olduğundan milli güvenlik son derece önemlidir.
- Milli güvenlik kavramı iç güvenlikten daha çok dış güvenliği baz almaktadır.

- Uluslararası düzenin anarşik yapısının tabii neticesi olarak izafi bir güvenlikten söz edilebilir. Mutlak güvenlikten bahsetmek olası değildir.

Realizmde güvenliğin sadece askeri boyutuyla düşünülmesi, neorealizmde değişime uğramıştır. Neorealist yaklaşımın yer edinmeye başlamasıyla, güvenlik çalışmaları sadece kolluk kuvveti ve askeri açıdan değil; sosyoekonomik ve siyasi açıdan da genişlemek zorunda kalmıştır (Hough, 2004: 4).

Neorealistlere göre güvenliğin ne denli önemli olduğunu, bir devletin en mühim amacının güvenlik olması hasebiyle görebiliriz (Baldwin, 2004: 10). Waltz'un "Anarşi ortamında, güvenlik en ulu amaçtır; ancak beka garanti altına alınır, devletler sükun, kazanç ve güç gibi diğer amaçlara ulaşmaya çalışabilirler" (Baldwin, 1997: 27) sözleri; David Baldwin'ın hiçbir uluslararası siyaset kuramının, neorealizm kadar güvenliği devletin temel amacı saymaması eleştirisine çıkış noktası olmuştur. Buzan ise Waltz'dan sonra neorealistler arasında güvenlik üzerine çalışan en önemli fikir adamıdır. "Yeni Güvenlik Anlayışı" da Buzan'ın liderliğindeki Kopenhag Ekolü tarafından temellendirilmiştir.

1.2.2. Eleştirel Güvenlik Yaklaşımı

Güvenlik, uluslararası ilişkiler disiplinde mühim bir rol oynamaktadır. Öteden beri bir devletin güttüğü siyasetteki ana amacı güvenlik olmakla beraber, Birleşik Devletlerin 1947 tarihli Ulusal Güvenlik Yasası ile beraber yeni ve yekpare bütün haliyle bir politikaya evrilmiştir. Soğuk Savaş döneminde Varşova merkezli Rus tarafıyla, Amerika yörüngesindeki NATO arasındaki jeostrajik yarışın, doktriner ideolojiye dönüşen milli güvenliğe özgü akademik alaka da global yarışın sertliğiyle doğru orantılı şekilde artış göstermiştir. Soğuk Savaş döneminde ilmi anlamda yürütülen güvenlik çalışmaları Birleşik Devletlerde "Ulusal Güvenlik", Birleşik Krallık ve Kara Avrupası'nda ise "Stratejik Güvenlik" adıyla gerçekleştirilmiş; Soğuk Savaş sonrasında güvenlik hususu Dünya'nın her yerinde "Uluslararası Güvenlik" konsepti bünyesinde incelenmiştir (Walt, 1991: 216).

Soğuk Savaşın başlamasından bugüne geçen zaman zarfında akademik sahadaki güvenlik çalışmalarını ele aldığımızda, bu hususu derinleştiren iki olgudan bahsedebiliriz. İlk olarak klasik güvenlik çalışmaları da denen ve soğuk savaş erken dönemindeki çıkar ilişkileri ve tehditler konteksti içinde incelenen güvenlik hususu; bu dönemin bitmesine yakın korku, şiddet ve risk gibi olguları da içerecek bir biçimde enine genişleme imkânı bulmuştur. Diğeri ise, yine bu ideolojik savaş döneminin sonlarında güvenlik çalışmalarının yalnızca netice odaklı değil de neden ilintisini de irdeleyerek sorgulanması ve Eleştirel Güvenlik Çalışmaları'nın (Critical Security Studies-CSS) doğmasıdır. Eleştirel güvenlik çalışmalarının savı hiçbir şeyin yaratılmadan yok edilemeyeceğini; bu sebepten ötürü güvenliğin tüketilmeden evvel üretilmiş olması gerekliliğini açıklar. Öyleyse güvenliğin hangi araçlarla tesis edildiğinden çok güvenlik sorununun çıkış noktası önemlidir. Zira eğer sağlık kavramı, hastalık halinin yokluğundan daha farklı bir anlam ifade ediyorsa; güvenlik de harp ya da düşmanlıklardan azadeliğe farklı bir anlama gelmektedir (Myers, 1995: 31). Bu sebeple güvenliğin sadece düşman ya da düşmanlıkların mevcudiyet göstermediği bir sulh durumu (negatif güvenlik) olarak tarif etmekten ziyade kültürel ve sosyoekonomik yapıyı içine alan bir bütünsellik dâhilinde (pozitif güvenlik) incelenmesi ihtiyacı güvenlik çalışmalarının derinleşmesine ön vermiştir (Buzan & Hansen, 2009: 188-189).

Eleştirel güvenlik çalışmaları; sosyete, birey ve örgütlü siyasi kurum olan devlet gibi nesnelere merkeze alarak; savaşlar, tehditler, çıkar çatışmaları ve barış hali gibi güvenliğin ana unsurlarını deterministik şekilde incelemektedir. Eleştirel güvenlik yaklaşımı eşyanın tabiatında orijin noktasında bir tehdit unsurunun var olmadığını kabul eder. Yani temelde tehdit olabilecek bir şey yoktur ve kavramlar toplumsal ya da politik denetimden çıkması halinde tehdidi yaratır bununla beraber güvensizliğin kaynağı da bu toplumsal ve politik yapının içindedir. Yani eleştirel güvenlik çalışmaları reaktif (tepkisel) ve interpretatif (yorumlayıcı) olarak iki başlık halinde incelenebilmektedir. Bu eserde güvenliğe reaktif anlayışlar "Özgün Güvenlik Yaklaşımları", interpretatif anlayışlara "Özgürleştirici (emancipatory) Güvenlik Çalışmaları" şeklinde işlenmiştir. Feminist Güvenlik ve Yapısal Şiddet kuramları, "Özgün Güvenlik Yaklaşımları"nın vücut bulmasını sağlarken, Galler ve Paris Ekolleri de "Özgürleştirici (emancipatory) Güvenlik Yaklaşımları"na hayat vermiştir.

Eleştirel güvenlik anlayışı yalnızca tepki ve yorumlamalarıyla genel güvenlik çalışmaları içinde kendine yer bulabilmektedir. Mesela klasik anlayış siyaset teorileri ve uluslararası ilişkilerle temellenirken eleştirel anlayış toplum biliminden, toplumsal psikolojiden, felsefeden ve toplumsal antropoloji gibi bilimlerden sıklıkla faydalanmıştır. Aynı zamanda Avrupa ve Birleşik Devletler arasında akademik anlamda süren mücadelelerden biri burada da karşımıza çıkmaktadır; klasik yaklaşım Birleşik Devletler menşeliyken, kritik yaklaşım Avrupa menşelidir ve Alman romantikliğinin izlerini; kritik yaklaşımın yöntemlerinde gözlemlemek mümkündür. Klasik güvenlik çalışmaları jeopolitik yarışın gerçeklikleriyle açıklanabilirken; kritik yaklaşımla yürütülen çalışmalar bir anlamda siyasal ve toplumsal sarsıntılar travmalar akabinde (savaşlar, politik dengesizlikler, toplumsal kırılmalar) ortaya çıkmış ve fikren idealizmin izlerini daha çok bünyesinde barındırmaktadır. Mesela, Birleşik Devletler'in Vietnam'daki yenilgisi "savaşların münasip birer dışışleri siyaseti olup olmadığı" Amerikan halkı nezdinde sorgulanmasına yol açmış ve Feminist Güvenlik Yaklaşımı ve Yapısal Şiddet Kuramları'nı doğurmuştur (Balwin, 1995: 124).

1962 senesinde vuku bulan Birleşik Devletler ve SSCB arasındaki Küba Füze Krizi ve devamındaki silahsızlanma ve barışın sağlanması çalışmalarının yol açtığı detansiyon (yumuşama) sürecinin kritik yaklaşımın icraatlarına sağladığı katkı da göz ardı edilemez. Aynı şekilde İkinci Dünya Savaşı esnasında Nazilerin ve Faşistlerin Avrupa genelinde sebep olduğu politiko-sosyal travma Frankfurt Ekolü'nün doğmasına ön vermiş, Tunus ve Cezayir gibi Fransız pro-Fransız topraklardan Fransa'ya doğru gerçekleşen büyük göç dalgaları ve bununla alakalı göçmen problemlerinin yarattığı güvenlik sorunları ise Paris Ekolü'nü ortaya çıkarmıştır. Eleştirel güvenlik tezleri siyaset bilimine aynı zamanda devlete karşı tehditleri ve devletin içinde bulunduğu riskleri değil de tekil olarak bireyi odak noktasına almasıyla; stratejilerin ve jeopolitiğin daha ilerisinde katkı sağlamıştır. Sulh ve emniyeti savaş yerine şiddetin yokluğu şeklinde betimleyen eleştirel güvenlik tezleri, güvenliğin kapsamının epey büyümesini sağlamakla beraber, güvenliği tesis edecek bir siyaset yerine evvela güvensizliğin kaynağıyla uğraştıklarından Realizm siyasetinden daha realist ve daimi politikalara gebedir. Birleşik Devletler'in karşı karşıya kaldığı 11 Eylül terörist eylemleri akabinde yabancı düşmanlığının (xenophobia) artması ve İslamofobi problemlerinin membana

inmek ve münasip bir siyasi yaklaşım güdülerek, bu meselelerin büyümesine engel olma hususunda; şiddeti kimlik ve ötekileştirme üstünden irdeleyen Galler Ekolü yararlı bilgiler ortaya koymaktadır.

1.2.3. Yeni Güvenlik Yaklaşımı

Demir perdenin kalkması ve Doğu Bloğu'nun yıkılmasıyla birlikte global düzendeki radikal değişimler güvenlik konseptini de etkilemiştir. Güvenliğin yapıtaşlarını tehdit, savunma, askeri kuvvet ve devlet olguları olarak belirleyen tradisyonel ya da geleneksel yapı; yeni güvenlik tezlerinin yanında işlevsel açıdan sönük kalıyordu. Artık tehdit denilen kavram, multi-dimansiyonel bir anlam taşımaya başlamıştı. Bu sebepten dolayı Soğuk Savaş bittikten sonra stratejik bir güvenlik unsuru olan tehdit değişime maruz kalmıştır. Tradisyonel güvenlik yaklaşımın etkili olduğu zamanlarda, tehdit apaçık ortadaydı ve askeri unsurlardan müteşekkildi, fakat yeni dönemde bu unsurun hem yapısı transformasyona uğramış, hem de üzerine düştüğü konseptler yeni varyasyonlarla çoğalmıştır. Tradisyonel dönemde, bir devletin kendine tehdit olarak algıladığı en temel unsur yine başka bir devletti, fakat yeni dönem; tehdidin ana unsurunun devlet dışı oyuncular ve harici örgütler olduğunu ortaya koymuştur (Buzan, 2008: 108).

Soğuk Savaş dönemine egemen olan iki kutuplu yapıda, istikrarlaştırıcı, savaşı önleyici ve güçler arası dengeye dayalı bir yapı söz konusuydu. Bu yapının özünde ise güç dengesi bulunmaktaydı. Yeni sürecin devreye girmesiyle “anarşik” dünya daha görünür hale gelerek, asimetrik tehditlerin yükseliş trendine geçtiği yeni bir döneme girilmiştir. Belirgin korkular üzerinden geliştirilen güvenlik eksenli politik yapıdan, muğlaklık üzerinden inşa edilen yeni korku dönemine adım atılmıştır. Bu yeni yapıda güvenlik, politik sistemin yine stratejik unsurudur, fakat bu stratejik unsurun amaç ve işlevleri, yeni bir evreye ulaşmıştır. Örneğin, güvenlik salt devlet bekası perspektiften, çok boyutlu bir perspektife geçerek kapsamına birey, değer, sosyal ilişki, yaşam tarzı gibi yeni kavramlar girmiştir (Salmon, 1992: 5).

Güvenlik kavramının bu şekilde yeni bir noktaya ulaşmasının birçok sebebi vardır. Bunların en dikkat çekenini globalleşmedir. Global dünyada kültürel,

sosyoekonomik, politik, askeri ve teknolojik düzlemde vuku bulan bu fenomen, bütün birimlere bulaşarak transformatif bir katalizör haline gelmiştir. Güvenlik modelleri de bu prosesin etkisi altında kalmıştır. Riski yaratan etmenler, tehdidin oluşumu ve yapısı, perspektifi ve bunun gibi faktörler yeniden ele alınmaya başlanmıştır. Globalleşme fenomeniyle alakalı kuramsal ve olgusal çatışmalar güvenlik üzerine yapılan tartışmalarına kadar ulaşmıştır. Buna istinaden, mütekabil bağımlılığın genişlemesi ve ortaklaşa çalışma imkânlarının derinleşmesinin, tehditleri güçsüzleştirme konsepti ve globalleşme fenomeniyle beraber meydana gelen yeni ve belirsiz tehdit şekillerinin, tehdit idrakini kuvvetlendirdiği görüşü öne atılmaktadır (Bilgin, 2005: 178).

Globalleşme fenomeniyle beraber gün yüzü gören multidimensiyonel belirsiz yapıyı tradisyonel güvenlik paradigmaları vasıtasıyla izah etmenin acizliği ortaya çıkınca, yeni tezler yaratılmaya başlanmıştır. Kuhn'un dikkat çektiği "bilimsel bunalım"ın üstesinden gelinmesi amacıyla yeni paradigmatik çözümlere gereksinim duyulmaktaydı. Bahsi geçen paradigmatik çıkışların vücut bulabilmesi için ilk başta eski paradigma ve kavramlarının kritik edilmesine ihtiyaç vardı. Tradisyonel tehdit anlayışı, tehdidin ortadan kaldırılma metodları yeniden ele alınarak, modern yöntemlere kanalize olunmuştur. Bu noktada, iki kavramın altını çizmek gerekir; tehdidin boyutunun büyümesi ve çeşidinin çoğalması (Miller, 2001: 18).

Uluslararası sahnede vuku bulan taze vakalar güvenliğe yaklaşımın tekrardan işlenmesi açısından, multidimensiyonel tehdidin gerçekliği kabul edilmektedir. Yeni güvenlik yaklaşımında, tehdiye cevaben askeri açıdan tedbirde bulunma taktiğinden ziyade; önleyici (preventive), ön alıcı (pre-emptive) ve caydırıcı anlayışın kabulü taktiksel açıdan daha faydalı olarak saptanmıştır (Barnaby, 1997: 217).

Güvenlik kavramının yeni bir tarifi milletlerarası sistemselliğin istikbali ve istikrarı açısından son derece önem arz etmektedir. Lakin betimleyici anlayışların büyük bölümünün soyut veya kuramsal kapsamın ötesinde, milli güvenlik sağgörüsü dâhilinde, tehdit eksenli bir askeri form ileri sürüldüğü gözlemlenmektedir. İnsan hakları, iktisat, çevre sağlığı, uyuşturucu alışverişi, salgın hastalıklar, suça meyil, toplumsal adaletsizlik ve bilgi güvenliği gibi kapsamlar dikkate alınmamıştır (Baldwin, 1997: 6).

Teknolojiye değin ilerlemelerin ivmelenmesi, globalleşme ve çift taraflı bağımlılığın global planda kuvvetlenmesi gibi vakalar yeni tehdit şekillerinin gün yüzü görmesine neden olmuştur. Rodhan'ın, globalleşen dünyadaki güvenlik yaklaşımı, "Sıfır Toplamlı Oyun" tezinin ilerisindedir. Bu yeni biçimse çok kapsamlı bir biçimdir. Yani global güvenlik; insan, çevre, millet, millet ötesi (transnasyonal) ve kültür ötesi (transcultural) gibi kapsamları da ihtiva etmektedir. Ulusal ve global güvenlik, bu faktörler dikkate alınmadan tesis edilemez. Üstelik bu pek kapsamlı yaklaşımın merkezine adalet kavramı oturtularak; bireyin, devletin ve kültürlerin adaletin bu akışından faydalanması sağlanmalıdır (Rodhan & Nayef, 2007).

Rodhan'ın öne attığı yeni güvenliğin birtakım taktiksel bileşenleri, Buzan gibi kişiler (sektörel yaklaşım) tarafından da karakterize edilmiştir. Bu bileşenlere göz attığımızda öncelikle Rodhan'ın bireyi güvenliğin odağı haline getirerek, devleti arka planda bıraktığını görebiliriz. Global ısınma-soğuma veya daha doğru tabirle iklim değişikliğinin; çevre sağlığını mühim bir güvenlik unsuru haline getirdiği vurgulanmaktadır. Tradisyonel güvenlik yaklaşımında odak noktasında olan devlet güvenliği ise genel anlamdaki güvenlik anlayışını oluşturan etmenlerden biri olarak tanımlanmaktadır. Ulus ötesi güvenlik kapsamıysa örgütlü suçlar, terör faaliyetleri ve insan kaçakçılığı tarzı; devletin sınırlarının ötesine ulaşan suçların tehdidini belirtmektedir. Güvenliğin beşinci etkeni olarak karşımıza çıkan kültür ötesi güvenliğin hedefindeyse kültür çeşitliliğinin bütünleşmesini temin ederek, kültür uyumsuzluklarının anlaşmazlık unsuru olmasına engel olmak vardır.

1.3. Ulusal Güvenlik Kavramı

Prehistorik dönemlerden toplumsal örgütlenmeye geçişe kadar bireyler kendi güvenliklerini kendileri sağlıyorken aile mefhumunun ötesinde kabile formasyonunun doğurduğu sosyalizasyon aşamasına değin; birey olgusunun güvenliği farklı kapsamlardaki insan topluluklarınca farklı şekillerde algılanmıştır. İnsan topluluklarının politik anlamda organize şekilde hareket etmelerine şart olarak politik bir işleyiş yönünden devletin meydana gelmesiyle beraber; toplumsal güvenliğin, toplumsal korunmanın önemli olduğu gibi devletin de korunması elzem olmuş ve bu zaruret, güvenliğin örgütlü kuvvetlerin sevk ve idaresiyle garantiye alınması neticesini

getirmiştir. Kendini mevcudiyetini muhafaza etmek ve sürdürülebilir kılmak, bütün devletlerin en başta sayılabilecek ödevlerinden biri olduğundan, devletlerin güvenlik gereksiniminden bahsedebiliriz. Devletin inşası, etrafıyla içine girdiği etkileşim, idaresinin selameti ve devlet işlerinin güven ortamında sevk ve idaresi gibi pek çok sebepten dolayı; devletlerin güvenlik gereksinimleri gündem oluşturmaktadır (Jongman & Schmid, 1988: 5-6).

Devlet güvenliği konseptiyle "kamu güvenliği", "genel güvenlik", "milli (ulusal) güvenlik" konseptleri iç içe geçmiştir. Bu saydıklarımızla beraber; milli güvenlik, iç ve dış güvenliği içine alan genel bir tasavvur olduğundan; ulusun kuvvetini meydana getiren etkenlere dair bütün negatifikleri ihtiva eder (Laqueur, 1977: 6). Diğer bir deyişle bu konsept, devletin istiklâlini harici tehditlerden korumak anlamına gelen milli savunmayı da kapsamaktadır (Hazır, 2001: 43). Bu noktadan yola çıkarak milli güvenlik; kapsamlı kavrayıcı özelliği sebebiyle hiyerarşik açıdan daha yukarda olarak kabul edilmektedir.

Milli güvenlik konsepti için bilimsel bir tanımlama yapmak gerçekten zordur. Zira milli güvenliğe, İkinci Dünya Savaşı'na değin politika adamları ve askeri önderler tarafından retorik bir kavram olarak bazı askeri ve politik ülküleri açıklamak niyetiyle başvurulmuştur (Ergil, 1992: 140). Üstelik geçtiğimiz senelerde, milli güvenlik konseptinin teknik bir beşeri bilim ögesi şeklinde görülmesi; sınır ve boyutunun tarifi gibi olaylar da vuku bulmuştur.

En yalın tarifinde; milli güvenlik kavramı, devleti yıpratma niyetiyle icra edilen ya da edilecek çalışmalara yönelik tedbirler konulması gereksinimidir. Yine sadeleştirilmiş başka bir tanıma göre; milli güvenlik, milli devletlerin güvenliğini tesis etmeye değgin temel kaygılarından müteşekkildir. Devletin güvenliğinin iyileşmesi sonucuna gelen her tür eylem, o devletin menfaatineyken; bu güvenliği azaltan her tür vaka, iş ve tutumlar da sakıncalıdır.

Herhangi bir ülkenin demokratik süreçlerinin, serbest ve hür devlet biçiminin dâhili veya harici tehditlere maruz kalmaması adına alınan tedbirlerin tamamı bir bütün

olarak; demokrasi konseptinde milli güvenlik olarak tarif edilebilir (Edwin & Seligman, 1997: 575).

Türkiye Cumhuriyeti bünyesinde faaliyette olan Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği'nin 2945 sayılı kanununda milli (ulusal) güvenlik; "devletin anayasal düzeninin, milli varlığının, bütünlüğünün, milletlerarası alanda siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik dahil bütün menfaatlerinin ve ahdi hukukunun her türlü dış ve iç tehditlere karşı korunması ve kollanması" şeklinde tarif edilmiştir (Mango, 2005: 12).

Daha detaylı bir milli güvenlik tanımı ise; milli devletin içinden ya da dışından kaynaklanabilecek bütün saldırı ve tehditlere, güvenliği tehlikeye sokan çalışmalara, girişimlere, doğal afet tarzı halka negatif bir etkisi olan olaylardan evvel tedbirli bulunmak, devletin iktidarını korumak ve sürdürmek ve tehdidin, tehlikenin elimine edilmesi amacıyla devletin, tüm elemanlarıyla mobilize edilmesi olarak verilebilir (İlbeği, 2002: 6).

Pek çok mefhumun ve olgunun iç içe geçmesi ve çözümlemelerin komplikeleşmesi devletlerin yönetiminde, milli güvenlikle alakalı yeni örgüt çeşitlerini de bulundurmaları sonucunu getirmiştir. 1947'de Birleşik Devletler' de yürürlüğe giren "Ulusal Güvenlik Kanunu" bu merhalelerden biri olmuştur (Ergil, 1980: 39). Ulusal Güvenlik Kanunu'nun amaçladığı şey; kanunla birlikte kurulan ulusal güvenlik konseyince devletin siyaset tarzını, milli güvenliği alakadar eden birimler adına bütünsellik içinde saptamak ve başkanlara milli güvenlik hususunda öneriler vermek olarak tarif edilebilir.

1.4. Milli Güvenliğe Yönelik Tehditler

Milli Güvenliğe yönelik tehditler aşağıya sıralanmıştır.

1.4.1. Terör

Tüm dünya tarihi süresince varlık gösteren eylemlerden olan terörizm, Dünya'nın farklı yerlerinde, farklı metotlar uygularken; globalleşmenin getirileriyle hem tabanını genişletmiş hem de etkisini artırmıştır. Terör eylemleri sayısal olarak artmasa da, daha etkili olmaya başlamıştır. Örneğin; terör eylemleri 1980 yılında 489, 1987 yılında 666 iken 2001'de sadece 348 sayısına kadar gerilemiştir (Erhan, 2003: 82), fakat 2001 niteliksel bazda terör eylemlerinin pik yaptığı yıldır.

Terör örgütleri araştırıldığında; dinsel, etnisite bazlı ve mezhepsel nedenler gibi sosyal ve kültürel unsurlardan dolayı faaliyet gösterdiklerini görebiliriz. Daha önce ele aldığımız gibi; global marketin merkezini oluşturduğu neoliberal ekonomi politik, büyüme objektifinin; milli ve global tabanda arka planda tutulmasına ve zamana serpilmesi sonucunu getirmiştir. Bununla simultane şekilde milli üst kimliklerden haricen, alt kimliklerin de önemsendiği bu zaman zarfında, politik ve ekonomik anlamda; adalet kavramının kendisi için işlemediğini düşünen gruplar teröristliğe başvurmuşlardır. İktisadi gelişimini tamamlayamamış yerlerde doğup, bölgesinin geleneğini ve göreneğini düşünce tarzı haline getirerek, başka yerlerde kendisiyle aynı ya da benzer kültürü paylaşanlarla iletişime geçen ve bölgesindeki jeopolitik iktidar eksikliğini kendine fırsat bilen bu terörist organizasyonlar; globalleşmenin getirisi olan tezatlıkların karmaşık bir halidir.

Dünya'da geniş yerleşim alanı bulmuş bu terör örgütlerinin global tehdit olarak idrak edilmesi, bunlara karşı tedbir alınması ve transnasyonel dayanışmanın sağlanması 11 Eylül'den sonra fiiliyata dökülmüştür (Erhan, 2003: 81-82). "Asimetrik tehdit" adıyla anılan ve bu organizasyonlara konvansiyonel manadaki güçlerinin fazlaca üstünde bir tesir olasılığı sağlayan bu tarz eylemler, güvenliği milli düzeyden, global düzeye geçirerek uluslararası dayanışmayla bertaraf edilebileceği zihniyetine yön göstermiştir (Akkan, 2007: 46). Tradisyonel metotlarla fiiliyata geçmeyen, konvansiyonel güçlerle tam manasıyla elimine edilmesi söz konusu olmayan zira sorumluları bölgesel bağımlılıktan uzak olan terör eylemleriyle (Akkan, 2007: 52) cebelleşme; global dayanışmaya ihtiyaç duyar. Birleşik Devletler'in Bush yönetimi esnasındaki askeri

operasyonlar düşünülürken; coğrafi düzlemleri esas alan simetrik güvenlik yaklaşımının başarısız olacağı sonucuna varılmaktadır.

1.4.2. Örgütlü Suç

Globalleşmenin ivmelenmesinden evvel de sık sık eylem yapan örgütlü (organize) suç çeteleri, SSCB'nin yıkılmasından sonra rahat manevra alanları bulmuştur. Buna mukabil, örgütlü suç çeteleri nicelik bakımından önemli büyüme kaydettiği gibi; bunların, eylem çerçevelerini globalleştirme ve -terörist grupları da içermekle beraber- dünyanın farklı bölgelerindeki suç çeteleriyle temas haline geçme şansı da artmıştır. Kapitalizmin yaygınlaşması ve soğuk savaştaki titiz denetlemenin yok olmasıyla; örgütlü suç çeteleri eylemlerini artırıp, ele geçirdikleri yüksek meblağları aklamak için uygun şartların çoğunu bulmuşlardır. Milyar hatta trilyon dolarlar değerindeki kara para, denetlemenin güçsüzleşmesiyle ters orantılı olacak tarzda, gelişmekte olan ülkelerde kendi ekonomisini yaratacak derecede yer edinmiştir. Örneğin gelişmiş ülkelerde, yapısal anlamda kuvvetli bir devlet olan ve uluslararası suç şebekelerinden bir nebze yalıtılan Kanada'da bile aklanan illegal paranın yıllık 5 – 18 milyar dolar civarında seyrettiği düşünülmektedir (CSIS, 2011). Enformasyon sektörünün kaydettiği ilerlemeyle gerçekleştirilen eylemlerin ve para aktarımlarının takibi zorlaşmış, sistem içinde saklı kalabilmek basitleşmiştir (Erhan, 2003: 83).

Bu tür çeteler soğuk savaşın bitmesini fırsat görmüştür; zira SSCB'nin yıkılmasına binaen kurulan yeni ve güçsüz ülkeler, travmatik iktisadi buhranların ve fakirleşmenin bu bölgeyi çevrelemesiyle örgütlü suç çeteleri hem üyeleri, hem de sayıları bakımından büyümüştür. SSCB'nin baş ardılı olan Rusya Federasyonu dahilinde 5000 dolaylarında suç şebekesinin faaliyet gösterdiği tahmin edilmektedir (Erhan, 2003: 83).

Rusya'nın GSMH'sinin yüzde 25 ila 40 kadarı bu şebekelerin denetimi altındadır. Japonya, Çin, Hong-Kong ve Vietnam ise Asya'da artan suç şebekelerinin başlıca kümelenildiği ülkelerdir. Örneğin Japonya merkezli Jakuza isimli şebekenin 80 bin civarı üyesi varken, Hong-Kong'daki Sun YeeOn'un 50 ila 60 bin dolaylarında üyesi bulunmaktadır. Güney Amerika'da Peru, Brezilya, Arjantin ve Kolombiya, Afrika'da ise Güney Afrika Cumhuriyeti ile Nijerya gibi pek çok ülkede global oyun oynayan önemli

şebekelerin varlığı: Dünya'nın tamamında organize suçun ne denli yaygın olduğunu göstermektedir. Amerika kıtalarının kuzeyinde ise İtalyan ailelerin eylemleri söz konusuyken; İran ve Türkiye gibi devletlerse jeopolitik açıdan buldukları pozisyon vasıtasıyla, global bağıntılara sahip örgütlerin yasadışı alışverişlerinin nakliye noktalarını teşkil ettikleri görülmektedir (CSIS, 2000).

Bahsettiğimiz şebekelerin kazançları, vergi cenneti olan ada devletlerindeki finansal kurumlar aracılığıyla aklanabildiği gibi likit sermaye fonlarının alışverişi, yasal casinolar ve internet üzerinden naylon fatura kesme de yöntemiyle aklanabilmektedir (Kazgan, 2005: 203-204). Bahsedilen konular dahilinde, globalleşen bu örgütleri yok etme çabalarının tüm dünya devletleri tarafından ortaklaşa verilmesi de zaruret halini almıştır, zira tehdit globalleşmiştir.

1.4.3. İktisat

Devletlerin egemenliği unsuruyla doğrulanan tradisyonel güvenlik yaklaşımı, toprak bütünlüğünün müdafaasını temel meşguliyeti olarak görmüş ve toplumun zenginliği de bununla ilişkilendirilmiştir. Yani güvenliğe yönelik tehditler, ulusun mevcudiyetini sıkıntıya uğratacak askeri tehditlerdir. Fakat tradisyonel güvenlik tezlerindeki transformasyonla birlikte tehditlerin boyutları ve hududu değişmiştir (Urhal, 2009: 98-100). Aslen, iktisat ve zenginleşme gibi hususlar güvenliğin ele aldığı faktörlerden olmasa da, globalleşmenin ivmelenmesi ve iktisaden dünyaya hâkim olmasıyla; iktisat güvenliğin ilgi alanına girmiştir. Öteden bu yana milli güvenlik bileşenlerinden olan iktisat, globalleşmeyle itibarını artırmıştır.

Bir devletin gücünün ardındaki şey sahip olduğu askeri unsur olarak gözüke de bu gücü besleyen iktisadi zenginliğidir. Küresel rekabet piyasasında üstün duruma geçmek, masrafları azaltmak için ucuz insan gücü ve yüksek prodüktiviteyle bunu temin edecek teknolojik birikime haiz olmak önem arz etmektedir. Yerelde ve globalde üstünlük için ilk koşul sağlam iktisadi yapıdan geçer.

Dünya'nın sınırsız bir hale gelmesi, tradisyonel eski zıtlıkların ve tezatlıkların dinmesiyle kalkınan ticaret ilişkilerinden ötürü ülkeler çift taraflı olarak birbirine daha

da bağımlı hale gelmiştir. Globalleşmenin başlıca getirilerinden; mal, hizmet ve sermayenin pazarda serbestçe dolaşımıyla sınırları aşan bu unsurlar; boyutları, hızlı hareketleri ve varlıkları sebebiyle devletlerin gözünde tehde dönüşmüştür ki buna yönelik olarak doğan yeni kavramlardan biri de "ekonomi güvenliği" olmuştur (Goldstein, 2004: 5).

Bugün ekonomik güvenlik kavramı, türlü yelpazelerde incelenirse de devlet yelpazesinde yorumlanması halinde milli güvenliğin kayda değer bir bileşenine evrilmiştir. Uluslararası yelpazede ise Buzan'a göre güvenliğe yönelik iki farklı tehdit vardır; malların, hizmetlerin ve kapitalin serbest dolaşımına getirilen engel ve ülkelerin içişlerindeki dengesizlikler (Buzan, 1991: 237-238). İçişlerindeki dengesizlikler kendi alanlarıyla sınırlanmadığında uluslararası düzene etki edebilmektedir. Yalnızca bu dengesizlikler değil global iktisadi düzendeki değişimler ve buhranlar bu noktadan itibaren tek bir devletin sorunu değildir, tüm dünyayı ilgilendirir. Uluslararası düzendeki -gerek devlet, gerekse şirketler olsun- oyuncuların, kendi aralarındaki alışverişin artışı ve yoğunlaşması; bu grupların aralarındaki krizlerin, diğer oyunculara karşın tesirini artırmaktadır. Örneğin, 1997 senesinde Asya kıtasındaki kriz, hammadde ücretlerinin azalışı ve bununla mütevazi olarak bir varil petrol başına biçilen fiyatın 130 USD'den 45 USD civarına inmesi ve ardından; ekonomisi genel olarak petrol ve gaz satışıyla dengede duran Rusya'nın bu durumdan ağır hasar almasıyla, devalüasyon yaşamasıyla yetinmeyip; gelişmekte olan ülkelere çıkan kapital Türkiye'yi de etkilemiştir.

Aslında iktisadi rizikonun doğmasının temel nedenlerinden biri kapitalizmin yapısından ileri gelmektedir. Kâr etme güdüsünün temel motivasyona dönüşmesi ve toplumsal, psikolojik, ekolojik değerlerin önemini yitirmesinden kaynaklanmaktadır. Kapitalist düşünce tarzının dünyaya hakimiyeti sonucunda ortaya çıkan çatışma ve zıtlıklar da daimileşmiştir. Bilhassa ekonomik zenginliğin, topluma dağıtılmasındaki adaletsizlik, zengin fakir arası ayrımın uçuruma dönüşmesi gibi olayların olduğu dünyada, bu olayların güvenliğe olan yaklaşımı etkilemeyeceğini düşünmek abesle iştigaldir.

Adaletsiz paylaşımdan kaynaklı fakirlik, bununla beraber gelişen barınma, beslenme, eğitim ve sağlık gibi ana gereksinim kalemlerinin giderilememesine ve dahi bunlara olan rağbet, itibar ve isteğin olabilecek en gür seviyede çıkmasına sebep olmaktadır. Geniş insan topluluklarını rahatsız eden problemler global anlamda güvenlik hissini sarsılmasını getirmekte ve pek çok problemin de kaynağını beslemektedir. 2005'te Birleşmiş Milletlerce ilan edilen İnsani Gelişim Raporu datasına göre; dünyanın en zengin beş yüz kişinin kazancı, en fakir 416 milyon kişinin kazancından katbekat fazladır. Buna ek olaraksa Çayhan, günde iki doların daha da altında bir ücretle çalışan insanların sayısının yaklaşık iki buçuk milyar civarında olduğunu belirtmektedir (Çayhan, 2007: 353). 11 Eylül terör saldırıları ve akabinde bütün dünyaya yayılan terörist faaliyetlerden sonra; bahsettiğimiz sorunların yalnızca bu sorunları yaşayanlara etki ettiğini ve 1. Dünya Devletleri'nin vatandaşlarının bu problemlerden etkilenmeyeceğini düşünmek mümkün değildir. Globalleşmenin getirilerinden bütün halkın yararlanabilmesi için; kazancın adilce taksim edilmesi gerektiği gibi, ekonominin güvenliği için de önem arz etmektedir.

İktisadi problemler ve doğurduğu neticelerden haricen; iktisadın kendisinin güvenliğinin ve çalışabilirliğinin temin edilmiş olması gereklidir. Gelişmiş devletlerin nihai arzularından biri de fiziksel maniler dışında, devletlerin birbirleriyle yaptıkları anlaşmaların ve liberal ticaretin önünün tamamen açılmasıdır. İktisadi zenginliğin, askeri büyümenin sürekliliğini de finanse edeceği akla getirildiğinde, güvenlik tehditlerinin ortadan kaldırılmasında en önemli kaynağın devletin ekonomik zenginliği olduğunu görürüz. Yani gelişkin ve zengin devletler ile gelişmekte olan devletlerin iktisadi güvenliğe bakışı; kalkınmışlık, GSMH, güvenlik endişeleri, ticaret ilişkileri ve toplumun gereksinimlerine göre çeşitli varyasyonlara sahiptir.

1.4.4. Bilişim Suçları

1950'lerden itibaren bir hayli enteresan gelişmeler getiren endüstriyel ilerlemenin akabinde 70'lerden sonra sözünü ettiren bir diğer husus da "Bilişim Devri"dir. ARPANET'in icadıyla başlayan bu deveran daha sonra internet kavramına evrilerek ivme kazanmış ve ülkelerin iç güvenlik sorunlarını körüklemeye başlamıştır. Ülkelerin gümrükleri, bilgisayar korsanları tarafından ele geçirilip kolayca kamuya alenen açılan

devlet sırları, komünikasyon sistemleri ve hukuki düzenleri bahsedilebilen tehditlerden örneklerdir (Özcan & Bal, 2001: 587).

Komünikasyon imkanlarının ilerlemesine mütevazî olarak haberleşmede kat edilen yol; devletleri hem içten hem de dıştan tehlikeye sokmaya yüz tutmuştur (Ersoy, 2002: 330). İnternet dünyasının tek tıkla dünyayı turlaması ve yaygın bir tabana erişmesiyle meydana gelen sanal terörizm, bir virüs ya da ağdaki cihazlara yönelik bir atakla, kendi rayında giden yaşam döngümüzü dayanılmaz kılabilmekte ve ülke savunmasını tahribata uğratabilmektedir (Narlı, 2001: 567).

2000'li yıllara doğru internetin yaygınlaşmasıyla beraber bilişim suçları kavramı ulus-devletin sınırlarını aşp, uluslararası suç haline gelmeye başlamıştır. Bu tarz suçların üstesinden gelebilmek adına, devletler kendi hukuklarını ve yaşayış tarzlarını bu sistemde devam ettirirken; enformasyon toplumuna geçiş gerçek dünyanın dışında sanal bir âlem, sanal bir dünya da yaratmıştır. Sanal dünyanın ana unsuru ağa bağlı olan cihazlardır. Şimdiye değin devletleri ilgilendiren gerçek dünyada olduğu gibi, sanal dünyada da birebir insani yakınlıklar, hukuk, para, alışveriş, finans işlemleri, güvenlik tarzı pek çok işlerin yanında; adam öldürme, soygunculuk, sahtekârlık vb. suçların da tarifi vardır (Çankaya, 2003: 165).

İçinde yaşadığımız somut âlemde gördüğümüz suç tiplerinin, sanal âlemde de örneklerine rastlanmaktadır. İlegal içerikler, porno, kredi kartı sahtekârlığı, telif hakkı içeren eserlerin hak sahiplerinin izni dışında çoğaltılması ve satılması tarzında suçlar, sanal âlemde sürekli olarak karşımıza çıkmaktadır; yani sanal terörizm ve internet korsanlığı kavramları doğmuştur. Öyle ki; sanal dünya, gerçek dünyada işlenen cinayetlere yataklık edebilmektedir örneğin akıllı tıbbi aletlere internet üzerinden komut verilerek uygulanan tedavi değiştirilip insanların ölümüne sebebiyet verilebilmektedir (Cerrah, 2003: 450).

Arıboğan, insanlığın başlangıcından itibaren geçirilen en çok değişim ve başkalaşımın, içinde bulunduğumuz asır olduğunu ifade etmektedir. Sosyal, politik, kültürel ve ekonomik metamorfozlar; dünyamızın idraki boyutunda enteresan anlayışlar getirmiş ve varlık gösterdiğimiz ortamlar coğrafyalar üstü sanal boyuta taşınmıştır.

Dostumuz, komşumuz, amaçlarımız, umutlarımız, dertlerimiz ve hüsranimız; dünya köyünün bireyleri olan bizleri dünya üzerinde bir araya getirirken, bireysel evrenlerimiz ufacak bir telefonun monitörüne ya da bir tablet bilgisayarın belleğine sığacak ölçüde ufalmıştır. Bilişim çağındaki bu reformist olgular her şeyi yeniden üretmiş; maddesel imalata kanalize sanayi toplumu, üretimini enformasyona dayandırmış olan post-endüstriyel merhaleye ulaşmıştır. Bu ortamın kazancısıya bu dünyada hayatta kalmak yerine, hayatın tadını çıkarmaktır. Politik erklerin hâkimiyetlerini sürdürmesi için de temel amaç bilgi sistemlerinin denetimi ve oryantasyonuna evrilmiş ve enformasyon namına olan bütün içerik de afiyetle ele geçirilmiştir. Tasvir etmeye çalıştığımız dünyada, terörizm olgusuysa kıymeti kendinden menkul bir haber yaratma organına dönüşmüştür, zira tüm terör faaliyetleri haberin kaynağına ulaşmış, bilginin oryantasyonunda önemli bir aktöre dönüşmüştür (Arıboğan, 2003: 129).

Çağımızda internet üzerinden bilginin her çeşidine erişmek artık bir hayat standardı haline geldiğinden; bomba imalatından, yemek tariflerine kadar geniş yelpazede bilgi sahibi olmak çok kolaydır. Terörist faaliyetler yürüten gruplar adeta entelijansiya tarzında örgütlenerek, istihbari bilgilere ulaşabilmekte ve buna göre hareket edebilme imkânına kavuşmuştur. Hacker diye tabir edilen bilgisayar korsanları; devletlerin kozmik verilerinde, çok gizli sıfatı taşıyan bilgisayar programlarının verilerine ve savunma amaçlı kullanılacak teknolojik silahlara pek çok bilgiyi sızdırabilmektedir. Pek tabi ki, teröristlerin bu yolda en önemli kolaylığı internet erişimidir (Cerrah, 2003: 100-101).

Artık interneti olmayan bina, bilgisayar ya da telefon kullanmayan kimsenin zor bulunduğu bu dönemde terörist eylemlerin sansasyon yaratma gayesinin içinde siber terörizm de girmiştir. Yani diyebiliriz ki, toplumun maddi unsurlarının terörizmden uzak kılınması çabası kadar, ülke içindeki internet şebekesinin ve milli bilgi teknolojilerinin de emniyet içinde korunması çok önemlidir. Sanal terörizmin bertaraf edilebilmesi ancak ve ancak bütün devlet dairelerinde ve özel müteşebbislerce kurulan işletmelerde gerekli sağduyunun gösterilmesine ve anti-terör çalışmalarının uygun şekilde finanse edilebilmesine bağlıdır (Cerrah, 2003: 105).

İnternet sınırlar üstü bir konsept olduğundan, internet suçlarının niteliği de uluslararası olmuştur, yani bilgi teknolojilerine erişim imkânı arttıkça, dünyamız gitgide küçülmüştür. Dünyanın bu küçülmüşlüğü ve ulaşılabilirliği; terörizmin lehine olmuş, söylemlerini ağ üzerinden dünyanın her tarafına yayma fırsatına kavuşmuşlardır. Sakıncalı ya da terörist içerik barındıran siteler hukuki yaptırımlarla zaman zaman erişime engellense de internet hizmeti alınan kurumu değiştirmek ya da siteyi başka bir ülkeye taşımak suretiyle bu faaliyetlerin devamı sağlanabilmektedir. Hatta kimi terör örgütleri; faaliyetlerinin görüntü, video ya da ses kayıtlarını internet vasıtasıyla servis ederek karşıtı oldukları kişi ya da kurumun muhaliflerini de yanlarına çekebilmeyi hedeflemektedirler (Çankaya, 2003: 168).

IŞİD ya da Hizbullah gibi terör örgütlerinin tehditkâr videoları, düzenlediği saldırıların görüntüleri bir takım kriptolama yöntemleriyle yollaması, bu duruma örnek teşkil eder. Örgüt; kendi taraftarlarına aktarmak zorunda olduğu şifre, kod ve iletileri internet yoluyla göndererek hem devamlı haberdar olunmasının, hem de iletilerin güvenliğinin sağlanmasından emin olmuştur. Teröristler, bütün dünyadan herkesin kolayca girebileceği mecralarda kozmik bilgileri açığa sermektedirler. Örgütün bu bilgileri umuma açık olarak yayınlamasına rağmen, şifreli şekilde vermesi bizim gözümüzde bir ikilik yaratsa da; bu kişilerin ne denli büyük bir görev bilinci ve sorumluluğuyla ifa ettiklerini ortaya koymaktadır (Çankaya, 2003: 188).

1.5. Ulusal Güvenlik Politikaları

Doğu Bloğu'nun yıkılmasından sonra çift kutuplu dünyanın yıkılmasının yarattığı travmalar esnasında uluslararası ve milli güvenliğin tanımının nasıl yapılacağı da başka bir sorunsal olmuştur. 1994'te doğan Birleşmiş Milletler menşeli insan odaklı anlayış, insanoğlunun karşılaştığı ya da karşılaşılabileceği tehlikeleri rölatif bir biçimde betimlemiştir. Ama problemlerin nasıl çözüme kavuşturulacağı, kim tarafından ne ölçüde destekleneceği ve bu uğurda ne gibi şeylerin feda edileceği soruları cevapsız kalarak insan odaklı güvenlik yaklaşımının idealizmle bağdaştırılması sorununu doğurmuştur. Bununla beraber; insan odaklı olsun devlet odaklı olsun güvenlik yaklaşımlarında atıfta bulunulan faktörlerin güvenliğe çeşitli ölçülerdeki gereksinimleri, bahsedilen iki anlayışın birbiri yerine geçemeyeceği tezini yaratmıştır. Zira eğer insan

odaklı güvenlik anlayışı; bireyleri referans alıyorsa, insan hakları üzerine yapılan bazı yeni yasalar yürürlüğe giriyorsa, başka bir vurgulamaya ihtiyaç olmayacaktır. Fakat insan odaklı yaklaşımın atıfta bulunduğu unsur bütün insan âlemiyse; bu durum çok muğlâk olup, çekim noktası yaratabilmek için son derece kapsamlıdır. Üçüncü bir şık olarak insan odaklı yaklaşım; bahsettiğimiz iki bileşenin de orta noktası olan insanların müşterek hayatlarını yaşadıkları toplumsal yaşama bakıyorsa da; bir halkın kültürünün ve ananesinin diğer halklarla uyuşmayacağından; bu şık da universalizmden uzaktır. İnsan odaklı güvenlik anlayışındaki bütün muğlâk noktalara karşın; bu hususun güvenlik faaliyetleri adına atlanmaması gerektiği apaçık ortadadır. Öyleyse, insan odaklı güvenlik anlayışının lüzumlu olduğu ancak sadece bütün halindeki başka bir güvenlik yaklaşımının içinde yer edinerak iş göreceği savunulabilir (Kerr, 2003: 5).

Bu fikirler bağlamında COPRI' de bu iki anlayışın işlendiği ve ülkeler arası etkileşimin de gerçekçi bir tabana oturtulduğu yeni bir sentez oluşturulmuştur. RalfEmmer, sektörel güvenlik denen yeni sınıflandırma üzerine deskriptif yorumlarda bulunduğu Securitization (Emmers R. , 2007: 110) adlı eserinde, Kopenhag Ekolünün yeni güvenlik tanımlamasının "yıkılan Doğu Bloğu'nun konfetilerinin gölgesinde" yapıldığını zikretmesi; sektörel güvenlik ve tesis edilmesi amaçlanan yeni dünya düzeni arasındaki bağıntıyı göstermesi anlamında önem arz etmektedir. Zira bu dönemin bitiminde, unipolar dünya düzeninin doğmasıyla global iktisadi düzenin temelleri atılarak, yeni hammadde yurtları ve marketlere erişme şansı doğmuş ve dolayısıyla dışişleri siyaseti; serbest pazarın kılavuzluğunda çıkar merkezli olarak biçimlenmiştir. Yani milli güvenlik mefhumu klasik ve basit anlamlar içeren (komünist, ulusalcı, sosyalist ya da klasik liberal) tradisyonel yapısını yitirerek, ülkelerin global iktisadi düzende sahip olduğu rekabet yeterliliğiyle alakalı hususları içine alan suni bir alana indirgenmiştir.

2002 yılında ortaya konan Birleşik Devletlerin ulusal güvenlik stratejisi, yarıların daha güzel olabilmesi adına açık pazarın ve özgür ticaretin kesin birer gereklilik olduğunu; globalde ve bölgeselde bu serbestiyi tesis etmenin gayretinde olunacağını ifade etmiştir. Yine 11 Eylül'ün yarattığı sosyal sarsıntı nedeniyle global terörizm en önemli güvenlik kalemlerinden kabul edilerek bu hususta global müttefikler bulmanın çabası bu çalışmada da tezahür etmiştir. 1991 senesinde gerçekleştirilen

Körfez harekâtının meşru olduğu iddia edilerek kitlesel tahribata yol açacak silahların dağıtılmasını engellemek amacıyla tedbirler getirilmesi milli güvenlik dairesi dahilinde kabul edilmiştir. Bu dosyanın global iktisadi düzen başlığında, Birleşik Devletlerin milli ekonomik menfaatlerinin kendi sınırlarıyla kısıtlı kalmadığının altı çizilerek; Uluslararası Para Fonu, Dünya Ticaret Örgütü tarzı organizasyonlarla ve Avrupa Birliği gibi global iktisadi otoritelerle etkin bir dayanışmada bulunacağı açıkça ifade edilmektedir (National Security Strategy of the USA, 2002: 18).

Yine Birleşik Devletler' in 2004'te yayımladığı Ulusal Askeri Güvenlik Stratejisi; ülkeyi tehdit edenlerin sivilleri, ekonomik merkezleri ve bazı simgesel anlamı olan bölgeleri hedeflediğini, bundan ötürü Birleşik Devletler' in silahlı güçlerinin bu hedefleri koruyacağını belirtmiştir (NMS, 2004: 5).

2008'de Birleşik Krallığın açıkladığı ulusal güvenlik stratejisinde; terörün, kitle imha silahları ve nükleer yayılmasının, sınırlar ötesi örgütlü suçların, ekonomik anlamda zayıf ülkelerin yaratacağı global istikrarsızlıkların Britanya'nın milli güvenlik problemleri dairesinde görüldüğü gibi, global ekonomik düzene kafa tutmalar da aynı muameleyi görmüştür (National Security Strategy of The UK, 2008: 17).

2009'da Rusya Federasyonu'nun oluşturduğu ulusal güvenlik stratejisindeyse serbest piyasa kavramı da dahil olmak üzere daha önce bahsettiğimiz hususlardan dem vurularak, NATO'yla münasebetin de artırılmak arzusunda olduğunun altı çizilmiştir (Strategy, 2009: 2).

Tüm bu milli güvenlik politikalarına baktığımızda bir anlamda gelişmiş ülkelerin haiz olduğu beş monopol üstündeki bu üstün pozisyonunun devamını sağlamaya çalıştığını ifade edebiliriz. Bu beş tekel (Amin, 1997: 3);

- Yüksek teknoloji hususunda
- İktisadi ve mali akışı kontrol
- Zor bulunan tabii hammaddelere erişim ve kontrol
- Telekomünikasyon bazında
- Kitle imha silahları hususunda tekel

Bu kapsam dahilinde Dünya'da kurulacak yeni bir sistemin ihtiyacına en uygun milli güvenlik tanımı Kopenhag Ekolü'nden çıkmıştır. Jaab de Wilde, BarryBuzan ve Ole Waver "Security: A New Framework for Analysis (1998)" adlı eserlerinde milli güvenliği tradisyonel referanslarla betimlerken, esasen güvenliğin yaşam mücadelesi vermek ve hayatı sürdürebilmek anlamına geldiğini ifade etmektedirler. Hayatın sürdürülebilirliği problemi, 1992 yılındaki Birleşmiş Milletler Rio Zirvesi esnasında tüm üye devletlerce onaylanan "sürdürülebilir kalkınma" olgusuna atıfta bulunabilmeyi sağlamıştır. 1000 yıllık ilerleme objektifleri arasında zikredilen sürdürülebilir kalkınma kavramı, ileri ülkelerce iktisadi zenginliğin kaynağı ya da ekolojik kapital olarak tabir edilen doğanın muhafazası şeklinde tasarlanmıştır.

İktisaden zenginleşemediğinden, ekolojik kapitali üzerinden geçinen geri kalmış devletlerin, bu doğal zenginliklere olan negatif etkisi; ileri devletlerin kendi yarınları hakkında kaygılanmasına sebebiyet verdiği için, ekolojik dengenin bozulması tehdidini ve doğal kaynakların azalmasını ciddi güvenlik problemleri addetmelerine yol açmıştır. Ekolojik güvenlik zaten 1990'lü yıllarda Birleşmiş Milletler öncülüğünde yapılan tasvirde ekonomik güvenlik kadar sağlam bir yer edinmiştir. Doğanın güvenliğinin, iktisadi güvenlikle birlikte hesaba katılarak, diğer güvenlik gereksinimlerinin jeoekonomik yapının ihtiyacına göre kurgulanması ise yine Kopenhag Ekolü sayesinde gerçekleşmiştir. Bu kapsamda genel anlamda takdir edilen milli güvenliğin yeni sahaları şöyle sıralanmaktadır (Emmers R. , 2007: 110):

- a. Politik Güvenlik (Political Security)
- b. Askeri Güvenlik (Military Security)
- c. Ekonomik Güvenlik (Economic Security)
- d. Çevresel Güvenlik (Environmental Security)
- e. Toplumsal Güvenlik (Social Security)

Bu tipolojide var olan bütün güvenlik sınıflandırmaları koruma sahaları ve güvenlik sabiteleri (securitizationactor) aracılığıyla açıklanmıştır. Kopenhag Ekolü, güvenliğe ilişkin problemlerin ilk başta diplomasi kanallarıyla çözümlenmesi gerektiğini, lüzum olursa asker gücü, iktisat vb farklı tedbirler ve kamu kaynaklarından faydalanarak problemin belli bir bölgede toplanması gerektiğini savunur. Ekonomide borçları bir yerde yığarak riski pay etmek veya minimize etmek için mali düzende hayata geçirilen konfigürasyonu ifade eden "sekürütizasyon" olgusu Kopenhag

Ekolünce güvenlik çalışmalarında yer bulmuştur. Bu şekilde, güvenlik problemlerinin bir kulvarda belirlenmesinin akabinde yüksek öncelikten düşük riske doğru parçalara bölünüp tekrardan şekillendirilecek ve farklı sektörlerle pay edilecektir. Dolayısıyla yeni güvenlikte kendine yer bulan farklı kulvarlar bir anlamda birbirini içeren ve tamam eden sektörlerdir.

Seküritizasyonun başrolleri; hükümetler, siyaset adamları, silahlı kuvvetler ve sivil toplumdur. Tehdit edilenler ise; devlet, gruplar, milli istiklal, düşünce tarzları ve iktisat şeklinde ifade edilebilir. (Buzan, Waeber, & Wilde, 1998: 23). Şu halde, seküritizasyonun dizaynında atıfta bulunulan unsurlara karşı, var olan problemlerin hangi safhada bir tehdit olarak sınıflandırılacağı çok önemlidir.

Bu anlayışın başka bir önemli noktasıysa seküritizasyonun sadece devletler tarafından değil, sendikalar veya popüler hareketler tarzı oyuncular önderliğinde de başlatılabileceği varsayımdır. Bu durum Doğu Bloğu'nun yıkılmasının ardından global organizasyonların ve STK'ların uluslararası arenada sesinin daha gür çıkmasını önemseyen, onların güvenlik kapsamında çeşitli faaliyetler yürütmesinde beis görmeyen bir anlayıştır.

BÖLÜM 2: ULUSAL GÜVENLİK VE İSTİHBARAT İLİŞKİSİ

2.1. İstihbarat Kavramı

Beşeriyet geçmişinin bilinen tarihinde en çok önem arz edilmiş kurumu istihbarattır. Hükümetlerin, askeriyenin, sanayinin, işletmelerin ve şahısların anlık veya ileriye dönük seçimlerine; çeşitli şekilde toplanan bilginin işlenerek elde edildiği istihbarat doğrudan fayda sağlamaktadır. Ülkeler bu teşkilatların ağlarının sağlamlığı ve o ağlardan gelen bilgilerin ışığında yaptıkları seçimlerle ya gelişmekte ya da yok olmaya mahkûm edilmektedir (Jensen, McElreath, & Graves, 2013: 2).

Hayvanların kendileri için zararlı maddeleri veya risk unsuru oluşturacak uyarıları belirlemesi ve bunların şahsına zarar yahut fayda sağlayacağını tartacak bir sistem geliştirmeleri incelersek eğer bu bilgi toplama sistemlerinin hayvanlarda biyolojik temellere indiğini görebiliriz (Khan, 2008: 4). Bilinen en eski yazılı tarihte bilgi toplamanın kökeni, Yafa kentini kuşatma altında tutan Kral III. Tutmosis'in kente ajanlar gönderdiği MÖ 5000 tarihine kadar gitmektedir. Musevilik gibi semavi dinlerin de kutsal kaynaklarında istihbarat konuları yer almaktadır (Şimşek & Bahar, 2004: 12).

Ajanların ve istihbaratın geçmişi çok eskilere kadar gitmektedir fakat bilgi toplamanın uzmanlaşması ve hükümet idaresinde siyaset veya harp taktiklerine yön verirken sıklıkla söz konusu olması hususu daha taze bir tarihe denk gelir. Nedeni ise eskiden kuvvet, taktik ve istikrar mevcut olduğu sürece hiçbir harbin kaybedilmeyeceği düşüncesi idi (Khan, 2008: 5). “İstihbarat Yükselişi” isimli yazısında Kahn (2006: 5), bilinen en mühim on beş harbin on dördünün istihbaratsız zafere ulaştığından söz etmektedir fakat tarih mağlup olan tarafların istihbarat hususunda mühim ibretler çıkardığını göstermektedir. Kırım Harbi (1856) mağlubiyetinin ardından istihbaratın mühim bir unsur olduğunu fark eden Çar Aleksandr (II), Albay Miliutin'i general olarak atamış, Miliutin de ordunun geliştirilmesi esnasında bir bölümü dış kuvvetlerin ordularını inceleme ve haklarında bilgi sahibi olmakla görevlendirmiştir.

Almanya'ya 1870-71 arasındaki savaşta mağlup olan Fransa, orduyu hızlı bir gelişim sürecine sokmuş ve bir bölümü bilgi toplamak üzere tahsis etmiştir. Rusya'nın 1860

yıllarında Hindistan'a saldırıya geçmesi, Fransa'nın 1869 yılında Süveyş Kanalı'nı aşması ve 1870 yılında Paris'te birden ortaya çıkan Alman birlikleri yüzünden İngiltere kendi toprakları ve imparatorluk bölgesi içerisinde tedirginlikler sonucu 1873'te kendi istihbarat servisini kurmuştur (Kahn, 2006: 127-128).

İstihbarat sorunlarının ve yöntemlerinin kavranması gerekliliği yönünde bir düşünce her ne kadar söz konusu olsa da konunun temel tanımı hakkında bir fikir birliğine ulaşılmamış olması, bu konudaki çalışmaların bugün vardığı konum ile ilgili bize fikir vermektedir.

1600'lü yıllarda geçen "istihbarat" tanımının anlam itibariyle bugün kullanılan haline benzediğini Warner (2009: 16) makalesinde bahseder fakat günümüzde hükümet çalışanları ve akademik birimler içerisinde istihbarat kullanımına dair sorunlar oluştuğu belirtilmektedir. Hükümet unsurlarının kullanımında istihbarat; yöneticilerin rakip birimler karşısında takip edecekleri yolları kararlaştırmada gerekli olan bilgileri ifade etmektedir. Bu ifade şeklinde istihbarat enformasyonunun yalnızca bilgi amaçlı oluşuna değinilmektedir. Akademik çevreler ise istihbaratın gizli unsurlarla yapılan bir harp çeşidi olduğunu bildirerek hem enformatik hem de yönlendirmeye ve uygulamaya yardım eden saklı bir yöntem olduğuna işaret etmektedirler.

Lowenthal (2009: 1) makalesinde istihbarat ile ilgili basılmış her kaynağın ya istihbaratı tanımladığını yahut yazarın istihbarat tanımını hangi maksatla kullandığından başlamasından söz eder. Hala yeni bir akademik saha oluşu ve düzenler arası niteliğiyle istihbarat birçok unsurun dikkatini çekmektedir. Bu unsurlar; tarih bilimciler, politikacılar, eski alaylılar-taze akademisyenler, serbest yazar ve basın birimleridir (Siegfried, 2003: 16). İstihbaratın betimlenmesinin ne şekilde belirtildiğinin yazılması ve bu betimlemelerinde edebiyatçının görüşünü yansıtması bu sebeple konu hakkında kaleme alınan metinlerde normaldir. İstihbaratın ortak bir paydada betimlenmesi ve teorem ortaya konulması, birçok unsura birden fazla manaya gelmesi nedeniyle çok zordur. Tarih bilimciler, siyasetçilerin ortaya koyduğu tanımı benimsemeleri ya da aksinin mümkün olması veya eski alaylılar-taze akademisyenlerin bu iki topluluğun kabullerini benimsemeleri kolay değildir. Tarih bilimci Kahn (2008: 4) makalesinde, kimi edebiyatçıların istihbarat konusundaki metinlerinin bir kısmında istihbarat teorisi

başlıklarından ve metinlerin hiçbirisinin kayda değer bir seviyeye erişemediklerinden dem vurarak bu duruma misal teşkil etmektedir. Davies (2009: 198), istihbaratı bilgi toplamının bilinen en kapsamlı şekli olarak betimleyen yazar olarak, bu tanımlamanın çok geniş bir kapsamda ele alması yüzünden kritiğe uğramaktadır.

Sonuç olarak kaynaklara göz atıldığında bugün hakkında ortak karara varılmış kabul edilebilir bir istihbarat betimlemesi olmadığı aşikârdır. İstihbaratı yalnız bir kalıpta değerlendirmek yahut ona kesin çizgiler çekerek bir tanımlama yapılması olası değildir. Sebebi ise istihbaratın en mühim hususiyeti de elastikiyeti diğer bir deyişle zamanla ve bilimum vakalar karşısında hızlı şekil alabilmesidir. Yapısı gereği sınırsız sayıda hususla alakalıdır ve bu sebeple her vuku neticesinde değişik bir tanımla karşımıza çıkabilir. İstihbaratı tam da bu nedenden dolayı yalnız bir betimlemeyle sınırlandırmak kolay değildir. Aynı zamanda bazı akademik çevrelere göre istihbaratın genel kabul gören bir betimlemesi olmalıdır. Warner (2002: 15) makalesinde istihbarat kesin bir tanımı olmadığı durumunda bu konunun derinine inilemeyeceğini ve son tahlilde bir istihbarat teorisi oluşturulamayacağından bahseder. İstihbaratın nasıl işlediği, neler yaptığı ve tam olarak ne olduğu hakkında teorisi olmazsa fikir sahibi olmak imkânsızlaşacaktır. İstihbaratın genel içeriğini ve izlediği yolların belirlenmesinin ileriki dönemde ülke güvenliği ve istihbarat unsurları arasında oluşan yapıları, sistem ağlarını ve dinamikleri için ihtiyaç duyulan ilişkilerin tedariki amacıyla mühim hükümlerin alınmasında yardımcı dokunacağını(Yılmaz, 2007: 83) makalesinde ele almaktadır. Fakat Johnson (2009: 51-52) makalesinde farklı bir görüş belirterek akademik birimlerin nicel bilimlere özenmesinin gereksiz olduğunu, $E=mc^2$ ye benzetilerek bütün istihbaratı kapsayacak mükemmel formülün bulunamayacağını söyler.

2.2. İstihbarat Türleri

İstihbarat türleri politik, askeri, ekonomik ve kültürel istihbarat olarak aşağıda açıklanmıştır.

2.2.1. Politik İstihbarat

Standart istihbarat metinlerinde konunun analizi yapılırken genelde ordu

istihbarat öncelikli olarak işlenir ve ilk hedef ülkenin ordu yapılanmasının ve askeri kuvvetin ele alınmasının gerekliliği belirtilir. Hâlbuki en az ordu istihbaratı kadar mühim bir husus olan siyasi istihbarat zayıf bırakılır. Fakat atlanmış bir husus; stratejik istihbaratın kalbini oluşturan unsur siyasi istihbarattır (Özdağ, 2011: 68). Bunun sebebi ise ordunun gücünün kullanılmasına yetki veren/vermeyen siyaset unsurları ya da liderler, harp gerçekleşip gerçekleşmeyeceği, harp yollarının nasıl seçileceği, başlangıcının ne zaman olacağı ve ne zaman sonlanacağı kararlarını verirler. İşte bu sebepten dolayı siyasi istihbaratın öneminin ilk sırada olması gerektiği kendini ortaya koymaktadır (Şenel & Şenel, 1994: 46).

Kapsamlı bir alanı içeren ve en çok çeşit içeren siyasi istihbaratın araştırma doneleri de haddiyle fazladır. Hükümetler, kendi güvenlik önlemlerini alabilmek için önce çevre ülkelere ardından yakın ilişkileri olan ülkelere karşı katı bir tasarruf sergilemelidir. Bu devletlerin kendisine olan tasarruflarını da inceleyerek bu yönelimde davranışlar sergilemelidir (Miman, 2007: 37).

Hükümetlerin, beynelmilel temaslarında gereksindiği enformasyonu edinmesini amaçlayan siyasi istihbarat kapsamı oldukça geniş bir faaliyet alanıdır. Mevzu bahis faaliyetler için bulunan araçların en mühimleri ise, sivil toplum örgütleri, misyonerler, dernek ve vakıflardır (Acar, 2011: 111). Bir devlet geçmişini bilmeden ve kavrayamadan siyasi bir çıkarımda bulunamayacağı için siyasi istihbaratın tarihteki yeri yadsınamaz. Yazılı geçmişin devamlılığı olan toplumsal teşkilatlar sadece tarihsel devamlılık dâhilinde anlam bulur. Geçmişte yaşananlar siyasi istihbaratın vazgeçilmezidir ve tarihin eleğinden geçmeden hazırlanmış tasarıların yetersiz olacağı bir gerçektir (Özdağ, 2011: 68). Geçmişin her konusu ve dalı Stratejik İstihbarat yönünden önem teşkil eder (Şenel & Şenel, 1994: 32).

Yapılması gereken strateji analizleri doğruları göstermeli, gerçeği yansıtmayan hayallere ve gerçekleşmesi zor ihtimallere yer verilmemelidir. Sadece bu şekilde oluşmuş bir siyasi istihbarat sayesinde devletler stratejilerini belirleyebilir. Ancak bu stratejilerin de oluşturulması için stratejik araştırmacılar tarafından oluşumların ve liderlerin iç ilişkileri ve proseslerin sürekli olarak takip edilmesi şarttır (Özdağ, 2011: 69). Siyasi istihbaratın kendini göstermesi için akılda tutulması gereken stratejik bir

değer olması zorunluluğudur (Akbal & Tılısbık, 2006: 50).

Siyasi istihbarat konusunda kazanılan başarılar başka hususlarda da kendini belli edecektir. Bu alanda kazanım sağlandığında bu kazanım ordu istihbaratında da kendini gösterecek ve belki de ordu istihbarat gereksinimi azalacaktır. Yani orduların istihbarata ihtiyacı aslında siyasi istihbarat kendisinden umulan sonuçları sağlayamadığı durumlarda oluşur (Avcı, 2004: 14-15).

2.2.2. Askeri İstihbarat

Devletlerin güvenliğine dair bütün riskleri elemine etmek adına ordunun gücünü akıllı ve stratejik olarak değerlendiren bilgilerin toplamıdır. Ülkenin kendi halkına karşı en mühim görevini üstlenir. Bu görev: toprak bütünlüğünü ne pahasına olursa olsun iç ve dış tehdit unsurlarından korumak, muhafazası için önlemler almak ve bu bağlamda silahlı bir güç oluşturarak bu görevi yerine getirmek için askeri istihbarat gereklidir (Akkurt, 2014: 146-147).

Bir devlet, askeri istihbarat sebebiyle öncelikle komşu devletlerin, düşman devletlerin ve bunlarla yakın ilişki içerisinde olan ülkelerin askeri enformasyonunu, demagogik kuvvetini, ordu alan ve ihtiyaçlarının yerini, mevzu bahis devletlere ait bu ordu unsurlarının nerelere taşınabileceğini, manevra kabiliyetini, taktik gücünü, söz konusu devletlerin harp durumundaki askeri harekât tedbirlerini bütün detaylarıyla bilinmesi gereklidir. Aksi halde kritik zamanlarda, savaş durumunda büyük zorluklar yaşanabilir. Spor karşılaşmalarından önce nasıl ki rakibin bütün bilgileri en ince ayrıntısına kadar incelenmektedir, aynı bu şekilde devletler de rakiplerini bu şekilde inceleme altına almalıdır. Bir ülke diğer ülkenin kimyasal ve biyolojik silahlarını, dijital altyapısını ve bunların kullanım kabiliyetini önceden keşfederse mutlak üstünlük kazanma olasılığı yükselir. Aynı zamanda askeri istihbarat ile kazanılan enformasyon enternasyonal ilişkilerde strateji zamanlarında koz şeklinde kullanılabilir. Askeri istihbaratın unsurları hemen hemen tüm devletlerde sivil istihbarat unsurlarından daha avantajlıdır. Askeri istihbaratın elindeki envanteri ve enformasyonu eş zamanlı değerlendirebilmesi bunun ana nedenidir.

Özel Kuvvetler Komutanlığı'nın devletimizin askeri istihbarat sahasında önemli bir yeri vardır. İstihbaratı elde etme ve de çok az bir sürede bunu aktif operasyona dönüştürme konusunda yetkindir. Halk arasında “Bordo Bereliler” olarak da bilinen “Özel Kuvvetler” birçok mühim olaya müdahale etmiştir. Musul Elçiliği çalışanlarını kurtarma operasyonu, en son başarılı operasyonlarından biridir. Bahsi geçen olayda istihbaratın çok önemli bir rolü vardır. Genelkurmay İstihbarat Başkanlığı içerisindeki deniz, hava ve kara kuvvetleri içerisinde bulunan askeri istihbarat unsurları da yine hayat kurtaran öneme sahip birimlerimizdir. Gelişmiş dünyanın ordularının hareket şekli, bilgi ve teknoloji ile gelişmeleri sonucunda 4C+I formülünü uygulamaktadır. Açılımı: komuta, kontrol, haberleşme, bilgisayar planları, stratejik istihbarat ve teyitli bilgi şeklinde ifade edilebilir. İstihbarat maddesi, gelişen teknoloji ve günümüz şartları neticesinde formüle sonradan eklenmiş bir maddedir. Yazılımsal kodların kırılması için bilgisayar operasyonları ve bilişim teknolojileri formülün vazgeçilmezidir (Avcı, 2004: 16-17).

Ne yazık ki; devletimizin fazla önem vermediği ve zayıf kalmış bir alan olan askeri istihbarat, küresel kuvvetler anlamında oldukça önemsenmiş bir konudur. Bu pastada payı büyük olan ülkelerin güç dengeleri konusunda da yeri daha sağlam olmaktadır. Formülün içerisinde görülebileceği gibi, istihbarat ordu uygulamalarının vazgeçilmezi olmuştur. Başka orduların enformasyonunun toplanması ve niyetlerinin belirlenmesi açısından askeri istihbarat yüksek bir gerekliliktir.

2.2.3. Ekonomik İstihbarat

Global politikada ekonomik unsurların yeri sorgulanamaz. Harplerin, çatışmaların oluşmasındaki ve diğerlerinden üstün pozisyona geçmek isteyen hükümetlerin, bu davranışlarındaki en önemli sebeplerden birisi de kesinlikle ekonomik nedenlerdir. Dünya tarihinde gerçekleşen iki büyük harp incelendiğinde en mühim sebebin ekonomik olduğu belirtilebilir. Birinci Dünya Harbi, İngiliz-Alman ekonomik rekabetinden ve paylaşılamayan pazarlar sebebiyle; İkinci Dünya Harbinde ise yine Doğu Almanya ülkelerindeki tarım ve ekonomik unsurların zapt edilmesi mücadelesi sebebiyle ortaya çıkmıştır (Akbal & Tılısbık, 2006: 66-67).

CIA tarafından halkla ilişkiler departmanına hazırlanmış istihbarat kılavuz kitapçığında, Bigâne iktisat kaynakları, uygulamaları, üretimi, pay edilmesi ve tüketilmesi, servisleri, çalışma koşulları, para kaynakları, vergisi ve beynelmilel iktisat sisteminin başka yönelimlerini barındıran politikalar hakkındaki istihbarat (Miman, 2007: 45) olarak bahsi geçen ekonomik istihbarat, siyasi veya ticari teknolojik enformasyon, ticari ve devlet verilerini bulunduran ve devlet içinde direkt pozitif ve negatif çıktılar oluşturabilecek ekonomik bilginin kazanılmasıdır (Güldiken, 2006: 172).

Ülkenin para politikaları, ziraat politikası, ticaret, fiyatlar, dış pazarlar, borsa, endüstriyel mevcut, randıman, madenler, üretim haneler, iptidai maddeler, enerji kaynakları, iş sahaları, istihsal usulleri, ziraat çeşitleri ve metotları, parasal durumu, tanınmış maliyeci, tüccar, sanayici, madenci ve ziraatçılar hakkında malumat toplanması ekonomik istihbaratın ana konularıdır. Ana hedef ülkenin ekonomik sistemine ve ekonomisine risk oluşturabilecek verilerin toplanması, harp anında fazlasıyla işe yarar hale gelmektedir (Yakın, 1969: 35-36).

Bugün ise iki değişik neden için kullanılan ekonomik istihbaratın ilk amacı; hükümetler, şahsi ülke çıkarlarını diğer devletlerin üzerinde tutarak, halklarının refah seviyesini yükseltmeyi amaçlamaktadır. İşte bu amaçla diğer devletlerin ekonomik uygulamalarını yakından takip ederek bir araya getirilen verilerle de kendilerine ait holding ve şirketlerin global ekonomik pastada daha büyük pay sahibi olmasını sağlamak amaçlanmıştır. Diğer amaç ise; yerli, bölge içi ya da beynelmilel alanlarda faaliyet sahibi kuruluşların, bu sektörlerde pazar paylarını yükseltmek ve diğer pazarlara dahil olabilmek için kendi içlerinde enformasyon edinilmesidir (Miman, 2007: 44).

Kaynakların açık olması nedeniyle bilgilere daha kolay ulaşılarak elde edilen istihbarat türü olan ekonomik istihbarat, diğer istihbarat uygulamalarına göre bilgi toplaması görece daha kolay bir enformasyon edinme yoludur (Özdağ, 2011: 94).

2.2.4. Kültürel İstihbarat

Günümüzde ülkeler arasında ortaya çıkan çatışma ve savaşlar, geçmiş zamanlara kıyasla daha kompleks ve daha değişken bir şekil almıştır. Ülkeler diğer ülkelerden

bağımsız hareket edemez hale gelmiş, birbirleriyle olan ilişkilerinde savaş ve barış hali arasındaki çizgi giderek incelmıştır. Eskiden yerel ve beynelmil güvenlik önlemleri ülkelerin ilişkileri üzerinde odaklanırken, bugün gelenek dışı ülke harici oyuncuların belirmesiyle ilişkiler karmaşık bir yumağa dönüşmüş, simetrik olmayan risklerin varlığı artış gösteren bir trend olmuştur. Asimetrik risklerin belirmesiyle birlikte, simetrik risklere karşı yapılan mücadele yolları da zayıf kalmaya başlamıştır (Özer, 2013: 20). Simetrik olmayan risklerle mücadele için değişimin zorunlu olduğu unsurlardan birisi ve belki de en mühimi istihbarattır denilebilir. Asırlardır bilinen ve uygulanan klasik istihbarat yolları, geleneksel harp galibiyetinde mühim bir yere sahipken, halk merkezli çatışmaların artması ile “kültür” konusu da önem kazanmaya başlamıştır. Ülke idaresinde veya ordu harekâtlarında liderler, bilhassa askeri istihbaratın mevcudiyetine kıymet verirlerken, kültürü genellikle önemsememişlerdir. Aslında simetrik veya simetrik olmayan risklere karşı verilen her uğraşın kazanımı, manevra alanında yaşayan tarafsız toplumun desteğini almaya dayanmaktadır. Toplumun gönlüne ve aklına hitap etmeden, salt askeri istihbarat yöntemleri edinilen tedbirler, özellikle de terörizm ile verilen savaşın başarısını uzun ömürlü kılmayacağını bize Irak ve Afganistan operasyonları net bir şekilde göstermiştir (Özer, 2013: 20).

2.3. Ulusal Güvenlik ve İstihbarat İlişkisi

Tehdit ve risklerin olmadığı, korku hissedilmeyen durumlar güvenlik olarak adlandırılır (Yinanç & Taşdemir, 2002: 58). Korku, risk ve tehdit onu nasıl algıladığınıza bağlıdır. Algılamalar; psikolojik, ekonomik ve sosyal unsurlara göre değişkenlik sergileyebilmektedir. Güvenlik tanımının değişkenlik sergilemesi algılamaların şahısa ya da hükümete göre farklılık göstermesinden kaynaklanmaktadır. Tehdit ve risklerin belirlenmesi kısmında ise devreye istihbarat girmektedir. Güvenlik bağlamında istihbaratın dinamiklerinin tam anlaşılması yönünden, istihbaratın tanımlanmasından önce tehdit ve riskin tanımlanmasının yapılması daha uygundur.

Tehdit ve risk geçişken terimler olduklarından dolayı genelde beraber kullanılmaktadırlar fakat bu terimlerin arasında bazı kısımlarda farklar mevcuttur. Büyük Türkçe Sözlüğü'nde (TDK) risk, “zarara uğrama tehlikesi” olarak geçmektedir. Tehdit ise “korkutma, gözdağı” tanımıyla verilmektedir. Risk tanımı içerisinde bir

olasılık unsuru mevzu bahistir. Güç öğeleri ve becerileri değerlendirmeler sonucunda bir vukuun tehdit veya risk olup olmamasında belirleyici öğelerdir. Bir vuku kimi oluşum ve şahıslar için riskken, bazıları için tehdit teşkil edebilmektedir (Küçükşahin, 2006: 18). Bir vuku tehdit halini aldığıında mevcut yasal düzenlemeler değişir. Bir vuku veya hâl risk teşkil ediyorsa hali hazırda geçerli kanunlar uygulanır. Terörle savaş için; örneğin yeni yasal düzenlemeler hazırlanıyor ve uygulanıyorsa terör bir tehdittir. Aynı zamanda bir vuku tehditten riske veya riskten tehde dönüşebilir. Mevcut hali örneklemek istersek; krallık olan bir ülkede, kralın her varisi taht için oluşan bir risktir. Varisler büyümeye başladığında kralın pozisyonu tehdit altına girer. Anlatılmak istenen tehdidin riske evrilmesi; zamanında kontrol altına alınmadığından tehdit oluşumlarının, kontrol edilerek yönetilebilir bir unsur haline getirilebileceğidir (Küçükşahin, 2006: 19). Bu, endirekt olarak kabiliyet ve fırsatlarla da ilgili bir konudur. Kabiliyetlerin artırılması tehdit risk halini almadan müdahalede büyük rol oynamaktadır. Bu risk ve tehditleri kararlaştıran, ortaya çıkaran uygulamalarla ilgilenen istihbarat bilimidir. İstihbarat birbirinden farklı uygulama ve yöntemler kullanarak belirlenmiş veya olası tehdit ve riskleri ortaya dökmektedir. Özdağ (2002: 111) makalesinde istihbarattan uzak bir ülkeyi gözleri bağlanarak kapatılmış halde yapılan bir koşu maratonu olarak tanımlar. Yolun nereye çıktığını, rakiplerin arkanızda mı yoksa ileride mi olduğunu, ne kadar koşmuş olduğunuzu bilmenize imkân yoktur. Devletleri yönetenler aksine karşılaştıkları fırsat ve riskleri önceden belirlemek zorundadırlar demektir.

BÖLÜM 3: DARBE KAVRAMI VE 15 TEMMUZ 2016 DARBE GİRİŞİMİ

3.1. Kavram Olarak Askeri Darbe

Ülkenin hizmetindeki resmi askerî birimlere ait şahıs ya da şahısların zamanı belirsiz bir şekilde, saklı maksat ve yöntemler doğrultusunda, yasalara karşı yollarla halkın iktidarında seçilmiş olan hükümeti devralması ve yönetimi ele geçirmesine “askeri darbe” denmektedir. Sivil iktidarın elinde olan idareyi devralan darbe yönetimi, millet meclisinin seçmiş olduğu hükümeti devirerek seçimle gelen meclisi kapatır, kendine ait yasama ve yürütme organları göreve getirir ve yönetimi baştan oluşturur (Yetener, 2007: 55).

Demokrasinin sağlam ve sağlıklı bir taban üstüne oluşmadığı, toplumsal sınıflar arasında güçlü bir balansın mevcut olmadığı ve ekonomik dengesizlik olan, gelişmenin durduğu devletler; darbe oluşumları karşısında zayıf olan devletlerdir. Bu devletlerde toplumun iktidarına bağlı bir idare yönteminin yer alması zor olduğundan dolayı darbeye idareye gelen asker-memur idare yönteminin yer alması yüksek bir ihtimaldir. Nedeni ise toplumun hâkimiyeti ülke idaresine yansımaz ve ülke idaresinde eksiklikler olursa, bu eksiklikler askerler ve memurlar tarafından doldurulur (Yetener, 2007: 56-57). Bir ülkede yapılan müdahalenin ya da darbenin oluşma sebebini yalnız bir nedene iliştiirmek doğru değildir, memlekette gerçekleşen dâhili ve harici çalkantılar, politik, sosyal ve ekonomik mevcut tek başına darbenin gerçekleşmesine sebep olması zordur. Bütün maddeler bir araya getirildiğinde darbe için alt yapıyı oluşturur.

Global seviyede yapılan müdahale ve darbeler de ekonomik nedenli temel ve belirleyici olan sebep olmuştur. Daha az gelişmiş ve ekonomik anlamda kalkınmakta olan ülkelerde darbeler, daha fazla gerçekleşmiştir. Parasal anlamda geri kalmışlık, satın alma gücünü düşürür ve gelir dağılımı bozukluğunu oluşturur, bu da toplumda sosyal ve ekonomik tedirginliklere neden olarak halkın tepkisine ve isyanlarına sebep olur. Kalkınmış devletlerde ise büyük ekonomiler de elde edilen tatminkâr gelir seviyesi, gelir seviyeleri arasında yüksek bir fark olsa bile, halkın huzursuzluklarını kontrol

edilebilir bir seviyede tutulabilir ve isyanları engelleyebilir. Darbe olma olasılığı bu durum da azalır (Dursun D. , 2001: 24-25).

Global siyasi tarihinde yer alan darbeler ve müdahaleler önemli bir yer tutmaktadır. Julius Caesar'ın elinden Roma İmparatorluğu iktidarı darbeyle alınmış ve kimi diğer Roma İmparatorları da darbe yaparak iktidarı ele geçirme yolunu seçmiştir. Napolyon'un 1799 yılında Fransa'da yaptığı gibi, Hindistan'da ve Antik Yunan'da bireyler darbeyle idareyi ele almıştır. Türkiye' de Cemal Gürsel'in gerçekleştirdiği 1960 Darbesi, Irak'ta Saddam Hüseyin'in yaptığı 1968 Darbesi, Libya'da Muammer Kaddafi önderliğinde 1969 Darbesi, Türkiye' de Kenan Evren ile 1980 Darbesi, Pakistan'da 1999 Darbesi ile iktidarı ele geçiren Pervez Müşerref gibi liderler 20. yy'da darbe ile devlet idaresine el koymuşlar, yönetimi ele geçirmişlerdir (Mücek, 2009: 37).

Demokrasi idaresinde olan devletlerde idareciler toplum tarafından seçilir. Yargı ve askeriye'nin politik herhangi bir yaptırımı olmaması temel esastır. Ordu tarafından gerçekleştirilen darbeler demokraside yaralar açar, özgürlük ve temel hakları haksız çizgilerle sınırlar. İdare şekli demokrasi olan devletlerde adaletin üstünlüğü ilkesi baz alınarak insan hakları muhafaza edilmeli ve toplum iradesi öncelikli tutulmalıdır. Askeriye geçici bile olsa darbe gerçekleştirerek kişi hak ve özgürlüklerine kısıtlamalar yapmamalıdır (Akşin, 2007: 253-255).

3.2. Türkiye'nin Darbe Geçmişi

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde yaşanan askeri darbeler aşağıda açıklanmıştır.

3.2.1. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ve 1963 Albay Talat Aydemir Olayı

Demokrat Parti 1950'de gerçekleşen seçimlerde yönetime gelmesinin ardından 1954 ve 1957 yıllarında da iktidarda kalmaya devam etti. Parlamenter yapının kurumsallaşması için bu yıllarda mühim adımlar atılmış olsa da, demokratik kuruluşlar olması gerektiği kadar olgunlaşamadılar. Bu zamanda öncelikle muhalefet-iktidar arası korelasyonlarda bu yapılanma zayıf kalmıştır. Muhalefete Türk siyasal kültüründe yapıcı bir gözle bakılmamıştır. Bu sebepten ötürü çok partili devir başladığında yönetimdeki partilerin muhalefete karşı sabırsız davrandıkları ve bunun da askeri

darbelere neden olan mühim bir sebep olduğu belirtilebilir (Dursun D. , 2005: 182-183).

Muhalefet-iktidar münasebetlerinin bu durumu günümüze kadar değişiklik göstermeden aynı şekilde gelmiştir. Bu sabırsızlık durumu DP ile kısıtlı değildir. Tek parti devrinde muhalefetin yapılaşması söz konusu olamamıştır. Zaman zaman meydana gelen muhalif düşünce ve aksiyonlar ise kati suretle engellenmiştir. II. Dünya Harbi'nin ardından, global güçlerin de baskısıyla muhalefetin kendini yasal bir ortamda göstermesine müsaade edilmiştir. DP kurulduktan sonra 1946 yılında CHP'nin davranış ve tutumları ile muhalefeti önemsemediği görülmektedir. Global güçlerin de baskısıyla CHP, muhalefete katlanmak durumunda buldu kendini. Seçimleri kaybederek muhalefet olduğu devirde de zamanında CHP'nin tavırlarından sürekli şikâyetçi olmasına rağmen, bizzat yönetime geldikten sonra, benzer negatif yaklaşımları DP de göstermiştir. Süregelen bu yaklaşım muhalefet-iktidar münasebetinin yapılanmasını kötü yönde ilerletmekle kalmamış, düzeni kaosa sürüklemiş ve neticesinde darbenin nedenlerinden biri olmuştur. DP, CHP ile birlikte diğer iktidarda olmayan partilere ve kendisini desteklemeyen halk kesimlerine karşı da sabırsız davranışlar sergilemiştir. Bazen kendi içerisindeki muhalifleri bile uzaklaştırma kararı almıştır (Dursun D. , 2005: 184-186). Parçalanmaz ve tek, bölünmez bir güç anlayışı hâkimdi ve bu gücü elinde tutan yalnız iktidarın lideriydi.

Medya ve CHP'yi kontrol edebilmek için 15 kişilik bir "Tahkikat Komisyonu" mecliste göreve getirildi. Üniversitelerde akademik çevreler, muhalefet ve medya buna büyük tepki sergilediler. Baskılara ve yasaklara her gün yenisi ekleniyordu. İnönü ise iktidarı alenen tehdit etmekteydi (Çavdar, 2004: 75-77). Bu devirdeki savaşın iktidara ait merkez ve demokratik dış oluşum arasında gerçekleştiği iddia edilebilir. Bir yanda cumhuriyetin kurduğu sosyal siyasi oluşumun muhafazası için savaşan merkez (iktidar ve düşünürler), öbür yanda ise değişmeyi isteyen dış oluşum vardı. Merkez, ordunun seçkinlerini de içerdiği için kuvvet kullanma yetkisine vakıftı (Kalaycıoğlu, 1994: 472). Karşılıklı uğraşların sertleşmesi, halkın ayrışmasını da yanında getirmekteydi. Muhalefet-iktidar münasebetinin tansiyonu halkın üzerine kötü bir etki yaymaktaydı.

DP'nin büyük bir çoğunlukla seçildiği 1950 sonrası dönemde yapılan oylamalarda, CHP'liler seçimle tekrar yönetimi almalarının zor olduğunu anladılar ve

ordunun desteği ile DP'yi hükümetten almayı denediler. DP bu neticeyi  n görerek CHP'yi ezme yollarını aramaya başladı (Demir &  z mc , 2002: 159).

DP ile Ordu arasındaki tansiyonun artmasında, Orduda 1950'de DP nedenli gerçekleşen tasfiye etkili olmuştur. Genelkurmay Başkanı makam aracının plakasının kırmızı olmaması bile bir huzursuzluk sebebi olarak geçiyordu. Bu tansiyonun yükselmesinde diğer unsurların özellikle 1954 yılında sonra etkisinin görülmeye başlandığı fark edilir. Bu devirden sonra askeriye dahilinde darbeci kesimin baş gösterdiği anlaşılır. Bu kesimin nüfusunda 1957 yılı arkasından yükselme başlamıştır. Dokuz Subay Vukuatı 1958 yılında meydana gelmiştir. Darbe destekçilerine herhangi bir ceza yaptırımını uygulanmadığı gibi, darbe destekçilerini ele veren askerler ceza yaptırımlarına maruz kalmıştır. Adnan Menderes askeriye'nin siyasi oluşumlara sadakatine bel bağlıyor ve darbe ihtimalini pek olası bulmuyordu (Dursun D. , 2001: 32-33). Ordunun bu döneme kadar politikalara alet olmayışı dolayısıyla askeriye'nin hep yansız kalacağı beklemiştir.

Meydana gelen bunalımı Küçük, şu şekilde ifade etmektedir: Gerçekte mevcudiyetinden bahsi geçen bu stresin, aslında CHP taraftarı akademisyenler, medya mensupları ve askerlerin yüksek seviyede abartısı sonucunda sahte bir şekilde oluşturulmuş "bunalım görüntüsü" olduğunu tahayyül ediyorum" (Küçük, 2005: 73).

İşte bu değişimlerin ardından memlekette sosyal ve politik bir kriz meydana gelmiştir. Ankara ve İstanbul'da yer bulan vukuatlar memlekette kardeş kavgasına gidildiği izlenimini oluşturmuştur. 27 Mayıs 1960'da başka nedenlerin de sebebiyle askeri bir grup darbe yapmıştır. Darbe yanlısı toplumsal kesimler tarafından bu olay kaosu ortadan kalkması için gerekli bir eylem olarak değerlendirilmiştir (Dursun D. , 2005: 186). Halkın bu kesimi gerçekte halkın seçimlerine ve demokrasiye güvenmiyorlardı (Dursun D. , 2000: 57). Olması gereken şekilde CHP'nin yönetime geçip halkı idaresinden ümidi kalmamış olan askeri-siyasi elitler, ordu darbesini tek are olarak kabul etmişlerdi. Ordu darbesi Toker'e göre İnönü'nün bilgisi dâhilinde gerçekleşmemiştir. Yalnız İnönü'ye göre kaosu ortadan kalkmasında olası başka bir çözüm yoktu (Toker, 1991: 11). Darbenin yapılmasında Cem'e göre ise bürokrasinin faktörü m himdi. İşte bu zamanda CHP darbe destekleyici bir tavır sergilemiştir (Cem,

1998: 366-367).

Çok partili döneme 1946'da geçilmesiyle beraber ordu ve sivil bürokrasi gücünün büyük kısmını variyetli kesim ve burjuvaziye kaptırmıştı. Siyasilerin asırlardır inşa ettikleri çatının dışına çıkılmaktaydı bu yeni oluşumun idaresinde mevcuttan oldukça huzursuz oluyorlardı (Turhan, 1991: 172). Ordunun darbeyi gerçekleştirmesinin üç ana sebebi olduğu görülebilir. Bu sebeplerden birincisi, ordunun ekonomik durumunun düşmesi, ikincisi halkın statülerinin aşağı çekilmesi ve son olarak, DP'nin askeriye kontrol altında tutmak için, askeri özerkliğini ortadan kaldırmasıydı (Turhan, 1991: 172). Bu sebepler giderek yönetime karşı iticiliği arttırmıştı.

Demokrat Parti'nin 1950 yılında iktidar olmasının rövanşı, 27 Mayıs Darbesi ile alınmış oluyordu (Dursun D. , 2000: 53). Bir kısım CHP'li, DP'nin kapatılması için cunta nezdinde çabalarda bulundu (Toker, 1991: 76-77). İnönü'yü askeriye'nin ulu ve muzaffer lideri olarak gören askeri cunta, ona karşı büyük bir saygı besliyordu. İnönü'nün talimatlarına birer peygamber emri gibi uyulacağını söyleyen Org. Cemal Gürsel'in ifadesi, bunun en güzel kanıtlarından bir tanesidir (Toker, 1991: 83-84). Darbenin gerçekleşme ihtimali, CHP'nin karşı olması durumunda bir hayli zordu.

Darbenin Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk kez vuku bulması durumunda toplumun temsilcilerinin hükümetten uzaklaştırılmalarına ne gibi bir tepki göstereceğini ne toplum ne de yönetim bilmiyordu. Sultanların devrilmesi ve yerlerine başkasının gelmesi Osmanlı Devleti döneminde toplumu pek alakadar etmiyordu. DP ile arası iyi olmayan elit kesim, akademisyenler, medya öncelikli olmak üzere bazı kimseler tarafından darbe, yüksek bir hoşnutlukla karşılandı (Dursun D. , 2000: 7-8). Toplumun darbeye karşı durduğu ve tepki gösterdiği söylenemez. Muhalif tavırların çok sert bir şekilde cezalandırılmış olduğu cumhuriyet sonrası dönemde halk fazlasıyla bastırılmıştı.

İçlerinde 235 general de bulunan 4000'den fazla subayı emekli eden Milli Birlik Komitesi, askeriye'nin radikal kesimiydi; yani idarenin siyasilere devredilmesini kabul etmeyenlerdi. 28 Ekim tarihinde ise 147 adet akademisyen görevden alındı (Çavdar, 2004: 92). Darbenin ardından yalnızca DP değil, darbe yanlısı olan bazı ordu

mensupları ve sivillerin de bu durumdan zarar aldığı görülebilir.

Darbeyi gözle görülür bir biçimde destekleyen CHP, bu durumun meyvelerini toplamaya çabalıyordu. CHP 1959 yılında 14. Büyük Kurultayı'nda kabul edilmiş "İlk Hedefler Beyannamesi"nde istenilenlerin, darbenin ardından cunta tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. İstenilenlerden bir kısmı şunlardır: özerk üniversite, özerk radyo, Anayasa mahkemesi, çift meclis, özgür basın, planlama teşkilatı, yargı güvencesi (Çavdar, 2004: 72). Sadece bu durum bile CHP ile askeriye münasebetindeki gönül bağının kanıtı olmaya yeterlidir. Heper ise bu iddiayı desteklememektedir. Türk ordusu ona göre darbelerin ardından da yansızlığını sürdürmüştür (Heper, 2006: 224). Askeriyenin siyaset unsurlarına karşı tarafsız durduğunu iddia etmek yanlış olur. Askeriyenin CHP ile ilkesel düşünceler bağlamında bir benzerliği olması ve iktidara mesaj verilmesi gerek görüldüğünde ordu aracılığıyla verildiği bir gerçektir.

Ordunun müdahalelerinin ardından ortaya çıkan kaosun yatıştırılmasıyla yetinilmemiştir. Bu zamanlarda kurumların ve demokratik işleyişin tekrar oluşturulması önemsenmiş ve yapı krizleri alt edebilecek araçlarla güçlendirilmiştir. Yapının bu zamanlarda yeni koşullara uygun olarak geliştirildiği söylenebilir. Geçiş zamanlarında gerçekleşen bu güçlendirmeye kısa sürede önemli çıktılar edinilse bile, toplumun bu yeni düzende onayı ve desteği mevcut olmadığından dolayı, kaos ortamı bir zaman sonra tekrar oluşmakta ve bunun ardından yeni bir darbe vuku bulmaktadır. Bu kördüğüm kendi içerisinde süregelmektedir (Dursun D. , 2005: 180-181). İleriye dönük bir yapısı olan 1961 Anayasası, hazırlanma şeklinden dolayı kısa bir sürede fonksiyonsuz bir hal almıştır.

1960 Darbesi ardından gelenlerin bütün amacı, idareyi siyasal güçlerden alıp, bütünüyle bürokratik yapılara devretmekti (Turhan, 1991: 174). 1924 Anayasasının getirdiği Birinci Cumhuriyet, Dursun'a göre darbe ile bitirildi ve İkinci Cumhuriyet 1961 Anayasası ile oluşturulmuş oldu (Dursun D. , 2005: 187).

Anayasa'nın giriş kısmında, 27 Mayıs Darbesi legalize edilerek, halkın direnme hakkının bir neticesi şeklinde yansıtıldı. Bu yansıtma ardından gelen darbelere de geçerli bahaneyi oluşturmuş oldu (Çavdar, 2004: 101).

27 Mayıs Darbesi'nin tamamlanamamış olmasının ardından, Harp Akademileri Komutanı Albay Talat Aydemir ve arkadaşları 22 Şubat 1962 ve 21 Mayıs 1963'te darbe girişiminde bulunmuştur. Ancak bu girişimler de başarısız olmuştur (Demir, 2006: 155). Albay Talat Aydemir'in Harp Okulu öğrencilerini siyasete alet etmesi Harp Okulu'nun tam iki dönem mezun vermemesi gibi tarihi bir zafiyete sebep olmuştur. Albay Talat Aydemir, 5 Temmuz 1963 gecesine ve darbeye destek veren Binbaşı Fethi Gürcan, 26 Haziran 1963 sabahı Ankara Merkez Cezaevi'nde idam edildiler.

3.2.2. 12 Mart 1971 Askeri Muhtırası

Demokratik siyasal yaşama tekrar başlanan 1961 Anayasasından sonra yaşanan 10 yıllık zaman dâhilinde, yeniden yapılandırılan nizam taleplere cevap veremez olduğu için, bir değişikliğe gereksinim oldu (Dursun D. , 2005: 187). 1969 yılında birçok ülkede esen değişim rüzgârları ülkemizde de gençleri değişim isteğiyle meydanlara döktü (Dursun D. , 2000: 8).

Türkiye'de 12 Mart 1971'de ikinci defa oluşan ters dalga neticesinde demokrasiden otoriter idareye geçiş yaşandı. Yalnız bu sefer uygulama daha farklı bir yolla gerçekleştirildi. Kuvvet komutanlarının ve Genelkurmay Başkanının birlikte imza attıkları "muhtıra" radyodan bildirildi. Komutanlar seçimle yönetime gelmiş olan idarenin istifasını ve anayasanın gerektirdiği uygulamaları Atatürkçü bir yöntemle yerine getirebilecek güçlü bir hükümetin yapılmasını, bu muhtırada istemekteydiler. Bu taleplerin kabul görmemesi durumunda askeriyenin idareye bütünüyle el koyacağı uyarısı da yapılmaktaydı (Çavdar, 2004: 193). 12 Mart Muhtırasına Özbudun; demokrasinin dengesinin yeniden sağlanması olarak bakmaktaydı çünkü Anayasa yürürlükten kaldırılmadığı gibi, ne siyasal partiler kapatılmıştı ne de meclis dağıtılmıştı. (Özbudun, 2007: 29). Anayasaya uygun olmayan bu muhtırayı neticesinde demokrasinin dengesinin yeniden sağlanması olarak değil de, düzenin tekrardan ordu elitlerinin talep ettiği haliyle oluşturulması şeklinde ele almak gerekir.

Ülkeyi bu muhtıraya sürükleyen birden çok sebep olmakla beraber en mühimi, 1961 Anayasasıyla gelen yeni düzenin kurumsallaşmasında yaşanan sorunlardı. Kendinden önceki döneme kıyasla daha hoşgörülü bir içeriği olan bu yeni düzen; şahıs

özgürlük ve haklarını önemseyen bir sistem vaat ediyordu fakat TBMM'nin diğer kurumlar ile birlikte milli egemenliği kullanmasını öngörmesi belki de en önemli özelliğiydi. Yürütmenin uygulama kapasitesini bu haliyle daraltmayı planlamaktaydı. 1961 Anayasasının kurumsallaşma sorununun en önemli sebebi, yöntem şeklinden dolayıdır. Kapatılan DP, oluşumun içinde yer alamamıştı (Karatepe, 2005: 243). Yeni Anayasayı oluşturmak için kurulan "Kurucu Meclis" 273 siviliden teşekkül eden Temsilciler Meclisi ile 23 üyeden oluşan Milli Birlik Komitesinden ibaretti. Bu mecliste halkın büyük bir kısmı göz ardı edilmişti. Faaliyetleri devam eden partilerin şahsen seçtikleri temsilciler mensupların bir kısmını oluşturken, iki dereceli seçimle de diğer kısmı yer almıştı. Ayrıca Avukatlar Birliği, sendikalar, öğretmen dernekleri, yargı organları, akademik kurumlar gibi örgütlerden gelen temsilciler de vardı. CHP'nin ise Temsilciler Meclisi'nde 222 üyesi vardı. Halkın neredeyse yarısının tek bir temsilcisi bulunmaması, Anayasanın kabul görmemesinin en büyük sebebi olmuştur. Anayasanın oluşturulma sürecine katkısı olmayanlar daha sonra eleştirilerini artırmışlardır. Anayasanın halka "büyük" geldiği sürekli dile getirilmiştir ve bu durum kaosun büyümesinde etkili olmuştur (Dursun D. , 2005: 187-189). En ideal değişiklikler bile halkın desteği olmadan yapılırsa, çok çabuk yıpranır ve kullanılmaz hale gelir. Halkın niyazında gayri meşru olması sebebiyle toplumun önemli bir kesimi tarafından 1961 Anayasası kabul edilememiştir.

Yeni yapılandırılan oluşumun kurumsallaşma sorunları yaşamasının başka bir sebebi ise, rejimin özellikleridir. Seçimlerde kazanan partinin ülke yönetiminde etkisini, DP hükümeti zamanındaki kriz yüksek oranda azaltmıştı. Anayasanın koyduğu esaslara göre milletin, egemenliğini yetkilendirilmiş organlar üzerinden kullanacağı, Anayasanın 4. maddesinde belirtilmiştir. Seçilmiş hükümet ile Anayasayla gelmiş bazı bürokratik organların egemenliği birlikte kullanmaları şartı koşulmuştu. Oysa Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin halkın tek ve gerçek temsilcisi olup toplum adına hakimiyet hakkını istimal ettiği, 1924 Anayasasının 4. maddesinde belirtilmiştir. TBMM, halk adına egemenliği kullanabilecek münferit otorite idi (Küçük, 2005: 74-75). Siyasi elitin kontrol altında tutulması için bu yolun kullanılması düşünülmekteydi.

Devleti 1965 yılından muhtıraya kadar olan zaman diliminde tek elden idare eden Adalet Partisi (AP), ülkenin 1961 Anayasası ile idaresinin mümkün olmadığını

belirterek değişiklik talep etmiştir. Anayasada herhangi bir sorun olmadığını belirten muhalefet partisi CHP ise, anayasayı hükümet uygulamak istemediğinden dolayı sorunların yaşandığını, kendileri yönetimi aldığında sorunların ortadan kalkacağını söylüyordu (Dursun D. , 2005: 190). Hem muhalefet hem de iktidar ortak yol bulma çabası göstermiyorlardı.

Muhtıranın yayınlanmasından 4 gün sonra darbe taraftarı olan 5 amiral/general ile 8 albay tasfiye edildiler. Gerçekte olan darbecilerin bir kısmının diğerk kısmını emekliye ayırmasıydı. Aslında muhtıranın gerçek kastının askeriye içindeki darbe taraftarı radikallerin temizlenmesi olduğu ortaya atılmıştır (Dursun D. , 2000: 136-137). Her askeri darbe, Türköne'ye göre askeriye dâhilinde bir çatışmaya neden olmakta, bu da orduya hasar vermektedir (Türköne, 2005). Görünüşte Süleyman Demirel'e ve AP yönetimine yapılmış gibi görünen darbenin, zamanla daha ziyade sol kanada yönelik yapıldığı ortaya çıkmıştır (Çavdar, 2004: 215). Muhtıranın ardından gerçekleşenler, darbenin sola karşı olduğunu göstermiştir.

Muhtırayla getirilmiş kurumların varlığı lafta sürmekle birlikte dikta yönetim şekli 14 Ekim 1973'e kadar devam etmiştir. Bu dönemde ordunun vesayeti altında meclis faaliyetlerini yürütmüştür. Bu zaman içerisindeki anayasal değişiklikler ile başka tüm uygulama ve kararlar ordunun yön verdiği sıkıyönetim ile özel seçilen üyelere tarafından uygulanmışlardır. Devletin gücü, düzen yediden oluşturularak yükseltilmiştir. Anayasanın bazı özgürlükleri kısmen kaldırılmıştır. Bu dönem içerisinde de ordu, kendi imtiyaz ve bağımsızlıklarını daha önce olduğu gibi arttırmıştır (Dursun D. , 2005: 190). Ordunun her müdahalesinin ardından askeriye kendine yer açarak edimler kazanmıştır.

3.2.3. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi

1980 yılının Eylül'ünde Türkiye kaotik bir hal içindedir. Ülkenin ekonomik durumu durma noktasına gelmiştir. Satın alma gücü düşmüş ve iş bırakma eylemleri başlamış, çöken ekonomi halkın umutlarını tüketmesine neden olmuş, gerginlikle geçen günlük yaşam toplumu sürekli diken üstünde bir hale getirmiştir. "Bayrak Harekâtı" diye geçen müdahale artık kaçınılmaz hale gelmiştir, 1980 yılı 12 Eylülde saat: 04.00'te

bu darbe gerekleŒmiŒtir (Özçelik, 2012: 74).

Darbe gerekleŒmeden 2 saat önce askeri unsurlar stratejik olarak konumlandırılmıŒtır. Kritik olan PTT ve TRT lokasyonları, polis teŒkilatı ve İiŒleri Bakanlığı ele geirilmıŒtir.

Konsey ve G. Kurmay BaŒkanı Orgeneral Kenan Evren, partiler ve seçim yasalarının deđiŒtirileceđini, demokratik bir seçim olacağını bildirdi. Org. Evren Bakanlar Kurulu kurulacağını kısa bir sürede açıkladı. Parlamento ve hükümetin feshedilmesinin ardından parti alıŒmaları donduruldu, siyasilerin dokunulmazlık hakları ellerinden alındı. Parti liderleri ve meclis üyelerine bir suçlamada bulunulmayacak fakat önceden olan suçları araŒtırılacaktı. Darbe yönetimine karŒı olan bütün faaliyetler direkt bastırılacaktı (Hürriyet Gazetesi, 1980: 1).

Darbenin baŒarıyla gerekleŒmesinin ardından ordu yapılanmasında da önemli kararlar verilmeye baŒlanmıŒtı. Atamaları yapılan sıkıyönetim komutanlıklarına mevcudiyetin gerektirdiği bütün tedbirleri alma emri verilmiŒ, sivil halka da bu emirlere itaat etme zorunluluğu getirilmıŒti. lkeden ıkıŒların kontrol altında gerekleŒeceđi bildirilse de aslında bütünüyle kısıtlanmıŒ, THK ve Kızılay benzeri birkaç kurum dıŒında tüm derneklerin alıŒmaları durdurulmuŒtur. İŒi sendikaları olan DİSK ve MİSK yöneticileri ordu tarafından korumaya alınmıŒtır. Polis TeŒkilatı ise Jandarma emrine devredilmıŒtir. Bütün olasılıkları değerlendiren MGK, sıkıyönetim askeri mahkemeleri kurarak kendini emniyete aldı. Bu mahkemelere gerekli atamaların yetkisini vererek olası aykırılık ve direniŒlere bu mahkemede bakılması kararlaŒtırıldı. MGK, yasama ve yürütme organlarını kullanarak toplum nizamını sağlayacak kararlar ıkartmıŒtır. Bu kararlar; sadece Türk-İŒ'e ye sendikaların aktif olması, iŒ durdurmaların ve toplu iŒi çıkartmaların ertelenmesi, iŒi kurumlarının hesaplarının dondurulması ve toplu iŒ szleŒmesine sahip iŒyerlerinde mavi yakaya yüksek düzeyde bir ek ödemenin avans olarak verilmesi gibi mühim kararlardır (BeŒeli, 2009: 22-23).

Kendisinden önce yapılmıŒ darbelerde olduğu gibi 12 Eylül'n gayesinin de, sürekli bir ordu rejimiyle gerekli düzenin sağlanmasının ardından zamanla sivil demokrasinin yönetimi tekrardan ele alması olduğu kesin gibidir. Süleyman Demirel ve

diğer siyasiler hükümetin düzeni sağlamayı kendi başına da halledebileceğini, TSK'nın 1980'den önce kaosu engellemek adına sıkıyönetimin gerekliliklerini fazlasıyla uyguladığını düşünmekteydiler (Karpaz, 2010: 229).

12 Eylül Darbesi, koşulların en zayıf, en tükenilmiş ve en doğru anında gerçekleştirilmiştir. Toplum, anarşi ve terör olaylarından bıkmışken darbe sayesinde bütün bunların biteceği düşüncesi zihinlere yerleştirilmiştir. Ordu, toplumun desteğini bu sayede elde etmiştir. İnsanların can güvenliği söz konusu olduğundan ötürü can güvenliği teminatı veren komutanlar yönetimi ele geçirmekte zorluk çekmemişlerdir.

Ordunun yönetimi ele almasının ardından partilerin büyük kısmı hizmet dışı bırakılmış, parti liderleri tevkif edilmiştir. Fakat AP ve CHP'ye bir süre dokunulmamış ve milletvekilleri tutuklanmamıştır. Radikal gruplarla ilişkisi olan birçok milletvekili de gözaltına alınmıştır. Darbenin ardından askeri yönetim bütünüyle sivil bir hükümet oluşturmayı amaçladıysa da kimi subayların razı gelmemesi yüzünden emekli Amiral Bülent Ulusu Başbakanlık koltuğuna getirilmiştir. Dolaysız sivil etkenlerden ve askeriye içindeki şahsi önyargılardan kendisini yalıtım için MGK elinden geleni yaptı. İşin enteresan yönü şuydu ki, konseyin halk nazarındaki itibarını, kendisini dış etkiden yalıtımış olması artırmış gözüküyordu. Bu zamanda, gücü kendilerinde toplayan bir kısım komutanların, toplumla kendileri arasında herhangi bir aracı olmadan, yoldan çıkartılamayacak, dürüst ve devlet çıkarlarına sadık insanlar olarak benimsedikleri varsayılabilir (Karpaz, 2010: 300).

1980 Darbesi ile mevcut hükümet yıkılmış, TSK idareyi ele geçirmiştir. Başlayan siyasi yasaklar ile 1961 Anayasası kanunları geçersiz kılınmıştır. Türkiye'nin kanayan yarası terör olaylarına ve mevcut istikrarsız düzene karşı TSK'nın yıkılmaması gereklidir. Tam yetki verilmiş bir organa, bunu sağlayabilmesi için ihtiyacı vardır. Kanun çıkarma yetkisine sahip olacak seviyede olacak bu organ özellikle memleket gidişatının ihtiyaç duyduğu bütün olanaklarla olaylara gerektiğinde yaptırım uygulayabilecek bir güçte olmalıdır. Ordunun, yasama ve yürütme yetkilerini ele geçirdikten sonra bir de yargı yönünde bir organa ihtiyacı vardır. Tam yetkiyle donatılacak olan bu kurul; yasama, yürütme ve yargı organlarını tek elde toplayarak güçler birliği sorumlusu olacaktır. Tüm hakları kendi elinde toplamayı planlayan TSK,

sivil hayatın karışıklığını ve kanunların işlemez hale gelmiş olmasını bu konuda geçerli sebepler olarak göstermekteydi (İzol, 2002: 208).

1960 Darbesi'nin ardından yapılan referandum sonucunda oluşturulan yeni anayasa ve Kurucu Meclis çalışmaya başladı ve demokratik seçimle gelen TBMM vekillerine kanunları yapma görevi tahsis edilmiştir. 1980 Darbesi sonrasında ise yönetimi elinde bulunduran MGK, bir yılı aşkın bir süre meclise kanun yapma görevini bırakmamıştır. Kanunları şahsen hazırlamışlardır. 1983 yılında gerçekleşen seçimlerde kurulan yeni meclis bile MGK'nın eleğinden geçen milletvekillerinden oluşuyordu. Ordunun durumu ne kadar sağlama aldığı ve uzun dönem planlı hareket ettiği açıkça görülmektedir. Halkoylamasından geçen anayasanın ardından MGK, hızlı bir kanun trafiğine başlamıştır. Günümüze kadar gelmiş olan kültürel, politik, sosyal, sendikal konularda belirlenen yasalar hazırlanmıştır. Anayasa yargısında bulunmayan ve bu sebepten "anayasa içeriğinde ikinci anayasa" karakteristiği belirten bu kanun maddeleri içinde: savcılar, hâkimler, toplu iş bırakma ve lokavtlar, Yargıtay, DGM, TRT, YÖK, Anayasa Mahkemesi, olağanüstü hal, sendikalar, siyasi partiler, kamu düzeni, kamulaştırma gibi konular yer almaktadır (Tanör, 1986: 121-124).

MGK tarafından hazırlanan yasalarda askeri alanı ilgilendiren yasalar sivil konulardan daha çok yer tutmaktadır. Yıllar boyunca sivil iktidarlar döneminde uygulayamadığı birçok faaliyeti TSK, bu dönemde gerçekleştirme fırsatı bulmuştur. Bu duruma örnek olarak Jandarma Teşkilatı, MİT, Yüksek Askeri Şura, askeri okullar, TSK personeli, askeri cezalar, seferberlik ile ilgili kanunlar verilebilir (Özbudun, 2007: 103).

Neticede Türkiye Cumhuriyeti'nde 1980 Darbesi ardından öncelikle anayasa olmak üzere hazırlanan yasa ve tüzükler askeri özelliktedir. Bu haliyle mevcut yürürlükteki anayasaya aykırı olsa da Anayasa Mahkemesi'ne taşınamaz özelliktedir.

3.3. 15 Temmuz 2016 Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) Askeri Darbe Girişimi

FETÖ'nün kuruluşu, eylemleri ve darbe girişimi kalkışması aşağıda açıklanmıştır.

3.3.1. Bir Cemaat Olarak Fethullah Gülen Harekatı

FETÖ kurucusu, Gülen Cemaati'nin lideri Fethullah Gülen 1938 senesinde Erzurum ilinde dünyaya gelmiştir. Gerek ilkokul, gerekse medrese eğitimini de yine Erzurum'da alan Gülen, Said Nursi'nin talebelerinden birisi olmuştur. Gelişme çağının Said Nursi'nin bir müridi olarak, Nur Cemaati yapısı altında geçiren Gülen, Said Nursi'nin ölümüne kadar onun talebeliğini yapmıştır. 1960 yılına gelindiğinde ise Said Nursi'nin ölümü ile Nur Cemaati bir anda başsız kalmıştır. Bu durum karşısında Nursi'nin talebeleri yeni bir önder seçmemiş, bunun yerine Yeni Asya Grubu'nu kurarak bu çatı altında yapılanmaya gitmiştir. Said Nursi'nin ölümü ile Yeni Asya Grubu'na geçenlerden birisi de Fethullah Gülen' dir. Bu yol ayrımından sonra Fethullah Gülen Anadolu'da çeşitli yerlerde vaizlik yapmaya başladı. 1970'lere gelindiğinde FETÖ gücünü toplamaya başlamıştı. O yıllarda İzmir Bornova ilçesinde vaizlik yapan Fethullah Gülen, verdiği vaazlar ile zamanla ünlenmeye başlamıştı. Gençliğinin ateşi ve sahip olduğu gür sesi ile vermiş olduğu etkili vaazlar, gitgide ünlenmesine, gitgide taraftar toplamasına sebep oluyordu. Çok büyük kalabalıklar Fethullah Gülen'in vaazlarına geliyor, vaazlara insanlar adeta akın ediyordu. Hatta bir yerden sonra Gülen'in vaazları kasetlere kaydedilip, çok daha geniş kitlelere ulaştırılmaya başlanmıştı. Bu durum Gülen' in etrafında giderek artan bir taraftar kitlesi toplamasını sağlıyordu. FETÖ'nün oluşumundaki mihenk taşı ise Gülen'in 1970'lerin ortalarında Yeni Asya Grubu'ndan ayrılmasıdır. Bir grup iş adamının da desteğini alan Gülen, buna güvenerek bu ayrılık kararını almıştır (Çakır, 1990: 103).

Bu tarihten sonra Fethullah Gülen; gerek ekonomi, gerek medya, gerekse de siyaset gibi pek çok alanda otorite sahibi, güçlü isimlerle birlikte hareket etme yoluna gitmiştir. Dönemin siyasi şartları neyi gerektiriyorsa ona göre hareket eden Gülen, siyasi partiler ile sürekli olarak temasta olmuş fakat asla aktif siyasete dahil olmamıştır. Bu dönem daha çok, FETÖ diye adlandırdığımız Fethullahçı Terör Örgütü'nün iç yapılanma dönemidir. FETÖ'nün ilk dönemi bu iç yapılanma çalışmaları ile geçmiştir. Siyasal İslam ile ilgili çalışmalar yapan Ruşen Çakır'a (1990: 103) göre o dönem FETÖ'nün siyasetten çok daha acil ve öncelikli işleri vardı. Öncelikle kendi varlığını pekiştirmek ve kuvvetlendirmek isteyen FETÖ, bu amaçla pek çok vakıf kurdurtmuş, pek çok dergi çıkartmıştır. FETÖ'nün en önemli hamlesi ise öğrenim çağındaki gençleri

kendine çekmek amacı ile özel dershaneler açtırmasıdır. Bu hamle ile örgüt, en çok ihtiyaç duyduğu insan kaynağı ihtiyacını karşılamıştır. Tüm bu süreç devam ederken Fethullah Gülen de yazdığı yazılar ve verdiği vaazlar ile gençleri kendine çekmeye gayret etmiştir. Örgütlenme çalışmalarının başarılı olması için bizzat kendi de derslere iştirak eden Gülen, böylelikle FETÖ'yü güçlendirmeyi sürdürmüştür. Güçlü bir vaiz olan Gülen'in hitabeti oldukça kuvvetlidir. Bu özelliği ona insanları etkileme konusunda sürekli yardımcı olmuştur. Kendisi bu örgüt yapılanmasını hareket şeklinde adlandırmaktadır. FETÖ'nün kurdurduğu özel dershaneler, Türkiye'deki dershanecilik sektörünün ilk örneklerinden birisi olduğu için, FETÖ daha sonra devlet kurumlarında çeşitli roller alacak pek çok kişinin FETÖ ile bağlantılı olmasını sağlamıştır. Fethullah Gülen, dershanelerinde formel eğitimin yanı sıra değerler eğitimi de verip kendi tanımlaması ile "altın nesil" yetiştirme idealini savunmuştur. FETÖ'nün bu kadar başarılı olmasında özenle seçilen bu kelimelerin önemi de çok büyüktür. Altın nesil gibi, hizmet hareketi gibi, himmet gibi pek çok kelime Gülen tarafından özenle seçilmiştir. Söylemlerde bulunurken seçtiği kelimeler çoğunluklar dinî motifler barındırır ve İslamiyet'in önemli birtakım olgularına parmak basar. Gülen, kurmuş olduğu cemaatini hizmet hareketi, ışık evlerini İbn-i Erkam'ın evi 3, eğitim amacıyla yurtdışına gidenleri ve kendisinin Amerika'ya gitmesini ise "hicret" şeklinde adlandırır (Yavuz ve Elposito, 2003: 32).

FETÖ yapılanmasında bu türden kavram adlandırmalarına örnek verilecek daha pek çok adlandırma örneği vardır ve bu örneklerin tamamı İslami açıdan tarihi ya da düşünsel bir yere işaret ediyordur. FETÖ, 1980'li yıllara kadar tamamen iç yapılanma ve örgütlenmeye odaklı çalışmış, bu dönemde dershanelerin de yardımı ile hatırı sayılır bir taban oluşturmayı başarmıştır. FETÖ'nün dershanelerinde yetişen gençler hukuk fakültelerine, polis akademilerine, mülkiyeye ve orduya girmişlerdir. Mesleğe başlayan bu gençlerin, Gülen Hareketi ile hala belli bir hiyerarşik yapı içinde temasta oldukları ve FETÖ'nün menfaatleri doğrultusunda hareket ettikleri iddiaları bu dönemde dile getirilmeye başlanmıştır (Yanardağ, 2006: 118).

28 Şubat sürecinde ortaya çıkan Gülen kasetleri de bu iddiaların gerçeklik payı olduğunu destekler niteliktedir. FETÖ yapılanmasının ikinci dönemi şeklinde adlandırılan bu dönemde ise daha çok iktisadi ve toplumsal yapılanmaya özen

gösterilmiştir. Bu dönemde özellikle medya, sivil toplum kuruluşları ve ekonomi alanlarında örgütlenme çalışmaları yürüten FETÖ, en büyük önemi yine eğitim faaliyetlerine göstermiştir. 1980 Askeri İhtilali ile birlikte, FETÖ bir süreliğine inine çekilmiş, ortalıktan kaybolmuştur. İhtilal sonrası yaşanan bu sıkıyönetim döneminde Fethullah Gülen hakkında da tutuklama kararı çıkartılmıştır. İrtica faaliyet suçu sebebi ile hakkında tutuklama emri olan Gülen, bir süre kaçak olarak yaşamını sürdürmüştür. Sıkıyönetim döneminin ardından gerek siyasette, gerekse ekonomide değişen konjonktür sonucu Fethullah Gülen, 90'ların sonlarına kadar sürecek olan yeni bir süreci hayata geçirmiştir. 70'li yıllarda patlak veren iç karışıklıklar 1980'de ihtilal olmasına sebep olmuş, bu da ülkenin bir süre sıkıyönetim ile idare edilmesine yol açmıştır. Bu ihtilal sürecinin ardından göreve gelen yeni hükümet çok köklü değişiklikleri beraberinde getirecek olan 24 Ocak kararlarını almıştır. Bu kararlar ilk etapta ekonomide özel teşebbüsü teşvik edici nitelikte iken, dolaylı yoldan bir domino etkisi yaratmış ve diğer pek çok alanda da köklü değişimler yaşanmasına sebep olmuştur. Mevcut durumu çok iyi kavrayan FETÖ, eğitim faaliyetlerinin yanı sıra pek çok farklı alanda da örgütlenme yoluna gitmiştir. Gülen Cemaati; sosyal, eğitim, medya ve ekonomi alanlarında da içyapısal bir dönüşüme gitmiştir. Fethullahçı Terör Örgütü, dönemin Başbakanı Turgut Özal'la ile kurmuş olduğu yakın ilişkilerden de faydalanarak, dönem içerisinde gazete ve TV gibi çeşitli yayın kuruluşlarının yanı sıra, bir dizi toplumsal ve kültürel kurum oluşturulmuştur. FETÖ'nün medya alanında kullanmış olduğu ilk yayın organı Sızıntı Dergisi olmuştur. Sesini daha çok duyurmaya çalışan FETÖ, bu dönemde medya alanında çok daha büyük ve güçlü yatırımlar yapmış, medya alanındaki sahasını genişletmiştir. Sevim Erken, Fethullah Gülen'in medyaya verdiği önemi 1991 yılında kaydedilmiş olan bir sohbetinde sarf ettiği "bu millet çok mübarektir. Radyo, televizyon, sesli-sözlü, yazılı haber organlarıyla bu milletin aleyhine entrikalar işleniyor. Böyle zamanda ittifaka ihtiyaç vardır. Millet, sıkılmış bir yumruk haline gelmelidir" sözleriyle örneklemektedir. (Erken, 1995: 105).

Bu dönem içerisinde basın daha çok medyaya evrilmiştir. Bu dönüşüm, kitle iletişim araçlarının kamuoyu oluşturma gücünü elde etmesini sağlamıştır. FETÖ de bu medya gücünü elinden geldiğince kullanarak toplumda sempati kazanmaya çalışmıştır. Bu sebeple FETÖ salt kar amacından ziyade medya gücünü toplumda karşılık bulmak,

FETÖ yapılanmasını halk nezdinde kabul ettirmek için kullanmıştır. Zaman Gazetesi, Samanyolu TV ve Burç FM; FETÖ'nün başlıca medya organlarıydı. (Yavuz ve Elposito, 2003: 36).

FETÖ yalnızca medya alanında değil, aynı zamanda vakıf, dernek, finans vb. alanlarda da kendi kuruluşlarını kurmuş, belli bir yapılanmaya girişmiştir. Bir taraftan toplumsal hizmetlerde bulunan, belli gayeler sonucunda aynı çatı altında toplanmış bir grup imajı vermeye çalışan FETÖ, diğer yandan dernek ve kuruluşlarında şeffaflık olmadığından ötürü soru işaretleri ile doludur. Bu kurumların bir kısmı doğrudan vakıflar üzerine, bir kısmı ise cemaate yakın isimler üzerine kayıtlıdır. Cemaati kurumsal olarak resmi statüde olabilmesi için organizasyon şemasının açıkça bilinir ve belirgin olması, bir yönetim kadrosuna sahip olması ve bir tüzüğünün olması gerekirken, bunların hiçbirinin Gülen Cemaatinde bulunmadığı görülmektedir. Bu konuda Fethullah Gülen' e de eleştiride bulunulmuştur. Gülen bu eleştirilere “birilerinin onu yanlış değerlendirip hakkında su-i zanna kapılarak günaha girmesine sebep olmama adına bir zorunluluk olarak” şeklinde yanıt vermiştir (Şener, 2012: 11).

FETÖ lideri Gülen, kendi üzerine herhangi bir mal varlığının bulunmadığını, kendinin de gayet yoksul bir insan olduğunu çok sık dile getirmektedir. Gülen, cemaate sahip olduğu bilinen kurum ya da kuruluşların hiçbiri ile herhangi bir sahiplik bağının olmadığını dile getirmektedir. Gülen, yalnızca giydiği kıyafetlerin kendine ait olduğunu, geriye kalan her şeyin, kitaplar dahil vakfa ait olduğunu öne sürmektedir (Çalışlar, 1999: 66).

İlk döneminde daha çok iç yapılanma ve örgütlenme ile ilgilenen FETÖ, ikinci döneminde çok daha geniş kitlelere hitap etmeye başlamıştır. FETÖ, amaçlarının yalnızca kendi cemaati için değil, tüm toplum için olduğunu sık sık vurgulamıştır. “Biz ne yapıyorsak hepsini milletimiz adına yapıyoruz, hepsi devletimiz içindir. Devlet bize gelse dese ki; siviliyle, askeriyle ‘Siz şimdilik elinizi çekin bu işten, biz bu işe vaziyet ediyoruz.’ Biz baş göz üstüne der elimizi eteğimizi çekeriz o işten.” (Ergil, 2010: 205).

FETÖ'nün lideri Gülen, devlet ve otorite konularında vermiş olduğu her beyanatında net bir şekilde itaati işaret etmiş, FETÖ, hareketin tek amacının kendi

idealleri olduğunu, bunun dışında başka bir emeli olmadığını sık sık dile getirmiştir. 1990'lı yılların ortalarından itibaren başlayan ve git gide artarak devam eden İslami hareketler karşıtı tutumlardan zarar görmemek isteyen FETÖ, her zaman için kayıtsız itaati, hoşgörüyü ve topluma hizmet ideallerine dikkat çekmiştir. 28 Şubat döneminde de bu koşulsuz itaat sürmüş fakat itaatkâr tutumuna rağmen dinî cemaat ve tarikatlara olan olumsuz kanaatten FETÖ de payını almıştır. Gülen, 28 Şubat sürecinde bu sürecin destekçilerini eleştirmemiş, aksine bulunduğu her beyanatta yaşananları desteklediğini belirtmiştir (<http://www.timeturk.com/tr>).

Fethullah Gülen, 28 Şubat dönemine gelinene kadar örgütün geliştirilmesinde amacı ile faaliyetlerini sürdürmüş, 28 Şubat döneminde ise mevcut konjonktürden olumsuz etkilenmeye adına adımlar atmıştır. Fakat ne kadar uğraşırsa uğraşsın, Fethullah Gülen' in basına sızan kasetleri sonucu oklar FETÖ'ye de çevrilmiştir. Basında yer alan kasetlerde FETÖ'nün devletin içinde yapılandığına kanıt olacak ifadeler rastlanmaktadır. Gülen başlarda bu iddialara yalanlamaya çalışsa da, toplumda ve basında artan baskılardan çekinip, tutuklama korkusu ile Mart 1999'da sağlık sorunlarını bahane edip ülkeden ayrılmıştır. Gülen'in Türkiye'den ayrılıp ABD'ye yerleşmesine "hicret" değerlendirilmesi yapılmaktadır. Fethullah Gülen ABD'ye gitmesine rağmen ülke içerisinde eğitim, ekonomik, yayıncılık ve sosyal alanlarda faaliyetlerine hız kesmeden devam etmiştir. Gülen, 57. dönem Ecevit Hükümeti ile oldukça iyi ilişkiler içerisine girmiştir. Fethullah Gülen ve Ecevit ikilisinin bizzat görüşmüşlüğü bile vardır. Bülent Ecevit, FETÖ'nün yurtdışındaki Türk okullarını gezmiş, bu okullardan övgü ile söz etmiştir. Diğer taraftan Fethullah Gülen de Ecevit'ten her zaman için övgü bahsetmiştir. Hatta ve hatta Fethullah Gülen vermiş olduğu bir beyanatta “iki kişinin cenazesine katılmak isterdim; biri Ecevit, diğeri Aydın abi (Aydın Bolak) ama gidemedim” (Mercan, 2008: 191).

FETÖ-Ecevit ilişkilerinin yarattığı olumlu hava, 28 Şubat süreci sonrası FETÖ üzerinde oluşmuş olan kötü havayı iyileştirmiş, FETÖ'nün faaliyetlerine devam edebilmesine yardımcı olmuştur. Fethullah Gülen' in ABD'ye gitmiş olduğu Mart 1999 yılından, Adalet ve Kalkınma Parti'sinin iktidara gelmiş olduğu 2002 yılına kadar geçen sürede, FETÖ çalışmalarını ve faaliyetlerini temkinli ve gizli bir şekilde sürdürmüştür.

FETÖ uzun yıllardır Türkiye'de ve yurtdışında faaliyet gösteren bir dini cemaat olarak bilinmektedir. Bu algı ilk olarak 2012 yılında ortaya çıkan gerçeklerle değişime uğramıştır. 7 Şubat 2012 tarihinde Mit Müsteşarı Hakan Fidan savcılığa şüpheli olarak ifade vermeye çağrılmış ve bu FETÖ tarafından yapılan ilk yasadışı hamle olmuştur. Sonrasında yapılan hamle 2013 yılında ortaya çıkan ihbar mektupları ve yasa dışı dinlemelerdir. Bu adımlardan sonra yapılan incelemeler sonucu FETÖ'nün 2005 yılından itibaren ülke iç ve dış siyasetinde büyük rol oynayacak birçok olayı organize ettiği, yönlendirdiği ve yaptığı ortaya çıkmıştır. Bu olaylar şu şekilde sıralanabilir;

2005	Şemdinli Olayları	Orduda Tasfiye Sürecini Başlatma
2006	Rahip Santoro Cinayeti	Orduda Tasfiye Sürecini Yönlendirme
2006	Danıştay Saldırısı	Orduda Tasfiye Sürecini Yönlendirme
2007	Hrant Dink Cinayeti	Orduda Tasfiye Sürecini Yönlendirme
2007	Zirve Yayınevi Katliamı	Orduda Tasfiye Sürecini Yönlendirme
2007	Ergenekon Operasyonları	Orduda Tasfiye Sürecini Hızlandırma
2010	Balyoz Davası	Orduda Tasfiye Sürecini Hızlandırma
2010	Şike Davası	Fenerbahçe Üzerinden Futbol Sektörünü Ele Geçirme Girişimi
2010	HSYK Seçimleri	Yargıyı Ele Geçirme
2011	Askeri Casusluk Davası	Orduyu Ele Geçirme
2011	Oda TV Davası	Muhalifleri Susturma
2012	MİT Müsteşarının İfadeye Çağırılması	MİT'i Ele Geçirme
2013	Gezi Olayları	Hükümeti Ele Geçirme

2013	17-25 Aralık Operasyonu	Hükümeti Devirme
------	-------------------------	------------------

Kaynak: TCCB, 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Fetullahçı Terör Örgütü, https://www.tccb.gov.tr/assets/dosya/15Temmuz/onsorudafeto_tr_en.pdf, e.t.16.06.2017.

3.3.2. Cemaatten Terör Örgütüne FETÖ Askeri Darbe Girişimi

15 Temmuz 2016 Cuma günü 22.00 civarı başlayan darbe girişiminde ilk olarak İstanbul'da Boğaziçi Köprüsü ve Fatih Sultan Mehmet Köprüsü askerler tarafından trafiğe kapatılmıştır. Bu süreçte askerler halkı "saldırı ihtimaline karşı köprülerin kapatıldığı"na dair bilgilendirilmiş ve darbe girişiminde zaman kazanılmaya çalışılmıştır. Ardından Ankara ve İstanbul'da jetler uçmaya başlamıştır. Bunun üzerine İstanbul Atatürk Havaalanı'na giriş ve çıkışlar taklar aracılığıyla kapatılmıştır. Resmi olarak ilk açıklama 23.00'da Başbakan Binali Yıldırım tarafından NTV kanalına telefon bağlantısıyla yapılmıştır. Yıldırım bu yayında "Bu bir kalkışma girişimidir" ifadelerini kullanmıştır (bianet, 2016).

İlerleyen dakikalarda çatışma haberleri gelmeye başlamıştır. İlk asker-polis çatışması Ankara Gölbaşı Polis Özel Harekât Eğitim Merkezi'nde ve İstanbul Vatan Caddesi'nde bulunan Emniyet binasında yaşanmıştır. Sonrasında Genelkurmay Başkanı Hulusi Akar'ın rehin alındığı bilgisi haber ajanslarına düşmüş ve Muharip Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Mehmet Şanver'in kızının düğünü askerler tarafından basılmıştır. Bu baskında birçok üst düzey komutan rehin alınmıştır (TCCB, 2016: 6).

23.45 sularında TRT'ye bir grup asker silahlarla girmiş ve darbe bildirisini okutmuşlardır. Bunun üzerine önce MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli, sonrasında ise CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu darbe girişimini kınayıcı ve hükümetin yanında olduklarını belirten açıklamalar yapmışlardır. Bu sırada Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan bir televizyon kanalına görüntülü olarak bağlanarak bu darbe girişiminin "paralel" yapı tarafından yapıldığını belirtmiş ve halkı bu girişimi önlemek için meydanlara ve havaalanlarına çağırmıştır (Hürriyet, 2016).

15 Temmuz gecesinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan özel bir birim tarafından Marmaris'te kaldığı otelde suikast girişiminde bulunmuş, MİT ve

Genelkurmay binalarına saldırılar düzenlenmiş, TBMM binası bombalanmıştır (TCCB, 2016: 9). İstanbul ve Ankara merkezinde gerçekleşen bu kalkışmanın sonucunda 20'nin üzerinde darbeci asker ölü olarak ele geçirilmiş, 2000'ün üzerinde kişi yaralanmış, 249 şehit verilmiş, 10 binin üzerinde gözaltı gerçekleştirilmiştir (Hürriyet, 2016). Ülke tarihinde yaşanmış en karanlık gece olarak görülen bu olayların çıkmasına neden olan kalkışmanın bastırılması devresi günün ilk ışıklarını bulmuştur (Miş, Gülener, Coşkun, Duran, & Ayvaz, 2016: 7-8).

15 Temmuz günü öncelikle Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın istikrarlı tavrı ve TBMM'de bir araya gelen milletvekillerinin parti ötesi birliği, Türk halkının sabahın ilk ışıklarına dek devam eden direnişi bu girişimin başarıya ulaşamamasının ana sebebidir. Darbe girişimine karşı olan bu direniş ülkenin demokrasi tarihi açısından umut vaat eden yeni bir sayfanın açılmasına neden olmuş ve beraberinde ülkede devlet - asker, demokrasi - darbeler münasebetlerinin tekrardan belirlenmesine dair incelemelerin yapılması gerekliliğini ortaya koymuştur (SDAM, 2016).

Darbe girişiminin başarıya ulaşamamasına neden olan ana nedenler şunlardır (Bingöl & Varlık, 2016: 10-11).

- TSK subaylarının darbecilere direnmesi: Bu sayede, darbenin herhangi bir lideri bulunmadığı ve perde arkasında FETÖ terör örgütünün olduğu anlaşılmıştır. Subayların boyun eğmemesi, darbecilerin gerekli silah ve teçhizata erişimini engellemiş, yetersiz personelleri ile komuta ve karar sistemleri zarar görmüş, planlama hataları yapmalarına neden olmuştur. Darbecilerin motivasyonları düşmüş, manevra yetenekleri kaybolmuştur.

- Darbecilerin kuvvet yetersizliği: TSK'nın özel birlikleri ve vurucu imkânlarının önemli bir bölümü darbeciler tarafından devreye alınmamıştır. Bugüne kadar açıklanan tüm bilgilerin ışığında görülen, TSK bünyesindeki imkânların sadece % 2'si bu kalkışmada aktif rol almıştır. Yeterli olmayan güç, stratejik hamle hatalarını doğurmuştur. Küçük darbe birliklerinin çoğu sivil toplum ve kolluk güçleri sayesinde kolay bir şekilde kuşatılarak teslim alınmıştır.

- 1. Ordu Komutanı'nın darbeye karşı emir ve komutayı devralması: 1. Ordu Komutanı'nın ele geçirilememesi, darbecilerin motivasyonunu iyice kırmış, gafil destekçi grupların çekilmesini hızlandırmış, darbeye karşı olan polis ve asker birimlerini harekete geçmeye teşvik etmiştir. Bu sayede, darbeci güçlerin hava üslerine ve kontrollerindeki birliklerine müdahale imkânı doğmuş, askerî kapasitelerini daha fazla kullanmalarına müsaade edilmemiştir.

- Politikacıların bir ağızdan darbeye karşı çıkması: İktidarın ve muhalefetin beraber darbe karşıtı olan istikrarlı tutumu, darbecilerin yaptıkları bildiride şahıslarına attıkları görevin geçerliliğini tamamıyla ortadan kaldırmış, toplumun darbecilere direnişi güçlendirmiştir.

- Medyanın, özel TV kanalları öncelikli olarak gösterdiği direniş: İktidarı desteklemeyen medya unsurlarının da darbe yapılmasına karşı olumsuz bir tutum göstermesi, kamuoyunu bir araya getiren bir etkiye neden olmuştur.

- Polis Teşkilatı'nın emir beklemeden gösterdiği darbe karşıtı eylemler: Kısıtlı hareket imkanına rağmen hızlı bir şekilde mevcudiyeti gören emniyet güçlerinin izlediği; inisiyatif alabilen ve istikrarlı hareket şekli, darbe güçlerinin bastırılmasında önemli bir unsur olurken kayıpların en aza indirgenmesine de yardımcı olmuştur.

- Türk toplumunun darbeye karşı gösterdiği direniş hakkını ve görevini fazlasıyla yerine getirmesi: halkın tavrı ve uğraşı, darbeci güçlerin başarıya ulaşmasını imkânsız hale getirmiştir. Halkın anlayışı ve akliselim tutumu darbecileri başarısızlığa sürüklediği gibi darbe girişiminden bihaber olan erlerin toplu katledilmesine neden olabilecek kadar büyük trajedilerin gerçekleşmesine de engel teşkil etmiştir. Bir gecede tehlikeli boyutlara ulaşmış olan siyasi ayrışmanın açtığı derin yaraları, Şehit ve Gaziler vermek pahasına, varlığı son bulma tehlikesiyle karşı karşıya olan Cumhuriyetin korunmasında başarılı bir İstikbal Savaşı veren Türk halkı, verdiği savaş ve toplumsal bütünleşmeyle bu badireyi de atlatmıştır.

BÖLÜM 4: 15 TEMMUZ 2016 ASKERİ DARBE GİRİŞİMİNİN ULUSAL GÜVENLİK ALGISINA TEPKİSEL ETKİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

4.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı 15 Temmuz 2016 askeri darbe girişiminin ulusal güvenlik algıları üzerindeki tepkisel etkisini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda katılımcıların ulusal kalıp yargıları ve ulusal güvenlik algıları ölçülmüştür.

4.2. Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Araştırmanın evrenini Türkiye genelinde yaşayan 18 yaş üstü bireyler oluşturmaktadır. Araştırma örneklemini ise bu evren içerisinde çalışmaya gönüllü olarak katılan 400 kişi oluşturmaktadır. Araştırmaya katılacak kişilerin farklı yaş grubu, eğitim düzeyi ve cinsiyetten olmasına özen gösterilmiştir. Araştırmaya katılan kişiler aynı zamanda resmi olarak hiçbir parti üyesi değildir ve darbe girişimi gecesi sokağa çıkan ve çıkmayan kişilerden oluşmaktadır.

4.3. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Anket, katılımcılara online olarak internet üzerinden ulaştırılmış olup üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm demografik bilgi formudur. Bu kısımda katılımcılara evrende belirtildiği gibi cinsiyeti, yaşı, eğitim durumu, aylık geliri ve mesleği sorulmuştur. Bunun yanı sıra çalışmaya, araştırma evreni dışından katılan kişileri elemek amacıyla, katılımcıların yaşadığı şehri soran bir soru eklenmiştir. Anketin diğer iki kısmında Ulusal Kalıp Yargılar Ölçeği ve Toplumsal Güvenlik Algıları Ölçeği kullanılmıştır.

4.3.1. Ulusal Kalıp Yargılar Ölçeği

Çalışmada Katz ve Braly (1933) tarafından geliştirilen sıfat listesinin (Madon ve d., 2000) düzenlenmesiyle oluşturulan Türkçeye uyarlanmış ölçek kullanılmıştır. Ölçek 5’li likert tipinde 70 sıfattan oluşmaktadır (1=hiç temsil etmez, 5=güçlü temsil eder). Katılımcılardan listedeki her sıfatın Türk Cumhuriyeti vatandaşını ne kadar temsil ettiğini değerlendirmeleri istenmiştir. Ölçek 4 alt boyuttan oluşmaktadır:

- a. Pozitif yargılar
- b. Negatif yargılar
- c. Dindarlık
- d. Muhafazakarlık.

4.3.2. Toplumsal Güvenlik Algıları Ölçeği

Bu ölçek Dinçer (2009) tarafından geliştirilmiş olup 5’li likert tipinde 40 maddeden oluşmaktadır (1=güvenliği hiç tehdit etmez, 5=güvenliği çok tehdit eder). Katılımcılardan her maddenin Türkiye’deki mevcut durumu ne derece yansıtıp yansıtmadığını değerlendirmeleri istenmiştir. Ölçek, 4 alt boyuttan oluşmaktadır:

- a. Modernleşme ve sosyal değişim kaygısı
- b. Adaletsizlik algısı ve hakkaniyet eksikliği
- c. Dine ve laikliğe yönelik tehdit algıları
- d. Etnik çatışma algıları.

4.4. Araştırmanın Analizi

Araştırmanın analizinde IBM SPSS 20 programı kullanılmıştır. Verilerin analizinde öncelikle katılımcıların demografik bilgi formuna verdikleri yanıtlar frekans analizi yöntemiyle gösterilmiştir. Daha sonra katılımcıların araştırma değişkenleri olan Ulusal Kalıp Yargılar ve Toplumsal Güvenlik Algıları ölçeklerinin alt boyutlarından aldıkları puanlar betimsel analiz yöntemiyle verilecektir. Değişkenler arasındaki ilişkiye Pearson korelasyon analizi yöntemiyle bakıldıktan sonra katılımcıların cinsiyeti, yaşı, eğitim durumu, aylık geliri ve mesleğinin araştırma değişkenleri ile ilişkisi, bağımsız

örneklem “t” testi ve tek yönlü varyans analizi yöntemiyle incelenecektir. Analizlerde anlamlılık değeri 05 olarak belirlenmiştir ($\alpha=0,05$).

4.5. Bulgular ve Yorum

4.5.1. Demografik Bilgilere İlişkin Bulgular

Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyetlerine İlişkin Frekans Analizi Sonuçları

Cinsiyet	Frekans	Yüzde
Kadın	162	40,5
Erkek	238	59,5
Toplam	400	100,0

Yapılan frekans analizi sonrasında bulunan sonuçlara göre katılımcıların %40,5’i kadın, %59,5’i ise erkektir.

Tablo 2. Katılımcıların Yaşlarına İlişkin Frekans Analizi Sonuçları

Yaş	Frekans	Yüzde
18-25 yaş arası	155	38,8
26-33 yaş arası	167	41,8
34-41 yaş arası	57	14,3
41-48 yaş arası	17	4,3
49 yaş ve üzeri	4	1,0
Toplam	400	100,0

Yapılan frekans analizi sonrasında bulunan sonuçlara göre katılımcıların %38,8’i 18-25 yaş arasıdayken, %41,8’i 26-33 yaş arası, %14,3’ü 34-41 yaş arası, %4,3’ü 41-48 yaş arası ve %1’i 49 yaş ve üzerindedir.

Tablo 3. Katılımcıların Eğitim Durumlarına İlişkin Frekans Analizi Sonuçları

Eğitim durumu	Frekans	Yüzde
Okuryazar değil	4	1,0
İlköğretim mezunu	8	2,0
Ortaöğretim mezunu	22	5,5
Lisans mezunu	267	66,8
Yüksek lisans mezunu	89	22,3
Doktora mezunu	10	2,5
Toplam	400	100,0

Yapılan frekans analizi sonrasında bulunan sonuçlara göre katılımcıların %1'i okur yazar değilken, %2'si ilköğretim mezunu, %5,5'i ortaöğretim mezunu, %66,8'i lisans mezunu, %22,3'ü yüksek lisans mezunu ve %2,5'i doktora mezunudur.

Tablo 4. Katılımcıların Aylık Gelirlerine İlişkin Frekans Analizi Sonuçları

Aylık gelir	Frekans	Yüzde
1000 TL'den az	111	27,8
1000-1999 TL	78	19,5
2000-2999 TL	62	15,5
3000-3999 TL	61	15,3
4000 TL ve üzeri	88	22,0
Toplam	400	100,0

Yapılan frekans analizi sonrasında bulunan sonuçlara göre katılımcıların %27,8'inin aylık geliri 1000 TL'den azken, %19,5'inin aylık geliri 1000-1999 TL arası, %15,5'inin aylık geliri 2000-2999 TL arası, %15,3'ünün aylık geliri 3000-3999 TL arası ve %22'sinin aylık geliri 4000 TL ve üzeridir.

Tablo 5. Katılımcıların Mesleklerine İlişkin Frekans Analizi Sonuçları

Meslek	Frekans	Yüzde
Kamu	53	13,3
Özel sektör	167	41,8
Çalışmıyor	130	32,5
Emekli	5	1,3
İşsiz	45	11,3
Toplam	400	100,0

Yapılan frekans analizi sonrasında bulunan sonuçlara göre katılımcıların %13,3'ünü kamuda çalışırken, %41,8'i özel sektörde çalışmaktadır. Katılımcıların %32,5'i çalışmadıklarını belirtirken, %1,3'ü emekli olduklarını, %11,3'ü ise işsiz olduklarını belirtmiştir.

Tablo 6. Katılımcıların Yaşadıkları Şehre İlişkin Frekans Analizi Sonuçları

Yaşanan şehir	Frekans	Yüzde
İstanbul	138	34,5
Ankara	98	24,5
İzmir	29	7,3
Diğer şehirler	125	31,3
Yabancı şehirler	10	2,5
Toplam	400	100,0

Analiz öncesinde yaşadığınız şehir sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde, cevapların Türkiye'nin 3 büyük şehri üzerinde yoğunlaştığı görülmüştür. Bu sebepten dolayı İstanbul, Ankara ve İzmir ayrı kategoriler olarak değerlendirilmiştir. Analizi kolaylaştırmak adına çok az frekansa sahip Türkiye'deki diğer şehirlerde yaşayan katılımcılar birleştirilerek "diğer şehirler" kategorisi oluşturulmuştur. Bunların yanı sıra bazı katılımcıların araştırmaya yurtdışından katıldığı görülmüştür. Bu katılımcılar da araştırmada incelenmek adına "yabancı şehirler" kategorisinde toplanmıştır. Yapılan

frekans analizi sonrasında bulunan sonuçlara göre katılımcıların %34,5'i İstanbul'da yaşadıklarını belirtirken, %24,5'i Ankara'da, %7,3'ü İzmir'de ve %31,3'ü diğer şehirlerde yaşadıklarını belirtmiştir. Katılımcıların %2,5'i Türkiye dışındaki şehirlerden araştırmaya katılım göstermiştir.

4.5.2. Araştırma Değişkenlerine İlişkin Bulgular

Tablo 7. Araştırma Değişkenlerine İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları

Ulusal Kalıp Yargılar	N	Min	Maks	Ort.	Std. Sapma
Pozitif yargı	400	1,27	5,00	2,57	,84
Yetkinlik yargısı	400	1,42	5,00	2,62	,64
Negatif yargı	400	1,80	5,00	4,00	,62
Dindarlık/muhafazakarlık yargısı	400	1,20	5,00	3,50	,71
Toplumsal Güvenlik Algıları	N	Min	Maks	Ort.	Std. Sapma
Modernleşme ve sosyal değişim kaygısı	400	1,14	5,00	2,68	,79
Adaletsizlik algısı ve hakkaniyet eksikliği	400	2,25	5,00	4,12	,63
Laikliğe yönelik tehdit algıları	400	1,60	5,00	3,95	,69
Etnik çatışma algıları	400	2,00	5,00	4,04	,70

Yapılan betimsel analiz sonucunda katılımcıların ulusal kalıp yargılar ölçeğinin pozitif yargı faktöründen ortalama $2,57\pm 0,84$, yetkinlik yargısı faktöründen ortalama $2,62\pm 0,64$, negatif yargı faktöründen ortalama $4,00\pm 0,62$ ve dindarlık/muhafazakarlık yargısı faktöründen ortalama $3,50\pm 0,71$ puan almışlardır.

Katılımcıların toplumsal güvenlik algıları ölçeğinin modernleşme ve sosyal değişim kaygısı faktöründen ortalama $2,68\pm 0,79$, adaletsizlik algısı ve hakkaniyet eksikliği faktöründen ortalama $4,12\pm 0,63$, laikliğe yönelik tehdit algıları faktöründen ortalama $3,95\pm 0,69$ ve etnik çatışma algıları faktöründen ortalama $4,04\pm 0,70$ puan almışlardır.

Tablo 8. Araştırma Değişkenleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

	1	2	3	4	5	6	7	8
1. Pozitif yargı	1							
2. Yetkinlik yargısı	,887**	1						
3. Negatif yargı	-,526**	-,439**	1					
4. Dindarlık/muhafazakarlık yargısı	,009	,003	,185**	1				
5. Modernleşme ve sosyal değişim kaygısı	,351**	,346**	-,178**	,117*	1			
6. Adaletsizlik algısı ve hakkaniyet eksikliği	-,248**	-,301**	,460**	,102*	,114*	1		
7. Laikliğe yönelik tehdit algıları	-,317**	-,283**	,588**	,039	-,110*	,698**	1	
8. Etnik çatışma algıları	,006	-,064	,225**	,049	,311**	,663**	,513**	1

* $p < ,05$ ** $p < ,01$

Yapılan Pearson korelasyon analizi sonuçlarına göre, ulusal kalıp yargılar arasındaki ilişkilere bakıldığında, pozitif yargı ile yetkinlik yargısı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r = ,887$, $p < ,01$. Pozitif yargı ile negatif yargı arasında negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r = -,526$, $p < ,01$. Bunun yanı sıra, yetkinlik yargısı ile negatif yargı arasında negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r = -,439$, $p < ,01$. Son olarak negatif yargı ile dindarlık/muhafazakarlık yargısı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r = ,185$, $p < ,01$.

Toplumsal güvenlik algıları arasındaki ilişkilere bakıldığında, modernleşme ve sosyal değişim kaygısı ile adaletsizlik algısı ve hakkaniyet eksikliği arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r = ,114$, $p < ,05$. Modernleşme ve sosyal değişim kaygısı ile laikliğe yönelik tehdit algıları arasında negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r = -,110$, $p < ,05$. Modernleşme ve sosyal değişim kaygısı ile etnik çatışma algıları arasında

pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r = ,311$, $p < ,01$. Adaletsizlik algısı ve hakkaniyet eksikliği ile laikliğe yönelik tehdit algıları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r = ,698$, $p < ,01$. Adaletsizlik algısı ve hakkaniyet eksikliği ile etnik çatışma algıları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r = ,663$, $p < ,01$. Son olarak, laikliğe yönelik tehdit algıları ile etnik çatışma algıları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r = ,513$, $p < ,01$.

Ulusal kalıp yargılar ile toplumsal güvenlik algıları arasındaki ilişkilere bakıldığında, pozitif yargı ile modernleşme ve sosyal değişim kaygısı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r = ,351$, $p < ,01$. Pozitif yargı ile adaletsizlik algısı ve hakkaniyet eksikliği arasında negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r = -,248$, $p < ,01$. Pozitif yargı ile laikliğe yönelik tehdit algıları arasında negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r = -,317$, $p < ,01$. Yetkinlik yargısı ile modernleşme ve sosyal değişim kaygısı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r = ,346$, $p < ,01$. Yetkinlik yargısı ile adaletsizlik algısı ve hakkaniyet eksikliği arasında negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r = -,301$, $p < ,01$. Yetkinlik yargısı ile laikliğe yönelik tehdit algıları arasında negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r = -,283$, $p < ,01$. Negatif yargı ile modernleşme ve sosyal değişim kaygısı arasında negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r = -,178$, $p < ,01$. Negatif yargı ile adaletsizlik algısı ve hakkaniyet eksikliği arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r = ,460$, $p < ,01$. Negatif yargı ile laikliğe yönelik tehdit algıları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r = ,588$, $p < ,01$. Negatif yargı ile etnik çatışma algıları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r = ,225$, $p < ,01$. Dindarlık/muhafazakarlık yargısı ile modernleşme ve sosyal değişim kaygısı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r = ,117$, $p < ,05$. Dindarlık/muhafazakarlık yargısı ile adaletsizlik algısı ve hakkaniyet eksikliği arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $r = ,102$, $p < ,05$.

4.5.3. Araştırma Değişkenleri ve Demografik Bilgiler Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular

Tablo 9. Cinsiyet ve Ulusal Kalıp Yargılar Arasındaki İlişkiye Yönelik Bağımsız Örneklem T Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	Ort.	SS	t	p
Pozitif yargı	Kadın	162	2,71	,77	2,769	,006
	Erkek	238	2,48	,87		
Yetkinlik yargısı	Kadın	162	2,76	,67	3,555	,000
	Erkek	238	2,53	,61		
Negatif yargı	Kadın	162	4,01	,64	,333	,739
	Erkek	238	3,99	,62		
Dindarlık/muhafazakarlık yargısı	Kadın	162	3,49	,84	-,310	,757
	Erkek	238	3,51	,61		

Yapılan bağımsız örneklem t-testi sonuçlarına göre katılımcıların cinsiyetleri ile pozitif yargı puanları arasında anlamlı bir ilişki vardır, $t = 2,769$, $p < ,01$. Buna göre erkek katılımcıların pozitif yargı puanlarının kadın katılımcılardan anlamlı bir şekilde az olduğu söylenebilir.

Cinsiyetle yetkinlik yargısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $t = 3,555$, $p < ,01$. Buna göre erkek katılımcıların yetkinlik yargısı puanlarının kadın katılımcılardan anlamlı bir şekilde az olduğu söylenebilir. Cinsiyet ile negatif yargı ve dindarlık/muhafazakarlık yargısı arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır, sırasıyla, $t = ,333$, $-,310$, $p > ,05$.

Tablo 10. Yaş ve Ulusal Kalıp Yargılar Arasındaki İlişkiye Yönelik Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

	Yaş	N	Ort.	SS	F	p
Pozitif yargı	18-25 yaş arası	155	2,40	,81	7,959	,000
	26-33 yaş arası	167	2,61	,81		
	34-41 yaş arası	57	2,64	,86		
	41-48 yaş arası	17	3,25	,77		
	49 yaş ve üzeri	4	4,00	,00		
Yetkinlik yargısı	18-25 yaş arası	155	2,47	,69	10,841	,000
	26-33 yaş arası	167	2,64	,59		
	34-41 yaş arası	57	2,68	,50		
	41-48 yaş arası	17	3,26	,63		
	49 yaş ve üzeri	4	3,83	,00		
Negatif yargı	18-25 yaş arası	155	4,21	,50	16,548	,000
	26-33 yaş arası	167	4,01	,60		
	34-41 yaş arası	57	3,65	,78		
	41-48 yaş arası	17	3,28	,41		
	49 yaş ve üzeri	4	3,80	,00		
Dindarlık/ muhafazakarlık yargısı	18-25 yaş arası	155	3,61	,73	3,121	,015
	26-33 yaş arası	167	3,39	,73		
	34-41 yaş arası	57	3,41	,59		
	41-48 yaş arası	17	3,78	,50		
	49 yaş ve üzeri	4	3,80	,00		

Yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre yaş ile pozitif yargı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $F(4, 395) = 7,959$, $p < ,01$. Bulunan anlamlı ilişkinin hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla LSD Post-hoc testi

uygulanmıştır. Buna göre 41 yaş üzeri katılımcıların, 41 yaş altı katılımcılara göre pozitif yargı puanlarının anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu görülmektedir.

Yaş ile yetkinlik yargısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $F(4, 395) = 10,841$, $p < ,01$. Bulunan anlamlı ilişkinin hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla LSD Post-hoc testi uygulanmıştır. Buna göre 41 yaş üzeri katılımcıların, 41 yaş altı katılımcılara göre yetkinlik yargısı puanlarının anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, 18-25 yaş arasındaki katılımcıların yetkinlik yargısı puanlarının 25 yaş üzeri katılımcılara göre anlamlı bir şekilde daha düşük olduğu görülmüştür.

Yaş ile negatif yargı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $F(4, 395) = 16,548$, $p < ,01$. Bulunan anlamlı ilişkinin hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla LSD Post-hoc testi uygulanmıştır. Buna göre 41-48 yaş arası katılımcıların, diğer katılımcılara göre negatif yargı puanlarının anlamlı bir şekilde daha düşük olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, 18-25 yaş arasındaki katılımcıların negatif yargı puanlarının diğer katılımcılara göre anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu görülmüştür.

Yaş ile dindarlık/muhafazakarlık yargısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $F(4, 395) = 3,121$, $p < ,05$. Bulunan anlamlı ilişkinin hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla LSD Post-hoc testi uygulanmıştır. Buna göre 26-33 yaş arası katılımcıların dindarlık/muhafazakarlık yargısı puanlarının 18-25 yaş arası ve 41 yaş üzeri katılımcılara göre anlamlı bir şekilde daha düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 11. Eğitim Durumu ve Ulusal Kalıp Yargılar Arasındaki İlişkiye Yönelik Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

	Eğitim durumu		N	Ort.	SS	F	p
Pozitif yargı	Okur-yazar değil, ilköğretim veya ortaöğretim mezunu		34	3,44	1,01	22,173	,000
	Lisans mezunu		267	2,51	,79		
	Lisansüstü mezunu		99	2,45	,75		
Yetkinlik yargısı	Okur-yazar değil, ilköğretim veya ortaöğretim mezunu		34	3,37	,61	28,127	,000
	Lisans mezunu		267	2,55	,64		
	Lisansüstü mezunu		99	2,54	,52		
Negatif yargı	Okur-yazar değil, ilköğretim veya ortaöğretim mezunu		34	3,41	,86	18,623	,000
	Lisans mezunu		267	4,03	,57		
	Lisansüstü mezunu		99	4,13	,58		
Dindarlık/ muhafazakârlık yargısı	Okur-yazar değil, ilköğretim veya ortaöğretim mezunu		34	3,74	,65	3,451	,033
	Lisans mezunu		267	3,44	,71		
	Lisansüstü mezunu		99	3,58	,71		

Yapılan tek yönlü varyans analizi öncesinde eğitimi durumuna ait 6 gruptan bir kısmı birleştirilerek toplam grup sayısı 3'e düşürülmüştür. Bulunan sonuçlara göre eğitim durumu ile pozitif yargı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $F(2, 397) = 22,173$, $p < ,01$. Bulunan anlamlı ilişkinin hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla LSD Post-hoc testi uygulanmıştır. Buna göre eğitim düzeyi

ortaöğretim düzeyinde veya altında olan katılımcıların pozitif yargı puanlarının eğitim düzeyi lisans ve üzeri düzeyde olan katılımcılara göre anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu görülmektedir.

Eğitim durumu ile yetkinlik yargısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $F(2, 397) = 28,127, p < ,01$. Bulunan anlamlı ilişkinin hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla LSD Post-hoc testi uygulanmıştır. Buna göre eğitim düzeyi ortaöğretim düzeyinde veya altında olan katılımcıların yetkinlik yargısı puanlarının eğitim düzeyi lisans ve üzeri düzeyde olan katılımcılara göre anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu görülmektedir.

Eğitim durumu ile negatif yargı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $F(2, 397) = 18,623, p < ,01$. Bulunan anlamlı ilişkinin hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla LSD Post-hoc testi uygulanmıştır. Buna göre eğitim düzeyi ortaöğretim düzeyinde veya altında olan katılımcıların negatif yargı puanlarının eğitim düzeyi lisans ve üzeri düzeyde olan katılımcılara göre anlamlı bir şekilde daha düşük olduğu görülmektedir.

Eğitim durumu ile dindarlık/muhafazakarlık yargısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $F(2, 397) = 3,451, p < ,05$. Bulunan anlamlı ilişkinin hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla LSD Post-hoc testi uygulanmıştır. Buna göre eğitim düzeyi ortaöğretim düzeyinde veya altında olan katılımcıların dindarlık/muhafazakarlık yargısı puanlarının lisans mezunu olan katılımcılara göre anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 12. Aylık Gelir ve Ulusal Kalıp Yargılar Arasındaki İlişkiye Yönelik Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

	Aylık gelir	N	Ort.	SS	F	p
Pozitif yargı	1000 TL'den az	111	2,46	,77	7,295	,000
	1000-1999 TL	78	2,47	,96		
	2000-2999 TL	62	3,02	,80		
	3000-3999 TL	61	2,32	,48		
	4000 TL ve üzeri	88	2,67	,91		
Yetkinlik yargısı	1000 TL'den az	111	2,43	,62	7,268	,000
	1000-1999 TL	78	2,69	,85		
	2000-2999 TL	62	2,92	,53		
	3000-3999 TL	61	2,48	,47		
	4000 TL ve üzeri	88	2,67	,57		
Negatif yargı	1000 TL'den az	111	4,13	,56	6,884	,000
	1000-1999 TL	78	4,19	,53		
	2000-2999 TL	62	3,75	,60		
	3000-3999 TL	61	3,92	,54		
	4000 TL ve üzeri	88	3,89	,77		
Dindarlık/ muhafazakarlık yargısı	1000 TL'den az	111	3,55	,62	9,332	,000
	1000-1999 TL	78	3,76	,65		
	2000-2999 TL	62	3,56	,86		
	3000-3999 TL	61	3,07	,43		
	4000 TL ve üzeri	88	3,46	,77		

Yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre aylık gelir ile pozitif yargı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $F(4, 395) = 7,295$, $p < ,01$. Bulunan anlamlı ilişkinin hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla LSD Post-hoc testi uygulanmıştır. Buna göre aylık geliri 2000-2999 TL arasında olan katılımcıların pozitif

yargı puanlarının diğer gelir gruplarındaki katılımcılara göre anlamlı bir şekilde fazla olduğu görülmektedir.

Aylık gelir ile yetkinlik yargısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $F(4, 395) = 7,268$, $p < ,01$. Bulunan anlamlı ilişkinin hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla LSD Post-hoc testi uygulanmıştır. Buna göre aylık geliri 2000-2999 TL arasında olan katılımcıların yetkinlik yargısı puanlarının diğer gelir gruplarındaki katılımcılara göre anlamlı bir şekilde fazla olduğu görülmektedir.

Aylık gelir ile negatif yargı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $F(4, 395) = 6,884$, $p < ,01$. Bulunan anlamlı ilişkinin hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla LSD Post-hoc testi uygulanmıştır. Buna göre aylık geliri 2000 TL'den az olan katılımcıların negatif yargı puanlarının, aylık geliri 2000 TL'den fazla olan katılımcılara göre anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu görülmektedir.

Aylık gelir ile dindarlık/muhafazakarlık yargısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $F(4, 395) = 9,332$, $p < ,01$. Bulunan anlamlı ilişkinin hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla LSD Post-hoc testi uygulanmıştır. Buna göre aylık geliri 3000-3999 TL arasında olan katılımcıların dindarlık/muhafazakarlık yargısı puanlarının, diğer gruplardaki katılımcılara göre anlamlı bir şekilde daha düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 13. Meslek ve Ulusal Kalıp Yargıları Arasındaki İlişkiye Yönelik Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

	Meslek	N	Ort.	SS	F	p
Pozitif yargı	Kamu	53	2,44	,65	1,801	,147
	Özel sektör	167	2,57	,73		
	Çalışmıyor	130	2,47	,68		
	İşsiz	45	2,76	1,33		
Yetkinlik yargısı	Kamu	53	2,59	,46	,576	,631
	Özel sektör	167	2,65	,60		
	Çalışmıyor	130	2,55	,52		
	İşsiz	45	2,62	1,13		
Negatif yargı	Kamu	53	3,78	,65	7,278	,000
	Özel sektör	167	4,00	,54		
	Çalışmıyor	130	4,06	,49		
	İşsiz	45	4,31	,75		
Dindarlık/ muhafazakarlık yargısı	Kamu	53	3,58	,61	2,422	,066
	Özel sektör	167	3,46	,66		
	Çalışmıyor	130	3,41	,72		
	İşsiz	45	3,71	,91		

Yapılan tek yönlü varyans analizinde emekli katılımcılar, analiz için çok az sayıda oldukları gerekçesiyle analize dahil edilmemiştir. Bulunan sonuçlara göre meslek ile pozitif yargı arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır, $F(3, 391) = 1,801, p > ,05$.

Meslek ile yetkinlik yargısı arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır, $F(3, 391) = ,576, p > ,05$.

Meslek ile negatif yargı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $F(3, 391) = 7,278, p < ,01$. Bulunan anlamlı ilişkinin hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla LSD Post-hoc testi uygulanmıştır. Buna göre kamuda çalışan

katılımcıların negatif yargı puanları diğer katılımcılara göre anlamlı bir şekilde düşükken, işsiz olan katılımcıların negatif yargı puanları diğer katılımcılara göre anlamlı bir şekilde yüksektir.

Meslek ile dindarlık/muhafazakârlık yargısı arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır, $F(3, 391) = 2,422, p > ,05$.

Tablo 14. Yaşanan Şehir ve Ulusal Kalıp Yargıları Arasındaki İlişkiye Yönelik Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

	Yaşanan şehir	N	Ort.	SS	F	p
Pozitif yargı	İstanbul	138	2,49	,81	2,298	,058
	Ankara	98	2,53	,85		
	İzmir	29	2,49	1,04		
	Diğer şehirler	125	2,75	,82		
	Yabancı şehirler	10	2,23	,14		
Yetkinlik yargısı	İstanbul	138	2,55	,66	3,776	,005
	Ankara	98	2,61	,66		
	İzmir	29	2,46	,76		
	Diğer şehirler	125	2,77	,59		
	Yabancı şehirler	10	2,21	,31		
Negatif yargı	İstanbul	138	4,21	,48	8,626	,000
	Ankara	98	4,02	,62		
	İzmir	29	3,85	,97		
	Diğer şehirler	125	3,79	,63		
	Yabancı şehirler	10	4,00	,32		
Dindarlık/ muhafazakârlık yargısı	İstanbul	138	3,58	,59	2,642	,033
	Ankara	98	3,48	,82		
	İzmir	29	3,12	,85		
	Diğer şehirler	125	3,52	,70		
	Yabancı şehirler	10	3,40	,21		

Yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre yaşanan şehir ile pozitif yargı arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır, $F(4, 395) = 2,298$, $p > ,05$.

Yaşanan şehir ile yetkinlik yargısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $F(4, 395) = 3,776$, $p < ,01$. Bulunan anlamlı ilişkinin hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla LSD Post-hoc testi uygulanmıştır. Buna göre diğer şehirlerde yaşayan katılımcılar, İstanbul, İzmir ve yabancı şehirlerde yaşayan katılımcılara göre anlamlı şekilde daha yüksek yetkinlik yargısı puanına sahiptir.

Yaşanan şehir ile negatif yargı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $F(4, 395) = 8,626$, $p < ,01$. Bulunan anlamlı ilişkinin hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla LSD Post-hoc testi uygulanmıştır. Buna göre İstanbul ve Ankara'da yaşayan katılımcıların negatif yargı puanlarının diğer şehirlerde yaşayan katılımcılara göre anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu görülmektedir.

Yaşanan şehir ile dindarlık/muhafazakarlık yargısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $F(4, 395) = 2,642$, $p < ,05$. Bulunan anlamlı ilişkinin hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla LSD Post-hoc testi uygulanmıştır. Buna göre İzmir'de yaşayan katılımcıların dindarlık/muhafazakarlık yargısı puanlarının diğer bütün şehirlerde yaşayan katılımcılara göre anlamlı bir şekilde daha düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 15. Cinsiyet ve Toplumsal Güvenlik Algıları Arasındaki İlişkiye Yönelik Bağımsız Örneklem T Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	Ort.	SS	t	p
Modernleşme ve sosyal değişim kaygısı	Kadın	162	2,76	,80	1,625	,105
	Erkek	238	2,63	,78		
Adaletsizlik algısı ve hakkaniyet eksikliği	Kadın	162	4,21	,66	2,341	,020
	Erkek	238	4,06	,60		
Laikliğe yönelik tehdit algıları	Kadın	162	4,07	,64	2,803	,005
	Erkek	238	3,87	,70		
Etnik çatışma algıları	Kadın	162	4,08	,62	,923	,357
	Erkek	238	4,02	,74		

Yapılan bağımsız örneklem t-testi sonuçlarına göre katılımcıların cinsiyetleri ile adaletsizlik algısı ve hakkaniyet eksikliği puanları arasında anlamlı bir ilişki vardır, $t = 2,341$, $p < ,05$. Buna göre erkek katılımcıların adaletsizlik algısı ve hakkaniyet eksikliği puanlarının kadın katılımcılardan anlamlı bir şekilde az olduğu söylenebilir. Cinsiyetle laikliğe yönelik tehdit algıları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $t = 2,803$, $p < ,01$. Buna göre erkek katılımcıların laikliğe yönelik tehdit algılarının kadın katılımcılardan anlamlı bir şekilde az olduğu söylenebilir. Cinsiyet ile modernleşme ve sosyal değişim kaygısı ve etnik çatışma algıları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır, sırasıyla, $t = 1,625$, $,923$, $p > ,05$.

Tablo 16. Yaş ve Toplumsal Güvenlik Algıları Arasındaki İlişkiye Yönelik Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

	Yaş	N	Ort.	SS	F	p
Modernleşme ve sosyal değişim kaygısı	18-25 yaşarası	155	2,72	,91	1,204	,308
	26-33 yaşarası	167	2,62	,62		
	34-41 yaşarası	57	2,69	,81		
	41-48 yaşarası	17	3,02	,97		
	49 yaş ve üzeri	4	2,43	,00		
Adaletsizlik algısı ve hakkaniyet eksikliği	18-25 yaşarası	155	4,26	,55	13,392	,000
	26-33 yaşarası	167	4,16	,54		
	34-41 yaşarası	57	3,81	,77		
	41-48 yaşarası	17	3,92	,88		
	49 yaş ve üzeri	4	2,58	,00		
Laikliğe yönelik tehdit algıları	18-25 yaşarası	155	4,17	,53	17,710	,000
	26-33 yaşarası	167	3,97	,57		
	34-41 yaşarası	57	3,55	,95		
	41-48 yaşarası	17	3,45	,87		
	49 yaş ve üzeri	4	2,60	,00		
Etnik çatışma algıları	18-25 yaşarası	155	4,01	,69	7,772	,000
	26-33 yaşarası	167	4,12	,57		
	34-41 yaşarası	57	4,01	,86		
	41-48 yaşarası	17	4,12	,88		
	49 yaş ve üzeri	4	2,25	,00		

Yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre yaş ile modernleşme ve sosyal değişim kaygısı arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır, $F(4, 395) = 1,204$, $p > ,05$.

Yaş ile adaletsizlik algısı ve hakkaniyet eksikliği arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $F(4, 395) = 13,392$, $p < ,01$. Bulunan anlamlı ilişkinin hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla LSD Post-hoc testi uygulanmıştır. Buna göre 49 yaş üzeri katılımcıların, 49 yaş altı katılımcılara göre adaletsizlik algısı ve hakkaniyet eksikliği puanlarının anlamlı bir şekilde daha düşük olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, 18-25 yaş arasındaki katılımcıların adaletsizlik algısı ve hakkaniyet eksikliği puanlarının 25 yaş üzeri katılımcılara göre anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu görülmüştür.

Yaş ile laikliğe yönelik tehdit algıları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $F(4, 395) = 16,548$, $p < ,01$. Bulunan anlamlı ilişkinin hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla LSD Post-hoc testi uygulanmıştır. Buna göre 33 yaş altı katılımcıların, 33 yaş üzeri katılımcılara göre laikliğe yönelik tehdit algılarının anlamlı bir şekilde daha düşük olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, 49 yaş üzeri katılımcıların laikliğe yönelik tehdit algılarının 49 yaş altı katılımcılara göre anlamlı bir şekilde daha düşük olduğu görülmüştür.

Yaş ile etnik çatışma algıları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $F(4, 395) = 7,772$, $p < ,01$. Bulunan anlamlı ilişkinin hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla LSD Post-hoc testi uygulanmıştır. Buna göre 49 yaş üzeri katılımcıların etnik çatışma algılarının 49 yaş altı katılımcılara göre anlamlı bir şekilde daha düşük olduğu görülmüştür.

Tablo 17. Eğitim Durumu ve Toplumsal Güvenlik Algıları Arasındaki İlişkiye Yönelik Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

	Eğitim durumu	N	Ort.	SS	F	p
Modernleşme ve sosyal değişim kaygısı	Okur-yazar değil, ilköğretim veya ortaöğretim mezunu	34	3,24	,84	13,269	,000
	Lisans mezunu	267	2,57	,72		
	Lisansüstü mezunu	99	2,81	,85		
Adaletsizlik algısı ve hakkaniyet eksikliği	Okur-yazar değil, ilköğretim veya ortaöğretim mezunu	34	3,33	,99	35,116	,000
	Lisans mezunu	267	4,17	,54		
	Lisansüstü mezunu	99	4,26	,50		
Laikliğe yönelik tehdit algıları	Okur-yazar değil, ilköğretim veya ortaöğretim mezunu	34	2,92	,76	54,715	,000
	Lisans mezunu	267	4,02	,62		
	Lisansüstü mezunu	99	4,13	,51		
Etnik çatışma algıları	Okur-yazar değil, ilköğretim veya ortaöğretim mezunu	34	3,59	,89	9,104	,000
	Lisans mezunu	267	4,06	,68		
	Lisansüstü mezunu	99	4,16	,61		

Yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre eğitim durumu ile modernleşme ve sosyal değişim kaygısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $F(2, 397) = 13,269$, $p < ,01$. Bulunan anlamlı ilişkinin hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla LSD Post-hoc testi uygulanmıştır. Buna göre lisans mezunu katılımcıların modernleşme ve sosyal değişim kaygısının diğer katılımcılara göre

anlamli bir Őekilde dūŐuk olduğu gōrōlōrken, eğitim dōzeyi ortaōĐretim dōzeyinde veya altında olan katılımcıların modernleŐme ve sosyal deĐiŐim kaygısının diğer katılımcılara gōre anlamli bir Őekilde yōksek olduğu gōrōlmōŐtūr.

EĐitim durumu ile adaletsizlik algısı ve hakkaniyet eksikliği arasında anlamli bir iliŐki bulunmuŐtur, $F(2, 397) = 35,116, p < ,01$. Bulunan anlamli iliŐkinin hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla LSD Post-hoc testi uygulanmıŐtır. Buna gōre eğitim dōzeyi ortaōĐretim dōzeyinde veya altında olan katılımcıların adaletsizlik algısı ve hakkaniyet eksikliği puanlarının diğer katılımcılara gōre anlamli bir Őekilde dūŐuk olduğu gōrōlmōŐtūr.

EĐitim durumu ile laikliğe yōnelik tehdit algıları arasında anlamli bir iliŐki bulunmuŐtur, $F(2, 397) = 54,715, p < ,01$. Bulunan anlamli iliŐkinin hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla LSD Post-hoc testi uygulanmıŐtır. Buna gōre eğitim dōzeyi ortaōĐretim dōzeyinde veya altında olan katılımcıların laikliğe yōnelik tehdit algılarının diğer katılımcılara gōre anlamli bir Őekilde dūŐuk olduğu gōrōlmōŐtūr.

EĐitim durumu ile etnik çatıŐma algıları arasında anlamli bir iliŐki bulunmuŐtur, $F(2, 397) = 9,104, p < ,01$. Bulunan anlamli iliŐkinin hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla LSD Post-hoc testi uygulanmıŐtır. Buna gōre eğitim dōzeyi ortaōĐretim dōzeyinde veya altında olan katılımcıların etnik çatıŐma algılarının diğer katılımcılara gōre anlamli bir Őekilde dūŐuk olduğu gōrōlmōŐtūr.

Tablo 18. Aylık Gelir ve Toplumsal Güvenlik Algıları Arasındaki İlişkiye Yönelik Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

	Aylık gelir	N	Ort.	SS	F	p
Modernleşme ve sosyal değişim kaygısı	1000 TL'den az	111	2,52	,77	3,727	,005
	1000-1999 TL	78	2,85	1,11		
	2000-2999 TL	62	2,89	,63		
	3000-3999 TL	61	2,54	,41		
	4000 TL ve üzeri	88	2,70	,71		
Adaletsizlik algısı ve hakkaniyet eksikliği	1000 TL'den az	111	4,20	,66	5,143	,000
	1000-1999 TL	78	4,26	,60		
	2000-2999 TL	62	4,15	,61		
	3000-3999 TL	61	3,82	,68		
	4000 TL ve üzeri	88	4,10	,54		
Laikliğe yönelik tehdit algıları	1000 TL'den az	111	4,01	,59	7,695	,000
	1000-1999 TL	78	4,12	,69		
	2000-2999 TL	62	3,90	,73		
	3000-3999 TL	61	3,55	,77		
	4000 TL ve üzeri	88	4,05	,60		
Etnik çatışma algıları	1000 TL'den az	111	4,02	,67	7,772	,000
	1000-1999 TL	78	3,95	,78		
	2000-2999 TL	62	4,08	,66		
	3000-3999 TL	61	3,75	,73		
	4000 TL ve üzeri	88	4,34	,54		

Yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre aylık gelir ile modernleşme ve sosyal değişim kaygısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $F(4, 395) = 3,727$, p

< ,01. Bulunan anlamlı ilişkinin hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla LSD Post-hoc testi uygulanmıştır. Buna göre aylık geliri 3000-3999 TL arasında olan ve 1000 TL'den az olan katılımcıların modernleşme ve sosyal değişim kaygılarının aylık geliri 1000-2999 TL arasında olan katılımcılara göre anlamlı bir şekilde daha düşük olduğu görülmüştür.

Aylık gelir ile adaletsizlik algısı ve hakkaniyet eksikliği arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $F(4, 395) = 5,143$, $p < ,01$. Bulunan anlamlı ilişkinin hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla LSD Post-hoc testi uygulanmıştır. Buna göre aylık geliri 3000-3999 TL arasında olan katılımcıların adaletsizlik algısı ve hakkaniyet eksikliği puanlarının diğer katılımcılardan anlamlı bir şekilde daha düşük olduğu görülmüştür.

Aylık gelir ile laikliğe yönelik tehdit algıları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $F(4, 395) = 7,695$, $p < ,01$. Bulunan anlamlı ilişkinin hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla LSD Post-hoc testi uygulanmıştır. Buna göre aylık geliri 3000-3999 TL arasında olan katılımcıların laikliğe yönelik tehdit algılarının diğer katılımcılardan anlamlı bir şekilde daha düşük olduğu görülmüştür.

Aylık gelir ile etnik çatışma algıları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $F(4, 395) = 7,772$, $p < ,01$. Bulunan anlamlı ilişkinin hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla LSD Post-hoc testi uygulanmıştır. Buna göre aylık geliri 3000-3999 TL arasında olan katılımcıların etnik çatışma algılarının diğer katılımcılardan anlamlı bir şekilde daha düşük olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra, aylık geliri 4000 TL ve üzeri olan katılımcıların etnik çatışma algılarının diğer katılımcılardan anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 19. Meslek ve Toplumsal Güvenlik Algıları Arasındaki İlişkiye Yönelik Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

	Meslek	N	Ort.	SS	F	p
Modernleşme ve sosyal değişim kaygısı	Kamu	53	3,10	,91	8,197	,000
	Özel sektör	167	2,65	,61		
	Çalışmıyor	130	2,49	,72		
	İşsiz	45	2,69	1,03		
Adaletsizlik algısı ve hakkaniyet eksikliği	Kamu	53	3,99	,60	8,282	,000
	Özel sektör	167	4,07	,69		
	Çalışmıyor	130	4,16	,53		
	İşsiz	45	4,53	,31		
Laikliğe yönelik tehdit algıları	Kamu	53	3,89	,56	6,245	,000
	Özel sektör	167	3,87	,77		
	Çalışmıyor	130	4,05	,49		
	İşsiz	45	4,29	,52		
Etnik çatışma algıları	Kamu	53	4,24	,60	9,618	,000
	Özel sektör	167	3,96	,77		
	Çalışmıyor	130	3,92	,65		
	İşsiz	45	4,47	,48		

Yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre meslek ile modernleşme ve sosyal değişim kaygısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $F(3, 391) = 8,197$, $p < ,01$. Bulunan anlamlı ilişkinin hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla LSD Post-hoc testi uygulanmıştır. Buna göre kamuda çalışan katılımcıların modernleşme ve sosyal değişim kaygılarının diğer katılımcılara göre anlamlı bir şekilde daha fazla olduğu görülmüştür.

Meslek ile adaletsizlik algısı ve hakkaniyet eksikliği arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $F(3, 391) = 8,282, p < ,01$. Bulunan anlamlı ilişkinin hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla LSD Post-hoc testi uygulanmıştır. Buna göre işsiz olan katılımcıların adaletsizlik algısı ve hakkaniyet eksikliği puanlarının diğer katılımcılara göre anlamlı bir şekilde daha fazla olduğu görülmüştür.

Meslek ile laikliğe yönelik tehdit algıları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $F(3, 391) = 6,245, p < ,01$. Bulunan anlamlı ilişkinin hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla LSD Post-hoc testi uygulanmıştır. Buna göre işsiz olan katılımcıların laikliğe yönelik tehdit algılarının diğer katılımcılara göre anlamlı bir şekilde daha fazla olduğu görülmüştür.

Meslek ile etnik çatışma algıları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $F(3, 391) = 9,618, p < ,01$. Bulunan anlamlı ilişkinin hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla LSD Post-hoc testi uygulanmıştır. Buna göre kamuda çalışan veya işsiz olan katılımcıların etnik çatışma algılarının diğer katılımcılara göre anlamlı bir şekilde daha fazla olduğu görülmüştür.

Tablo 20. Yaşanan Şehir ve Toplumsal Güvenlik Algıları Arasındaki İlişkiye Yönelik Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

	Yaşanan şehir	N	Ort.	SS	F	p
Modernleşme ve sosyal değişim kaygısı	İstanbul	138	2,81	,90	7,569	,000
	Ankara	98	2,59	,51		
	İzmir	29	2,28	,38		
	Diğer şehirler	125	2,78	,85		
	Yabancı şehirler	10	1,75	,26		
Adaletsizlik algısı ve hakkaniyet eksikliği	İstanbul	138	4,20	,62	5,542	,000
	Ankara	98	4,29	,54		
	İzmir	29	3,97	,68		
	Diğer şehirler	125	3,94	,66		
	Yabancı şehirler	10	4,21	,40		
Laikliğe yönelik tehdit algıları	İstanbul	138	4,05	,76	5,354	,000
	Ankara	98	4,09	,48		
	İzmir	29	3,80	,55		
	Diğer şehirler	125	3,82	,74		
	Yabancı şehirler	10	3,35	,16		
Etnik çatışma algıları	İstanbul	138	3,99	,78	4,610	,001
	Ankara	98	4,26	,64		
	İzmir	29	4,23	,76		
	Diğer şehirler	125	3,92	,60		
	Yabancı şehirler	10	3,75	,26		

Yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre yaşanan şehir ile modernleşme ve sosyal değişim kaygısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur, F (4,

395) = 7,569, $p < ,01$. Bulunan anlamlı ilişkinin hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla LSD Post-hoc testi uygulanmıştır. Buna göre İstanbul ve diğer şehirlerde yaşayan katılımcıların modernleşme ve sosyal değişim kaygılarının diğer katılımcılara göre anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra, yabancı şehirler ve İzmir’de yaşayan katılımcıların modernleşme ve sosyal değişim kaygılarının diğer katılımcılara göre anlamlı bir şekilde daha düşük olduğu görülmüştür.

Yaşanan şehir ile adaletsizlik algısı ve hakkaniyet eksikliği arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $F(4, 395) = 5,542$, $p < ,01$. Bulunan anlamlı ilişkinin hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla LSD Post-hoc testi uygulanmıştır. Buna göre İstanbul ve Ankara’da yaşayan katılımcıların adaletsizlik algısı ve hakkaniyet eksikliği puanlarının diğer şehirlerde yaşayan katılımcılara göre anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu görülmüştür.

Yaşanan şehir ile laikliğe yönelik tehdit algıları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $F(4, 395) = 5,354$, $p < ,01$. Bulunan anlamlı ilişkinin hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla LSD Post-hoc testi uygulanmıştır. Buna göre yabancı şehirlerde yaşayan katılımcıların laikliğe yönelik tehdit algılarının diğer bütün şehirlerde yaşayan katılımcılara göre anlamlı bir şekilde daha düşük olduğu görülmüştür.

Yaşanan şehir ile etnik çatışma algıları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur, $F(4, 395) = 4,610$, $p < ,01$. Bulunan anlamlı ilişkinin hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla LSD Post-hoc testi uygulanmıştır. Buna göre Ankara ve İzmir’de yaşayan katılımcıların etnik çatışma algılarının diğer bütün şehirlerde yaşayan katılımcılara göre anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu görülmüştür.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Fethullahcı Terör Örgütü (FETÖ), ülkenin kurumsal yapılarına yerleşebilmek için 50 seneden fazla bir süre çeşitli inanç sömürüsü yollarını izlemiştir. Davasını gerçekleştirmek için; Türk Polis Teşkilatı'na, yargıya, mülkiyeye, bakanlıklara, Milli Eğitim'e ve Türk Silahlı Kuvvetleri'ne sızmışlardır. Türkiye'deki İslami Hareketler arasında FETÖ, cemaatten terör örgütüne gerçekleşen dönüşümde daha en başından beri farklı bir sınıfta yer almıştır. Başka cemaatlerle münasebetlerini sınırlı seviyelerde tutarken, astlık ve üstlük düzeni, birlik olmayı ve şahısların hayatlarını dava uğruna feda edebilmeyi ön plana çıkarmıştır. Mistik ve sapkın yollar izleyen bu yapılanma bir kişiye tüm varlığıyla bağlı olmayı zorunlu kılmıştır. Tüm kaynaklarda tek çatı altında toplanmıştır.

15-16 Temmuz tarihlerinde yapılan ve yapılmaya teşebbüs edilen eylem ve saldırılar incelendiğinde, FETÖ'nün darbe amaçlı izlediği yolun dört adımdan oluşan bir hareket olduğu görülebilir. Emir komuta birliğini sağlamak birinci adımı oluşturur. TSK'nın stratejik operatif komuta unsurlarını kandırma, baskı, korkutma, şantaj, ikna yoluyla ve enterne yöntemiyle işgal etmeyi tasarlamıştır. TSK'nın yetenek ve olanaklarının tamamını ele geçirme, bu yolla meclis, toplum ve dış ülke aktörleri gözünde zafer görüntüsü oluşturmayı olası kılacak uygulamaları içermektedir. İkinci adım; önemli pozisyonlara el atma ve toplum nezdinde zafer görüntüsünü şekillendirme adımıdır. Bu adımda, ilk kısımda gerçekleşenlere tâbi olarak darbe yapılmasına karşı düşünceye sahip ve darbenin gerçekleşmesine zarar verebileceği düşünülen asker-polis gibi kritik unsurların etkisizleştirilmesi düşünülmüştür. Topluma şok etkisi ile panik yaratılarak korku ve güçlülük imajı oluşturulması, politikacıların istikrarsızlığa ve ümitsizliğe sürüklenerek bastırılması, uluslararası unsurların çekinceye sevk edilmesi hedeflenmiştir. Üçüncü adımda önemli pozisyonların bütünüyle işgal edilmesi, de facto otorite sağlanması aşamasıdır. Bu adım ikinci adımla birlikte belediye yönetimleri, valilikler, medya, polis teşkilatı, havaalanları ve diğer önemli kurumların ele geçirilmesini, Türkiye'nin tamamında sıkıyönetim ilanını içermektedir. Dördüncü adımda kontrolün tamamen ele geçirilmesi amaçlanmıştır (Bingöl & Varlık, 2016: 7-8).

İlk ve ikinci aşamaları uygulanan planda FETÖ'nün, kısmen başarılı olduğu söylenebilir. Darbeye karşı olan subayların bir kısmı tutuklanmış ancak başta Jandarma Özel Harekat birlikleri ile Genelkurmay Özel Kuvvetleri'ni bütünüyle bastırmak mümkün olamamıştır. FETÖ bununla beraber hava kuvvetleri komuta sistemini ve üslerini işgal edip, havacılık araçlarını vurarak hava hâkimiyetini sağlamaya uğramış ve kısmen başarmıştır. MİT'e, Jandarma Özel Harekat birliklerine, Genelkurmay Özel Kuvvetler Komutanlığı'na, emniyet müdürlüklerine, Polis Özel Harekat birliğine ve kara havacılık birliğine yapılan saldırılar başarılı olmamış, hedeflenenler gerçekleştirilememiştir (SDAM, 2016).

FETÖ darbe girişimi, ikinci adım amaçlarını tam anlamıyla gerçekleştiremeden üçüncü adımın başında hezimete uğramış ve son adıma geçememiştir. FETÖ'nün bu girişiminin herhangi bir adımında başarıya ulaşamaması durumuna karşı önlem hazırlayıp hazırlamadığı, yedek planları olup olmadığı bilinmemektedir. Bununla birlikte kalkışmada yaşananlardan bazı önemli sonuçlar elde edilebilir. İlk olarak darbe girişimi tarihinin öne çekilmesi başarısızlığın temel nedenlerindedir. Planlama kapasitesinin yetersizliği, gelişen olaylara göre karar verme gücünün eksikliği de başarısızlıkta rol oynamıştır. Darbenin yapılışı ve başarısızlığı ile ilgili mülahazalarla halkın üzerinde yarattığı güvenlik algısı da etkilenmiştir.

Bu çerçevede yapılan araştırmada 15 Temmuz 2016 askeri darbe girişiminin ulusal güvenlik algıları üzerindeki ilk etkisini incelenmiştir. Öncelikle katılımcıların ulusal kalıp yargıları ve toplumsal güvenlik algıları ölçülmüş, daha sonrasında ulusal kalıp yargılar ve toplumsal güvenlik algıları arasındaki ilişki incelenmiş ve son olarak ulusal kalıp yargılar ve toplumsal güvenlik algılarının demografik değişkenler üzerindeki etkilerine bakılmıştır.

Bulunan sonuçlar incelendiğinde, katılımcıların genel olarak Türk insanına karşı pozitif bir yargıları olmadığı ve Türk insanını yetkin görmedikleri bulunmuştur. Öte yandan katılımcıların Türk insanına karşı negatif bir yargıya sahip oldukları söylenebilir. Bunun yanı sıra katılımcıların Türk insanını dindarlık ve muhafazakarlığa yakın olduğunu belirttiği tespit edilmiştir.

Toplumsal güvenlik yargılarına ilişkin bulunan sonuçlara bakıldığında, katılımcılar modernleşme ve sosyal değişimin toplumsal güvenliği tehdit etmeyeceğini düşünürken, adaletsizliğin ve hakkaniyet eksikliğinin, laikliğe yönelik tehdit algılarının ve etnik çatışma algılarının toplumsal güvenliği tehdit edebilecek unsurlar olduğunu belirtmişlerdir.

Ulusal kalıp yargılar ve toplumsal güvenlik algıları arasındaki ilişkiye bakıldığında, Türk insanına karşı pozitif yargı ve yetkinlik yargısının birbirleriyle çok yüksek bir şekilde pozitif ilişki göstermeleri sebebiyle, pozitif yargı ve yetkinlik yargısının, toplumsal güvenlik algılarıyla olan ilişkileri benzerlik göstermektedir. Buna göre, Türk insanına karşı pozitif yargı ve yetkinlik yargısı artış gösterdiğinde, modernleşme ve sosyal değişimin toplumsal güvenliği tehdit edeceği düşüncesi de artmaktadır. Öte yandan, Türk insanına karşı pozitif yargı ve yetkinlik yargısı artış gösterdiğinde adaletsizliğin, hakkaniyet eksikliğinin ve laikliğe yönelik tehdit algılarının toplumsal güvenliği tehdit edeceği düşüncesinde azalma görülmüştür. Benzer ilişkilerin tam tersi Türk insanına yönelik negatif yargı ve toplumsal güvenlik algıları arasında gözükmektedir. Buna göre negatif yargı arttığında modernleşme ve sosyal değişimin toplumsal güvenliği tehdit edeceği düşüncesi de azalmaktadır. Ayrıca negatif yargı arttığında adaletsizliğin, hakkaniyet eksikliğinin, laikliğe yönelik tehdit algılarının ve etkin çatışma algılarının toplumsal güvenliği tehdit edeceği düşüncesinde artış görülmektedir. Son olarak, Türk insanına yönelik dindarlık ve muhafazakarlık yargısı artış gösterdiğinde, modernleşme ve sosyal değişimin, adaletsizliğin ve hakkaniyet eksikliğinin toplumsal güvenliği tehdit edeceği düşüncesinde artış görülmektedir ancak bu ilişki, araştırmada bulunan diğer ilişkilerle karşılaştırıldığında çok zayıf kalmaktadır.

Cinsiyet ve ulusal kalıp yargılar arasındaki ilişkiye bakıldığında, erkek katılımcıların Türk insanına yönelik pozitif yargı ve yetkinlik yargısının kadın katılımcılardan anlamlı bir şekilde az olduğu görülmektedir. Bir diğer deyişle kadınların erkeklere göre Türk insanını daha pozitif ve yetkin gördüğü söylenebilir.

Yaş ve ulusal kalıp yargılar arasındaki ilişkiye bakıldığında, 41 yaş üzeri katılımcıların Türk insanına yönelik pozitif yargı ve yetkinlik yargısının 41 yaş altı katılımcılara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, 18-25 yaş

arasındaki katılımcıların Türk insanına yönelik yetkinlik yargısının 25 yaş üzeri katılımcılara göre daha düşük olduğu görülmüştür. Bir diğer deyişle, genç jenerasyonun Türk insanına yönelik pozitif yargı ve yetkinlik yargısının düşük olduğu söylenebilir. 41-48 yaş arası katılımcıların, diğer katılımcılara göre Türk insanına yönelik negatif yargısının daha düşük olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, 18-25 yaş arasındaki katılımcıların Türk insanına yönelik negatif yargısının diğer katılımcılara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Genel olarak bakıldığında, genç yaşta olan katılımcıların Türk insanına karşı negatif bir yargısı olduğu söylenebilir. 26-33 yaş arası katılımcıların Türk insanına yönelik dindarlık ve muhafazakârlık yargısının 18-25 yaş arası ve 41 yaş üzeri katılımcılara göre daha düşük olduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle orta yaşlı katılımcıların Türk insanına yönelik dindarlık ve muhafazakârlık yargısının daha az olduğu söylenebilir.

Eğitim durumu ve ulusal kalıp yargılar arasındaki ilişkiye bakıldığında, eğitim düzeyi ortaöğretim düzeyinde veya altında olan katılımcıların Türk insanına yönelik pozitif yargı ve yetkinlik yargısının eğitim düzeyi lisans ve üzeri düzeyde olan katılımcılara göre daha yüksek olduğu ayrıca Türk insanına yönelik negatif yargısının da daha düşük olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, eğitim düzeyi ortaöğretim düzeyinde veya altında olan katılımcıların Türk insanına yönelik dindarlık ve muhafazakarlık yargısının lisans mezunu olan katılımcılara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre eğitim düzeyi arttığında Türk insanına karşı olumlu yargıların azaldığı ve olumsuz yargıların arttığı söylenebilir.

Aylık gelir ve ulusal kalıp yargılar arasındaki ilişkiye bakıldığında, aylık geliri 2000-2999 TL arasında olan katılımcıların Türk insanına yönelik pozitif yargı ve yetkinlik yargısının diğer gelir gruplarındaki katılımcılara göre fazla olduğu görülmektedir. Buradan orta gelir grubunda olan katılımcıların Türk insanına karşı daha olumlu yargılar taşıdığı görülebilir. Aylık geliri 2000 TL'den az olan katılımcıların Türk insanına yönelik negatif yargısının, aylık geliri 2000 TL'den fazla olan katılımcılara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bir diğer deyişle aylık geliri düşük olan katılımcıların Türk insanına karşı olumsuz yargılar beslediği görülmektedir. Son olarak, aylık geliri 3000-3999 TL arasında olan katılımcıların Türk insanına

yönelik dindarlık ve muhafazakârlık yargısının, diğer gruplardaki katılımcılara göre daha düşük olduğu görülmektedir.

Meslek ile ulusal kalıp yargılar arasındaki ilişkiye bakıldığında yalnızca negatif yargı ile meslek arasında anlamlı bir ilişki tespit edilebilmiştir. Buna göre, kamuda çalışan katılımcıların Türk insanına yönelik negatif yargısının, diğer katılımcılara göre düşük olduğu görülürken, işsiz olan katılımcıların Türk insanına yönelik negatif yargısının diğer katılımcılara göre anlamlı bir şekilde yüksek olduğu görülmektedir.

Yaşanan şehir ile ulusal kalıp yargılar arasındaki ilişkiye bakıldığında, diğer şehirlerde yaşayan katılımcıların Türk insanına yönelik pozitif yargı ve yetkinlik yargısının İstanbul, İzmir ve yabancı şehirlerde yaşayan katılımcılara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. İstanbul ve Ankara'da yaşayan katılımcıların Türk insanına yönelik negatif yargısının diğer şehirlerde yaşayan katılımcılara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. İzmir'de yaşayan katılımcıların Türk insanına yönelik dindarlık ve muhafazakarlık yargısının diğer bütün şehirlerde yaşayan katılımcılara göre daha düşük olduğu görülmektedir.

Cinsiyet ve toplumsal güvenlik algıları arasındaki ilişkiye bakıldığında, erkek katılımcıların kadın katılımcılara göre adaletsizliğin, hakkaniyet eksikliğinin ve laikliğe yönelik tehdit algılarının toplumsal güvenliği tehdit edeceği düşüncesinin daha az olduğu söylenebilir.

Yaş ve toplumsal güvenlik algıları arasındaki ilişkiye bakıldığında, 49 yaş üzeri katılımcıların, 49 yaş altı katılımcılara göre adaletsizliğin, hakkaniyet eksikliğinin, laikliğe yönelik tehdit algılarının ve etnik çatışma algılarının toplumsal güvenliği tehdit edeceği düşüncesinin daha düşük olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, 18-25 yaş arasındaki katılımcıların adaletsizliğin ve hakkaniyet eksikliğinin toplumsal güvenliği tehdit edeceği düşüncesinin 25 yaş üzeri katılımcılara göre anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca, 33 yaş altı katılımcıların, 33 yaş üzeri katılımcılara göre laikliğe yönelik tehdit algılarının toplumsal güvenliği tehdit edeceği düşüncesinin daha düşük olduğu görülmektedir. Genel olarak bakıldığında, gençler adaletsizlik,

hakkaniyet eksikliği ve laikliğe yönelik tehdit algılarının toplumsal güvenliği tehdit edeceğini düşünürken, yaşlılar bu şekilde düşünmemektedir.

Eğitim durumu ve toplumsal güvenlik algıları arasındaki ilişkiye bakıldığında, eğitim düzeyi ortaöğretim düzeyinde veya altında olan katılımcıların, diğer katılımcılara göre modernleşme ve sosyal değişim kaygısının yüksek olduğu görülürken, adaletsizlik, hakkaniyet eksikliği, laikliğe yönelik tehdit algıları ve etnik çatışma algılarının toplumsal güvenliği tehdit edeceği düşüncesinin daha düşük olduğu görülmektedir. Buradan yola çıkarak eğitim düzeyi yüksek olan kişilerin modernleşme ve sosyal değişimi toplumsal güvenliği tehdit eden bir unsur olarak görmediği, ancak adaletsizlik, hakkaniyet eksikliği, laikliğe yönelik tehdit algıları ve etnik çatışma algılarının toplumsal güvenliği tehdit eden unsurlar olarak gördükleri söylenebilir.

Aylık gelir ve toplumsal güvenlik algıları arasındaki ilişkiye bakıldığında, aylık geliri 3000-3999 TL arasında olan ve 1000 TL'den az olan katılımcıların modernleşme ve sosyal değişim kaygılarının aylık geliri 1000-2999 TL arasında olan katılımcılara göre daha düşük olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra aylık geliri 3000-3999 TL arasında olan katılımcıların, adaletsizliğin, hakkaniyet eksikliğini, laikliğe yönelik tehdit algılarının ve etnik çatışma algılarının toplumsal güvenliği tehdit edeceği düşüncesinin diğer gelir gruplarındaki katılımcılara göre daha düşük olduğu görülmüştür.

Meslek ve toplumsal güvenlik algıları arasındaki ilişkiye bakıldığında, işsiz olan katılımcıların, adaletsizliğin, hakkaniyet eksikliğini, laikliğe yönelik tehdit algılarının ve etnik çatışma algılarının toplumsal güvenliği tehdit edeceği düşüncesinin diğer katılımcılara göre daha fazla olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, kamuda çalışan katılımcıların modernleşme ve sosyal değişim kaygıları ve etnik çatışma algılarının diğer katılımcılara göre daha fazla olduğu görülmüştür.

Yaşanan şehir ve toplumsal güvenlik algıları arasındaki ilişkiye bakıldığında, İstanbul ve diğer şehirlerde yaşayan katılımcıların modernleşme ve sosyal değişim kaygılarının diğer katılımcılara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra, yabancı şehirler ve İzmir'de yaşayan katılımcıların modernleşme ve sosyal değişim

kaygılarının diğer katılımcılara göre daha düşük olduğu görülmüştür. İstanbul ve Ankara’da yaşayan katılımcıların adaletsizlik algısı ve hakkaniyet eksikliğinin toplumsal güvenliği tehdit edeceği düşüncesinin diğer şehirlerde yaşayan katılımcılara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Yabancı şehirlerde yaşayan katılımcıların laikliğe yönelik tehdit algılarının toplumsal güvenliği tehdit edeceği düşüncesinin diğer bütün şehirlerde yaşayan katılımcılara göre daha düşük olduğu görülmüştür. Ankara ve İzmir’de yaşayan katılımcıların etnik çatışma algılarının toplumsal güvenliği tehdit edeceği düşüncesinin diğer bütün şehirlerde yaşayan katılımcılara göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

15 Temmuz Darbe Girişimi sonrası halkın, TSK içine sızmış olan FETÖ ve darbecileri TSK ile birlikte değerlendirmeyerek, FETÖ bağlantısı olmayan ve darbecilere katılmayan kesim ile ilgili sahiplenici ve pozitif bir tutum içerisinde olduğu gözlemlenmiştir. Buna karşın azınlıkta da olsa bazı muhafazakar kişilerin TSK’nın bütününe karşı negatif bir tutum sergiledikleri değerlendirilmektedir.

Yapılan birçok araştırmanın sonucunda halkın farklı düşünce ve ideolojilerden olsalar da, FETÖ oluşumunun terör örgütü olduğunu kabul ettiği ve bu oluşumun ülke için çok ciddi bir tehdit oluşturduklarını düşündüğü gözlemlenmiştir. Bu çerçevede, 15 Temmuz Darbe Girişimi ile ilgili olarak halkın FETÖ’ye dönük düşüncelerini üç sınıfa ayırabiliriz. Bunlar:

1. FETÖ ile ilgili hiçbir zaman olumlu düşünmemiş olanlar,
2. Önceden olumlu düşünceler beslemelerine karşın, 17-25 Aralık ve Gezi Parkı eylemlerinin ardından tavırlarını değiştirenler,
3. 15 Temmuz’a kadar olumlu düşünmekte ya da kararsız olmalarına karşın, darbe girişiminin ardından FETÖ ile ilgili düşüncelerini değiştirenlerdir.

Öte yandan bu girişim sonrasında halkın önemli bir kısmının, diğer cemaatler hakkındaki düşüncelerinin de değiştiği gözlemlenmiştir. Bu konuda da, cemaatleri hiçbir zaman tasvip etmemiş olanlar, 15 Temmuz Darbe Girişimi’nin ardından

cemaatlere bakışı değişenler ve halen cemaatlere sıcak bakanlar olmak üzere üç farklı gruptan bahsedilebilir. Diğer cemaatler hakkındaki düşüncelerinin değiştığını söyleyenlerin çoğunluğunu ikinci guruptaki kişilerin oluşturduğu görülmüştür.

Halkın neredeyse tamamının 15 Temmuz sürecinde ve sonrasında polisler ve emniyet birimleri ile ilgili düşüncelerinin son derece olumlu yönde olduğu tespit edilmiştir. Bu algının nedeninin emniyet ve güvenlik birimlerinin, darbe girişiminin engellenmesinde aktif rol oynaması ve bu süreçte bu birimlerin hızlı hareket etmesinin etkili olduğu söylenebilir.

Halk arasında yargıya halihazırda güven duymayanlar ve 15 Temmuz Darbe Girişimi'nin ardından yargıda gerçekleşen FETÖ tutuklanmaları nedeniyle yargıya güvenini yitirenlerin çoğunlukta olduğu gözlenmiştir. Bu sonucun ortaya çıkmasında, halkın uzun yıllar adalet sistemine olan güvensizliğinin etkili olduğu kadar, darbe girişiminin ardından kurumlardan ihraç edilen hakimlerin ve savcılarının sayısının mevcudun 1/4'den fazla olması da etkili olmuştur.

Sonuç olarak, "15 Temmuz 2016 Askeri Darbe Girişiminin Ulusal Güvenlik Algısına Tepkisel Etkisi" adlı bu çalışmada; ölçülmeye çalışılan etkinin tepkisel bir etki olduğu, bunun nedeninin olayın üzerinden yalnızca bir yıl gibi kısa bir zamanın geçmiş olmasıdır. Burada belirlenmiş olumsuz güvenlik algılarının bundan sonra yapılacak araştırmalarda daha değişik sonuçlar yaratabileceği, böylece her iki çalışmanın karşılaştırılarak algı farklarının ne düzeyde ve hangi yönde değişebildiğini görmek mümkün olabilecektir. Bu çalışmanın getireceği temel yarar da bu karşılaştırma sonuçlarının değerlendirilmesi olacaktır.

KAYNAKÇA

- (1980). *Hürriyet Gazetesi*(11643).
- Acar, Ü. (2011). *İstihbarat*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ağaoğulları, M. A. (1984). *Siyasi Düşünceler Tarihi II*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Akbal, Ö., & Tılısbık, N. (2006). *İstihbarat ve Türkiye*. Konya: Nüve Kültür Merkezi Yayınları.
- Akgüner, T. (1983). *1961 Anayasasına Göre Milli Güvenlik Kavramı ve Milli Güvenlik Kurulu*. İstanbul: Gür-Ay Matbaası.
- Akkurt, M. (2014). *İstihbarat ve Güç*. İstanbul: Kutup Yıldızı Yayınları .
- Akşin, S. (2007). *Kısa Türkiye Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Arı, T. (2011). *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği* (7. b.). Bursa: MKM Yayıncılık.
- Arı, T. (2013). *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (8. b.). Bursa: MKM Yayıncılık.
- Avcı, G. (2004). *İstihbarat Teknikleri*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Aydın, M. (1996). Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 51(1), 71-114.
- Ayman, G. (2001). *Neo-Realist Bir Perspektiften Soğuk Savaş Sonrası Yunan Dış Politikası: Güç, Tehdit Ve İttifaklar*. Ankara: SAEMK Yayınları.
- Balcı, A., Yaman, A., Çelenk, A. A., & Krause, B. (2007). *Dünya Çatışma Bölgeleri*. Ankara: Nobel Yayın ve Dağıtım.
- Baldwin, D. (1997). The Concept of Security. *Review of International Studies*, 23(1), 5-26.
- Baldwin, D. A. (2003). Güvenlik Kavramı. *Avrasya Dosyası, Güvenlik Bilimleri Özel*, 9(2), 5-35.
- Beriş, H. E. (2010). Liberalizmde Devlet ve Güvenlik Sorunu. *21. Yüzyıl Dergisi*(24), 91-95.
- Beşeli, M. (2009). 12 Eylül ve Sendikal Hareketler. *Mülkiyeliler Birliği E-Bülten*(1), 21-24.
- Bilgin, M. S. (2003). Irak Krizi. Ü. Özdağ içinde, *Türk Irak İlişkilerinin Tarihsel Boyutu* (s. 213-237). Ankara: ASAM Yayınları.

- Bilgin, P. (2008). *Critical Theory, Security Studies: An Introduction*. New York: Routledge.
- Bilgin, P. (2010). Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları. *SAREM Stratejik*, 8(14), 69-96.
- Bingöl, O., & Varlık, A. B. (2016). *FETÖ Darbe Girişiminin Askeri Analizi*. Ankara: Merkez Strateji Enstitüsü.
- Blanchard, E. (2003). Gender, International Relations, and the Development of Feminist Security Theory. *The University of Chicago Press Journals*, 28(4), 1289-1312.
- Booth, K. (1991). Security and Emancipation. *Review of International Studies*, 17(4), 313-326.
- Booth, K. (1997). Security and Self: Reflections of a Fallen Realist. K. Krause, & M. Williams içinde, *Critical Security Studies: Concepts and Cases* (s. 104-119). London: UCL Press.
- Booth, K. (2003). Güvenlik ve Özgürleştirme. *Avrasya Dosyası*, 9(2), 51-70.
- Booth, K. (2007). *Theory of World Security*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brown, C., & Ainley, K. (2007). *Uluslararası İlişkileri Anlamak*. (A. Oyacıoğlu, Çev.) İstanbul: Yayın Odası.
- Buzan, B. (1991). *People, States and Fear*. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Buzan, B. (2009). *People, States, and Fear: An Agenda For International Security Studies in the Post-Cold War Era*. Colchester : ECPR Press.
- Buzan, B. (2012). *Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Buzan, B., & Waver, O. (2003). *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Buzan, B., Waever, O., & Wilde, J. d. (1998). *Security: A Framework for Analysis*. Boulder: Lynne Rienner Publisher.
- Caldwell, D., & Williams, R. E. (2012). *Seeking Security in a Insecure World*. Plymouth: Royman and Littlefield Publishers.
- Cem, İ. (1998). *Türkiye 'de Geri Kalmışlığın Tarihi* (13. b.). İstanbul: Can Yayınları.
- Cizre, Ü. (2006). Egemen İdeoloji ve Türk Silahlı Kuvvetleri: Kavramsal ve İlişkisel Bir Analiz. A. İnsel, & A. Bayramoğlu içinde, *Türkiye'de Ordu* (s. 154-162). İstanbul: Birikim Yayınları.

- Çakmak, C. (2006). Realist Teori, Uluslar arası İlişkilere Etkisi ve Kritiği. *Kamu Hukuku Arşivi Dergisi*(9), 44-55.
- Çavdar, T. (2004). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi* (3. b.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Çetin, H. (2001). Liberalizmin Temel İlkeleri. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1), 219-237.
- Çetinkaya, Ş. (2012). *Güvenlik Algılaması ve Uluslararası İlişkiler Teorilerinin Güvenliğe Bakış Açıları*. 21.Yüzyılda Sosyal Bilimler: http://www.21yuzyildasosyalbilimler.com/assets/uploads/files/serefcetinkaya-pdf_18032013.pdf b adresinden alınmıştır
- Çomak, H. (2009). *Uluslararası İlişkilere Giriş: Teorik Bakış*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Dedeoğlu, B. (2008). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji* (1. b.). İstanbul: YeniYüzyıl Yayınları.
- Demir, O., & Üzümcü, A. (2002). Türkiye'de Yaşanan Ara Rejimlerin Sebepleri Üzerine Bir İnceleme. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 155-182.
- Denk, N. (2000). *Yirmi Birinci Yüzyıla Girerken Türkiye'nin Jeopolitik Durumu ve Jeostratejik Öneminin Yeniden Belirlenmesi*. İstanbul: Hak Yayınları.
- Derian, J. D. (1990). The Simulation Syndrome: From War Games to Game Wars. *Social Text*(24), 187-192.
- Dursun, D. (2000). *Ertesi Gün; Demokrasi Krizlerinde Basın ve Aydınlar* (1. b.). İstanbul: İşaret Yayınları.
- Dursun, D. (2001). *27 Mayıs Darbesi*. İstanbul: Şehir Yayınları.
- Dursun, D. (2005). Türk Demokrasisinde Kurumsallaşma Sorunu ve Krizleri Çözme Yöntemi Olarak Askeri Darbeler. *Muhafazakâr Düşünce*, 1(3), 175-196.
- Dursun, Y. (2011). Şiddetin İzini Sürmek: Şiddet Nedir? *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 12, 1-18.
- Encyclopedia Britannica. (1957). Londra: Haycock Press Ltd.
- Eser, K. (2008). Türkiye'nin Uluslararası Güvenlik Stratejileri. *Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Forde, S. (1995). International Realism and the Science of Politics: Thucydides, Machiavelli, and Neorealism. *International Studies Quarterly*, 39(2), 141-160.
- Güldiken, N. (2006). Bilginin Elde Edilmesi ve Korunmasında Ekonomik İstihbarat Sistemlerinin Rolü (Electronic Version). *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(2), 169- 182.
- Güner, A. U. (2008). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Değişen Güvenlik Algılamaları ve Bir Güvenlik Sorunu Olarak Başarısız Devletler. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Heper, M. (2006). *Türkiye’de Devlet Geleneği*. (N. Soyarık, Çev.) Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Hoogensen, G., & Rottem, S. V. (2004). Gender Identity and the Subject of Security. *Security Dialogue*, 35(2), 155-171.
- Hürriyet. (2016, 07 25). Darbe girişiminin bilançosu.
- İnat, K., Duran, B., & Ataman, M. (2007). *Dünya Çatışma Bölgeleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- İzol, R. (2002). Türkiye’de Ordu’nun Siyasi Varlık Sebepleri. *Mülkiye*, 26(235), 193-215.
- Jackson, R., & Sorensen, G. (2010). *Introduction to International Relations Theories and Approaches*. New York: Oxford University Press.
- Jensen, C. J., McElreath, D. H., & Graves, M. (2013). *Introduction to Intelligence Studies*. Florida: CRC Press.
- Jervis, R. (1978). Cooperation Under the Security Dilemma. *World Politics* , 30(2), 167-214.
- Johnson, L. K. (2009). Sketches for a Theory of Strategic Intelligence. P. Gill, S. Marrin, & M. Phtytian içinde, *Intelligence Theory: Key Questions and Debates* (s. 33-53). Oxon: Routledge.
- Jussim, L., Ashmore, R. D., & Wilder, D. (2001). *Social Identity and Intergroup Conflict: Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Kahn, D. (2006). The Rise of Intelligence. *Foreign Affairs*, 85(5), 125-135.
- Kalaycıoğlu, E. (1994). Türkiye’de Siyaset: Süreklilik ve Değişim . E. Kalaycıoğlu, & A. Y. Sarıbay içinde, *1960 Sonrası Türk Siyasal Hayatına Bir Bakış: Demokrasi Neo-Partimonyalizm ve İstikrar* (s. 469-493). İstanbul: Der Yayınları.

- Karatepe, S. (2005). Başkanlık Sisteminin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi. A. Küçük içinde, *21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye'de Siyasal Hayat* (s. 311-340). Bursa: Aktüel Yayınları.
- Karpat, K. (2010). *Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Khan, D. (2008). An Historical Theory Of Intelligence. P. Gill, S. Marrin, & M. Phtytian içinde, *Intelligence Theory: Key Questions And Debates* (s. 4-15). London: Taylor&Francis Ltd.
- Kıbaroğlu, M. (2002). *11 Eylül Ardından Strateji, Tehdit ve Caydırıcılık*. Foreign Policy:
<http://www.mustafakıbaroglu.com/sitebuildercontent/sitebuilderfiles/Kıbaroglu-11EylulArdındanStratejiTehditCaydırıcılık-22dec01.pdf> adresinden alınmıştır
- Knutsen, T. L. (2006). *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*. (M. Özay, Çev.) İstanbul: Açılım Kitap.
- Kocacık, F. (2001). Şiddet Olgusu Üzerine. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1), 1-7.
- Koçer, G. (2005). Soğuk Savaş Sonrasında Uluslararası Güvenlik Ortamı ve Türkiye'nin Ulusal Güvenliği. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 3(5), 3-7.
- Kona, G. G. (2005). *Uluslararası Çatışma Alanları ve Türkiye'nin Güvenliği*. İstanbul: Okumuş Adam.
- Küçük, A. (2005). Türkiye'de Anayasalar ve Anayasacı. A. Küçük içinde, *21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye'de Siyasal Hayat* (s. 41-110). Bursa: Aktüel Yayınları.
- Küçükşahin, A. (2006). Güvenlik Bağlamında, Risk ve Tehdit Kavramları Arasındaki Farklar Nelerdir ve Nasıl Belirlenmelidir? *Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2(4), 7-40.
- Küçükşahin, A. (2007). Türkiye'nin Tehdit Belirleme Yöntemi ve Güvenlik Anlayışı Çerçevesinde Düşman Kavramının Değerlendirilmesi. *Türkiye'ye Yönelik Dış Kaynaklı Risk ve Tehditler Sempozyumu*. İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı.
- Lapid, Y. (1989). The Third Debate: On the Prospects of International Theory in a Post-Positivist Era. *International Studies Quarterly*, 33(3), 235-254.
- Lowenthal, M. M. (2009). *Intelligence From Secrets To Policy*. Washington: CQ Press.

- Mengiler, Ö. (2005). *Birleşmiş Milletler Çerçevesinde Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Çözümü*. Ankara: Platin Yayınları.
- Michel, A. (1993). *Feminizm*. (Ş. Tekeli, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Miman, A. T. (2007). *Küreselleşmenin Ordusu Ekonomik İstihbarat*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Miş, N., Gülener, S., Coşkun, İ., Duran, H., & Ayvaz, M. E. (2016). *15 Temmuz Darbe Girişimi Toplumsal Algı Araştırması*. Ankara: Turkuvaz Matbaacılık Yayıncılık.
- Morgan, P. (2003). *Deterrence Now*. İngiltere: Cambridge Üniversitesi Yayınları.
- Mücek, A. A. (2009). *12 Mart Öncesinde Oligarşik Yapıda Parçalanmalar*. Ankara: Gökkuşığı Yayınları.
- Nicholson, M. (1989). *Formal Theories in International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Oğuzlu, T. (2014). Liberalizm. Ş. Kardaş, & A. Balcı içinde, *Uluslararası İlişkilere Giriş* (s. 95-107). İstanbul: Küre Yayınları.
- Özbudun, E. (2007). *Çağdaş Türk Politikası* (2. b.). (A. R. Usul, Çev.) İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık.
- Özçelik, P. K. (2012). 12 Eylül'ü Anlamak. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 1(66), 73-93.
- Özdağ, Ü. (2002). Stratejik İstihbarat. *Avrasya Dosyası*, 8(İstihbarat Özel), 109-149.
- Özdağ, Ü. (2011). *İstihbarat Teorisi*. Ankara: Kripto Yayınları.
- Özer, Y. (2013). Yeni Bir İstihbarat Paradigması: Kültürel İstihbarat. *21. Yüzyıl Dergisi*(52).
- Pazarcı, H. (2004). *Uluslararası Hukuk*. Ankara: Turhan Kitapevi.
- Peoples, C., & Williams, N. V. (2010). *Critical Security Studies: An Introduction*. New York: Routledge.
- Sandıklı, A., & Emeklier, B. (2011). 21. Yüzyılda Yeni Güvenlik Anlayışları ve Yaklaşımları. *Uluslararası Balkan Kongresi Bildiriler* (s. 21-41). Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.
- SDAM. (2016, 07 22). Amaçları ve Neticeleriyle 15 Temmuz Darbe Girişimi: <http://www.stratejidusunce.org/Detay/Haber/1001/amaclari-ve-%20neticeleriyle-15-%20temmuz-darbe-girisimi.aspx> adresinden alınmıştır

- Serdar, İ. (2015). Neorealizm, Neoliberalizm, Konstruktivizm ve İngiliz Okulu Modellerinde Uluslararası Sistemsel Değişikliklere Bakış. *JEMSOS*, 1(1), 14-38.
- Sheehan, M. (2005). *International Security: An Analytical Survey*. USA: Lynne Rienner.
- Siegfried, B. (2003). The Need for a Theory of Intelligence as Exemplified In The Context Of Austrian History, 1918-1955, Toward an Agenda for Central European Intelligence Studies. G. Steinacher içinde, *Im Schatten der Geheimdienste. Südtirol 1918 bis zur Gegenwart* (s. 13-36). Italy: Innsbruck.
- Sylvester, C. (2002). *eminist International Relations-An Unfi*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Şenel, M., & Şenel, A. T. (1994). *Stratejik İstihbarat*. Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Şimşek, E., & Bahar, İ. (2004). *Türkiye'de İstihbaratçılık ve Mit*. İstanbul: Kum Saati Yayıncılık.
- Tanör, B. (1986). *İki Anayasa: 1962-1982*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- TCCB. (2016). *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Millet'in Zaferi*. Ankara: Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği.
- Terriff, T., Croft, S., James, L., & Morgan, P. M. (1999). *Security Studies Today*. Cambridge, Polity Press.
- Tickner, J. A. (1999). Searching for the Princess? Feminist Perspectives in International Relations. *Harvard International Review*, 21(4), 44-48.
- Toker, M. (1991). *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973; Yarı Silahlı Yarı Kûlahlı Bir Ara Rejim 1960-1961* (2. b.). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Turhan, M. (1991). *Siyasal Elitler*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Türköne, M. (2005, 09 29). Adnan Menderes ve Arkadaşlarını Hatırlama. *Zaman Gazetesi*.
- Ünsal, A. (1996). Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi. *Cogito*(6), 29-36.
- Walby, S. (2013). Violence and Society: Introduction to an emerging field of sociology. *Current Sociology*, 61(2), 95-111.
- Waltz, K. N., & Quester, G. (1982). *Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi*. (E. Onulduran, Çev.) Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

- Warner, M. (2002). *Wanted: A Definition of 'Intelligence'*.
<https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csipublications/csi-studies/studies/vol46no3/article02.html>,
adresinden alınmıştır
- Warner, M. (2009). Intelligence As A Risk Shifting. P. Gill, S. Marrin, & M. Phtytian içinde, *Intelligence Theory;Key Questions and Debates* (s. 16-32). Oxon: Routledge.
- Yakın, A. (1969). *İstihbarat Casusluk ve Casuslukla Mücadele*. Ankara: Dışişleri Akademisi Yayınları.
- Yetener, M. (2007). Adnan Menderes. A. F. Demir içinde, *Türk Dış Politikası'nda Liderler* (s. 41-79). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Yılmaz, S. (2007). *21. Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat*. İstanbul: Milenyum Yayınları.
- Yinanç, R., & Taşdemir, H. (2002). *Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Zalewski, M. (1995). Well, What is the Feminist Perspective on Bosnia. *Interational Affairs*, 72(2), 339-356.

EKLER

	<u>Sayfa</u>
EK-1	105
EK-2	106
EK-3	108

EK-1

DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

Bu araştırma Ahmet Tarhan'ın yüksek lisans tezi kapsamında yapılmaktadır. Araştırmanın amacı, 15 Temmuz 2016'da gerçekleşen askeri darbe girişiminin ulusal güvenlik algısına etkisini ölçmektir. Bu amaçla size farklı sorular sorulmaktadır. Hiçbir sorunun ya da ifadenin doğru ya da yanlış bir cevabı yoktur. Önemli olan sizin bu konuda ne düşündüğünüz ve ne hissettiğinizdir. Bu nedenle bütün soruları **sadece kendi duygu ve düşüncelerinizi yansıtacak** şekilde içtenlikle cevaplandırmanız araştırmamız için çok önemlidir. Sorulara başkalarının ne düşündüğü ya da genel olarak neyin kabul edildiğine göre değil gerçekten sizin ne yaşadığınız ve hissettiğinize göre cevap veriniz. Lütfen, anketteki tüm soruları, **ilgili açıklamaları dikkatlice okuyarak ve boş soru bırakmadan** cevaplayınız.

Ankette verilen cevaplar toplu olarak değerlendirilecek ve herhangi bir kişisel değerlendirme yapılmayacaktır. Bu nedenle anketin üzerine isminizi yazmayınız.

Araştırmaya katıldığınız için teşekkür ederiz.

Prof. Dr. Süha ATATÜRE

Ahmet TARHAN

1. Cinsiyet : Kadın Erkek
2. Yaş Aralığı : 18-25 26-33 34-41 41-48 49 ve üzeri
3. Eğitim durumu : Okuryazar değil İlköğretim Ortaöğretim
 Lisans Yüksek Lisans Doktora
4. Aylık gelir : 1000 TL'den az 1000-1999 TL 2000-2999 TL
 3000-3999 TL 4000 TL ve üzeri
5. Meslek : Kamu Özel Sektör Çalışmıyor Emekli İşsiz
6. Yaşanan Şehir :

EK-2

ULUSAL KALIPYARGILAR ÖLÇEĞİ

Aşağıda yer alan sözcük listesindeki her sözcüğü Türk insanını ne kadar temsil ettiği konusunda değerlendiriniz.

1“hiç temsil etmez”, 2“temsil etmez”, 3“orta düzeyde temsil eder”, 4“temsil eder”, 5“güçlü temsil eder” cümlelerini ifade etmektedir.

	1	2	3	4	5
Zeki					
Kibirli					
Çabuk öfkelenen					
Aşırı milliyetçi					
Tutkulu/sıcak					
Çağdaş/yenilikçi					
Sessiz/kendi halinde					
Çalışkan					
Girişken					
Zevkine düşkün					
Övünen					
Kendini beğenmiş					
Gürültücü					
İnatçı					
Becerikli					
Kaba					
Dürüst					
Kavgacı					
Münakaşayı seven/tartışmacı					
Soğuk					
Sakin/sessiz					
Dost canlısı					
Eğitilmiş					
Korkak					
Dikkatli/tedbirli					
Öfkeli					
Tutucu/muhafazakar					
Geleneksel					
Sportmen					
Azimli					
Bilimsel zihniyetli					
Dürtüsel/düşünmeden hareket eden					
Kurnaz					

Cahil/bilgisiz					
Açgözlü					
Nazik					
Cömert					
Saygılı					
Aptal					
Tembel					
Hayal gücü yüksek					
Aile bağlarına sadık					
Parlak zekalı					
Önyargılı					
Dindar					
Dua eden					
İbadethaneye giden					
Dini kitaplar okuyan					
Dini kurallara uyan					
İddialı					
Baskın/dominant					
Lider vasıflarına sahip					
Riski göze almaktan çekinmeyen					
Bağımsız					
Yumuşak					
Kendi kendine yeten					
Kişiliği güçlü					
Haksızlığa karşı tavır alan					
Saldırgan					
İçten/sıcak					
Sempatik					
Kendi inançlarını savunan					
İncinmiş duyguları tamir etmeye istekli					
Merhametli					
Sevgi dolu					
Kibar					
Anlayışlı					
Çocukları seven					
İnsanların duygularını dikkate alan					

EK-3

TOPLUMSAL GÜVENLİK ALGILARI ÖLÇEĞİ

Aşağıda Türkiye'nin toplumsal güvenlik algılarını ölçebilmek için, toplumsal birlik ve beraberliğine fayda sağladığı veya zarar verdiği gibi birçok durumlar sıralanmaktadır. Ülkemizde ki var olan durumu ne oranda yansıttığı ya da yansıtmadığı konusunda sizin düşüncelerinizi en iyi ifade eden rakamı ("1" ile "5" arasında) her bir durumun yanına (X) işareti koyarak belirtiniz.

- 1 = Güvenliği hiç tehdit etmez
- 2 = Güvenliği tehdit etmez
- 3 = Güvenliği biraz tehdit eder
- 4 = Güvenliği oldukça tehdit eder
- 5 = Güvenliği çok tehdit eder

	Güvenliği hiç tehdit etmez	Güvenliği tehdit etmez	Güvenliği biraz tehdit eder	Güvenliği oldukça tehdit eder	Güvenliği çok tehdit eder
Türkiye'nin Doğu ile Batı bölgeleri arasında geleneksel değerler açısından farklılıklar görülmesi					
Aile kurumu ve aile bağlarının zayıflaması					
Farklı kültürlerin iç içe olduğu toplumsal bir yapı içinde yaşanması					
Din konularının ya da dini sembollerin ulusal kültür ve değerlerden daha fazla ön plana çıkarılması					
Yolsuzluk, usulsüzlük, şahsa yönelik suçlar gibi insanların güvenini sarsan faaliyetlerin artması					
Medyada ulusal kültür					

ve değerlere uygun olmayan yayınlar yapılması					
Yerel sanat dallarının yeterince yaygınlaştırılmaması					
Ulusal dil olan Türkçenin yabancı dillerin etkisi altında kalması					
Ulusal kimliğin değil, ümmet kimliğinin gündeme gelmesi					
Hızlı teknolojik gelişmeler sonucu birebir ilişkilerin zayıflaması					
Büyük şehirlere göçler					
Doğu bölgelerden Batı bölgelere göçler					
Yurt dışından gelen göçler					
Din konularının ya da dini sembollerin toplumu kutuplaştıracak şekilde gündeme gelmesi					
Dindarlık üzerinden yürütölen siyasi çalışmalar					
Toplumda, devletin vatandaşlarının güvenliklerini sağlayacağına olan inancın azalması					
Din ile laiklik konularının karşıt görölməsi					
Etnik gruplar arası farklılıklara tolerans göstermeme					
Farklı etnik gruplara yönelik ayrımcı politikalar ve siyasi çatışmalar					

Farklı etnik grupları temsil eden politik grupların söylemleri/faaliyetleri					
Dini azınlıklara verilen haklar					
Batılılaşma süreci ile batılı yaşam tarzlarının ön plana çıkması					
Vatandaşların sosyal, ekonomik, güvenlik, çevresel, sağlık vb. alanlarda gelecek kaygısı içinde olması					
Kentlerde bireysel ya da örgütsel olarak yapılan suç eylemlerinin artması					
Devlet yönetiminde din, dil, ırk, mezhep, etnik köken, politik görüş vb. açıdan farklı gruplara mensup insanlara eşit ve adil muamele edilmemesi					
Laiklikten uzaklaşmaya yönelik siyasi çalışmalar					
Bölücü terör örgütlerinin eylemleri					
Farklı etnik grupların bağımsızlık kazanma söylemleri ve parçalanma kaygısı					
Gecekondulu, varoş kesim ile yüksek gelir grubundan olan kesim arasındaki sosyal farklılıklar					
Batılı bireylere benzeme yönündeki bireysel tercihler					
Medyada Batılı değerleri ön plana çıkaran yayınlar yapılması					
Büyük şehirlerde					

geleneksel yaşam biçiminden uzaklaşılması					
Ülke genelinde, özellikle de büyük şehirlerde ekonomik açıdan farklı kutuplaşmaların olması					
Ulusal kimliğin sadece dini yönünün ön plana çıkarılması					
Din, dili ırk, etnik köken, politik görüş vb. açıdan farklılıkların ön plana çıkarılması					
Ulusal kimliğin sadece laiklik yönünün ön plana çıkarılması					
Türk vatandaşlığını, ırk üzerinden tanımlama					
Eğitim, sağlık, istihdam, sosyal ve ekonomik yapı açısından sosyal adaletin sağlanamaması					
Hızlı teknolojik gelişmeler ve yaygın kullanımı sonucunda yerel değerlerden farklı değerlerin içselleştirilmesi					
Yargının bağımsızlığına yönelik müdahaleler sonucu toplumda adalete olan güvenin sarsılması					

ÖZGEÇMİŞ

03 Mart 1969 yılında Trabzon Vakfıkebir ilçesinde dünyaya gelmiş olup; Şalpaazarı ilçesi nüfusuna kayıtlıdır. Şalpaazarı Sayvançatak köyü İlkokulu ve Şalpaazarı Sayvançatak köyü Ortaokulundan sonra Trabzon Affan Kitapçioğlu Lisesi (Matematik Bölümü)'ni bitirmiştir. Lisans Eğitimini ise 2001 yılında Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Kamu Yönetimi bölümünü bitirmiştir. 2016 yılında Nişantaşı Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde Tezli Yüksek Lisansa başlamıştır. 1995 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesinde güvenlik memuru olarak görev başlamış olup; 2007 yılında Güvenlik Müdür Yardımcısı ve 2010 yılından itibaren Güvenlik Müdürü olarak görev yapmaktadır. Evli olup 2 kız ve 1 erkek çocuk babasıdır.